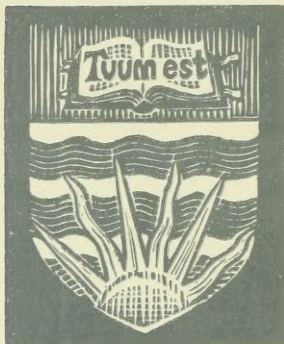

STORAGE-ITEM
MAIN LIBRARY

LP9-R26C

U.B.C. LIBRARY

THE LIBRARY

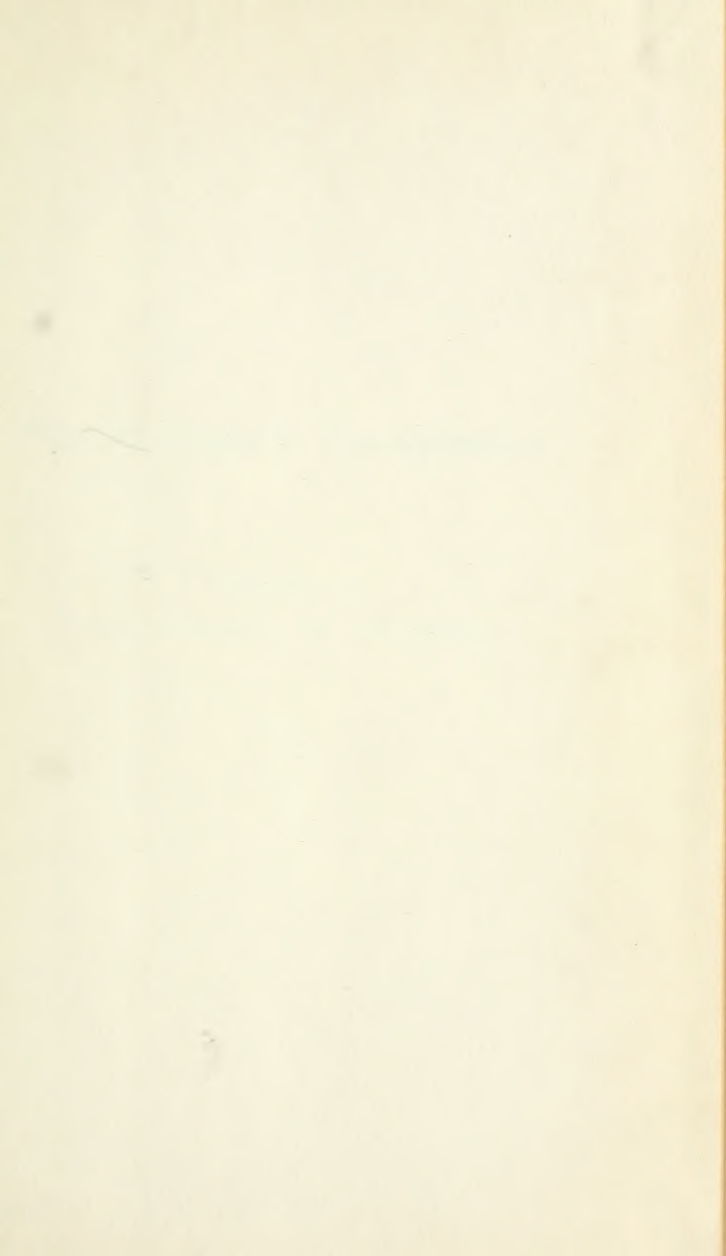
THE UNIVERSITY OF
BRITISH COLUMBIA

Gift

H. R. MacMillan

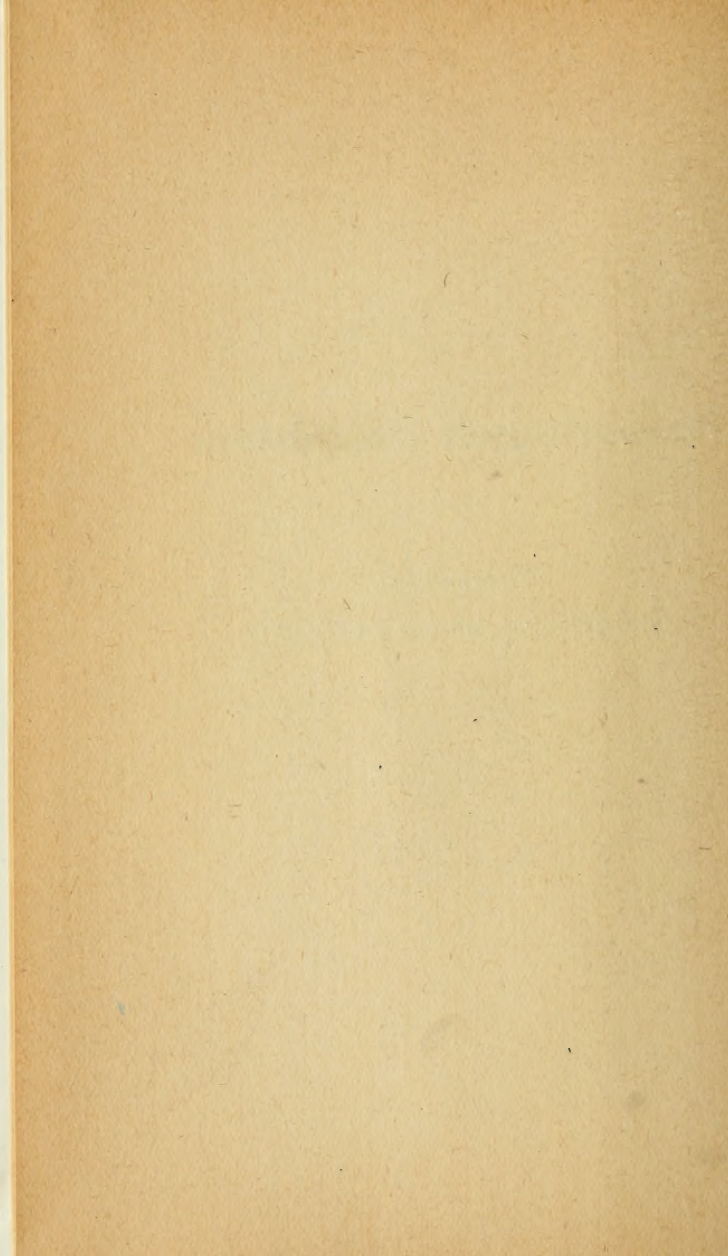

Digitized by the Internet Archive
in 2010 with funding from
University of British Columbia Library

Na-oorlogsch Socialisme

*Voorontwerp
tot herziening van ons programma*

EMIEL VANDERVELDE

Volksvertegenwoordiger, Staatsminister

Na-oorlogsch Socialisme

**Voorontwerp tot herziening
van ons programma**

DE WILDE ROOS

Nationaal uitgevershuis, samenwerkende maatschappij

BRUSSEL

1924

*In aandenken van mijn vrienden
Marcel en Georgette Sembat*

INLEIDING

« De wereldoorlog en de verdragen, die er aan verbonden zijn, hebben de strekkingen van de kapitalistische maatschappij verscherpt. Zij hebben de koncentratie van de ondernemingen en van het kapitaal in de hand gewerkt, den afgrond tusschen het kapitaal en den arbeid, den rykdom en de ellende, breeder gemaakt. Voor de nijverheid en het bankwezen, den handelen het vervoer is er een nieuw tijdvak van kartels en trusts aangebroken. Terwijler een nieuwe burgerij van oorlogsleveranciers en spekulanten, door gewetenlooze wijzen van verrijking, is ontstaan, hebben een groot aantal klein- en middelmatige eigenaars, intellektuele arbeiders, ambtenaars, bedienden, kunstenaars, schrijvers en onderwijzers proletarische bestaansvoorwaarden moeten aannemen. Verdorvenheid van het openbaar leven, stijgende afhankelijkheid van de burgerspers tegenover almachtige kapitalistische diktators, die er zich van bedienen om alles te beheerschen, dat zijn de noodlottige gevolgen van die ontwikkeling. »

(Das Programm der sozial demokratischen Parte Deutschlands, beschlossen am 23 September 1921 zu Görlitz).

Het programma van de Belgische Werkliedenpartij dagteekent van het Kongres van Quaregnon (1893). Het is rechtstreeks naar het Erfurterprogramma en, doorheen dit laatste, naar het Kommunistisch Manifest van Marx en Engels opgevat. Het werd verscheidene jaren vóór de « revisionnistische crisis », die, in 1898, door de overal besproken polemiek van Bernstein en Kautsky werd veroorzaakt, opgemaakt. Nochtans, de *Verklaring van Beginselen*, waardoor het wordt voorafgegaan, is niet

door een onvermengd marxisme ingegeven. Men ontwaart er den invloed in van Cesar De Paepe of van Benoît Malon, en, in een zekere mate, van proudhonianen als Hector Denis en Guillaume De Greef. Daarenboven bevinden zich reeds de kiemen van talrijke « revisionnistische » stellingen, die later door Bernstein zullen ontwikkeld worden, in het Groote Charter van de Werkliedenpartij.

Maar, men mag zeggen, zonder te overdrijven, dat wij, sedert het Kongres van Quaregnon, in een nieuwe wereld zijn getreden.

Deze laatste dertig jaren zijn zoo rijk aan gebeurtenissen, dat, na hun verloop, de partijprogramma's kans hebben zoo verouderd te zijn als de manifesten van den tzar over de ontwapening of de regels van het Menschenrecht over den zee-oorlog.

Om maar over het onze te spreken, gedurende drie jaren hebben er zooveel gebeurtenissen plaats gehad, dat zijn omwerking en herziening noodzakelijk worden.

Vooreerst, het grootste deel van het « minimumprogramma » is verwezenlijkt. Laten wij, namelijk, opnoemen : het algemeen

stemrecht op 21-jarigen leeftijd ; de evenredige vertegenwoordiging ; de vergoeding van de voornaamste ambten, die bij verkiezing worden toegewezen ; de leerplicht ; de rechtspersoonlijkheid van de vereenigingen zonder winstgevend doel ; de oprichting van een ministerie van arbeid ; de afschaffing van artikel 310 van het strafwetboek en de bestraffing van de aanslagen die op de vrijheid van vereeniging worden gepleegd ; de wettelijke achturendag ; de verzekering tegen werkloosheid ; de stijgende belastingen op het inkomen en de erfenissen ; de aansprakelijkheid van de werkgevers bij arbeidsongeval ; de afschaffing van de werkboekjes ; de instelling van een arbeidsopzicht.

Anderzijds, hebben de marxistische leerstellingen, die uit het Erfurter programma in de meeste van de andere socialistische programma's waren overgebracht, gedurende deze laatste dertig jaren, de proef van de feiten doorstaan, en velen hebben gedacht dat zij, in zekere voorname punten, moesten « herzien » worden.

In de vóórorlogsche socialistische middens, waren er velen de meening toegedaan

dat de revolutionnaire opvatting van Marx en Engels, de « theorie van de ineenstorting » (*Zusammenbruchtheorie*, zegde Bernstein) verouderd was ; dat de klassenstrijd, ver van heviger te worden, veeleer scheen af te nemen ; dat, « spijs de uitbuiting, spijs al de ellende, waaronder de arbeidersklasse in de kapitalistische samenleving had te lijden, zij, in den loop van de XIXe eeuw, buiten de kleine verschuivingen, gedurende tijden van krisis om, haar levensstandaard had zien stijgen ». Men voegde er bij dat de ontwikkeling van de groote ondernemingen, op verre na, geen algemeen verschijnsel was ; dat, in elk geval, de kapitalistische concentratie veel langzamer werd voltrokken, dan Marx en Engels hadden voorzien ; en dat het aantal bezitters, zelfs in de takken van den maatschappelijken arbeid, waar de groote ondernemingen de talrijkste waren, scheen toe te nemen. Anderzijds boden de middenstanden — boeren-eigenaars, kleinhandelaars, ambachtlieden — een hardnekkigen weerstand aan de oorzaken, waardoor zij armer zouden worden ; en, onder die voorwaarden, moest de socialistische taktiek veeleer

reformistisch dan revolutionnair zijn.

Men weet, evenwel, dat die revisionistische stellingen krachtdadig werden bestreden door de socialisten die Marx waren getrouw gebleven. Niet dat zij de kern van waarheid, die in de kritiek van Bernstein lag besloten, ontkenden. Maar, zij zagen er vooral een geestestoestand in, die was veroorzaakt door het feit dat het Kapitalistisch Europa, tusschen minder kort op elkaar volgende crises, een tijdvak van betrekkelijken voorspoed doormaakte.

't Is dan dat de oorlog uitbrak, de vraagstukken van het socialisme in een heel verschillend daglicht plaatste en, wat ik elders de *herziening van het revisionisme* heb genoemd, noodzakelijk maakte.

Hij heeft, inderdaad, naar de woorden van Eugène Varga (1), de *krisis van het kapitalisme* ontketend, en dat is een derde reden — de belangrijkste van alle — waarom de socialistische partijen hun programma bij heel nieuwe voorwaarden moeten aanpassen.

(1) VARGA. *La Dictature du Proletariat*. Inleiding. Parijs, boekhandel van L'Humanité, 1922.

De meest kenmerkende van die nieuwe voorwaarden, zijn de volgende :

- 1° Wij wonen, in de meeste landen, een ware ineensorting van de middenstanden bij ;
- 2° De kapitalistische concentratie maakt uiterst snellen vooruitgang ;
- 3° In vele landen, en voornamelijk in Midden- en Oost-Europa, heeft de levensstandaard van de arbeidersklasse een sterke daling ondergaan ;
- 4° De klassenstrijd is heviger geworden en heeft, voornamelijk bij de overwonnen volkeren, den vorm van revolutionnaire, of, ten minste, opstandige bewegingen aangenomen.

Maar, eigenlijk, zouden misschien talrijke van die feiten zich hebben voorgedaan, zelfs indien de ontwikkeling van het kapitalisme geen aanleiding tot den oorlog had gegeven. Deze heeft ze maar verscherpt of bespoedigd.

Er is, integendeel, een *voornaam verschijnsel*, dat het rechtstreeksch gevolg van de wereldramp is geweest : namelijk, dat, door den oorlog, gedurende en na den oor-

log, de volstreckte hoeveelheid nuttige produkten, die door den maatschappelijken arbeid ter beschikking van de gemeenschap werden gesteld, verschrikkelijk is afgenomen.

Met andere woorden, de wereld is armer geworden, en, de vraagstukken van het socialisme worden natuurlijk op een heel andere wijze gesteld in een samenleving, waar de voortbrenging vertraagd is geworden, dan in den vóóroorlogschen staat van zaken, toen de gezamenlijke rijkdom niet ophield grooter te worden.

EERSTE DEEL

De Wereldoorlog en zijn gevolgen

EERSTE HOOFDSTUK.

De algemeene Verarming

« Bedreigt een oorlog ons niet dagelijks, als een zwaard van Damokles, dat boven ons hoofd hangt, waarbij al de verbondsverdragen tusschen de vorsten als stroo zouden uiteenwaaien, een oorlog, waarvan niets zekerder is dan de volstrekte onzekerheid van zijn afloop, een rassenoorlog, die heel Europa zou overleveren aan de vernieling door vijftien tot twintig millioen gevoapende mannen, en die nog niet is uitgebroken omdat zijn einduitslag, zelfs voor den sterksten onder de militaire Staten, als heelemaal niet te voorzien voorkomt. »

ENGELS (Inleiding tot de *Kommune van Parijs*, van K. Marx, 1871).

Als gevolg van den wereldoorlog, en voor de eerste maal sedert de oorlogen van het Keizerrijk, is het proces van de kapitalistische samentrekking onderbroken geworden.

Gedurende heel het voorgaand tijdvak stijgt de voortbrengingskracht van den maatschappelijken arbeid, vergroot de massa van de meerwaarde, het bestendig kapitaal breidt zich uit en de arbeidersklasse of dan toch ten minste haar geschoold gedeelte, geniet, in een zekere mate, dank aan haar inspanningen tot vereeniging, van de algemeene stijging van de voortbrengingskracht. Voorzeker er is tijdelijke teruggang, in tijdperken van krisis.

Maar de booglijn van de loonen vormt een stijgende spiraal.

't Is het tijdperk, waarin v. Schulze-Gövernitz *De Groot-nijverheid* schrijft en het « revisionnistisch » boek van Eduard Bernstein verschijnt.

Dan breekt 1914 aan, en de toestand wordt heel en al gewijzigd.

De voorgaande oorlogen — hoe groot hun belang ook was — waren plaatselijke oorlogen geweest. Het tekort aan voortbrenging in de oorlogvoerende landen werd, over 't algemeen, vergoed door een ontwikkeling van de bedrijvigheid in de andere landen, of in de andere werelddeelen.

Wij zullen, integendeel, zien dat de wereldoorlog, die zijn gevolgen liet voelen van de huisjes van Lens tot de wouden van Kameroen, van de Japanische arsenalen, tot de nesten van onderzeeërs aan de Belgische kust, als laatste gevolgen, eerst een overgroot verlies aan rijkdom, dan een voortdurende daling van de voortbrenging, heeft gehad, en dat is niet enkel het geval voor Europa alleen of voor zekere deelen van Europa, maar wel voor heel de beschaafde wereld.

Maar eerst en vooral komt het er op aan de voornaamste oorzaken van die algemeene verarming op te sommen.

§ 1. Stilstand van de Uitbreiding der Bevolking en averechtsche Teeltkeus

Napoleon zou, vóór de dooden van een slagveld, moeten hebben gezegd : « Een nacht te Parijs zal dat alles herstellen. » Noch één nacht, noch al de nachten te Parijs en over heel de wereld zullen de gevolgen van den grooten oorlog, voor wat de daling van het bevolkingscijfer aangaat, herstellen.

Zeker, er zijn landen — een klein aantal landen — die neutraal zijn gebleven, waar de bevolking zich heeft kunnen ontwikkelen en uitbreiden. In Holland, bijvoorbeeld, dat tijdens den oorlog barstte van overvloed, steeg het bevolkingscijfer van $4 \frac{1}{2}$ tot meer dan 7 millioen en bereikte het dus dat van België. Maar in België is het bevolkingscijfer niet gestegen. In Duitschland is het aantal bewoners, van 1910 tot 1919, op driehonderdduizend na, hetzelfde gebleven (1). In Groot-Brittanje en in de Vereenigde-Staten, is de kurve van het aangroeien der bevolking erg gedaald (2). In Frankrijk is er, spijs de wederaanhechting van Elzas-Lotharingen, van 1922 tot 1913, een zuiver deficiet

(1) *Statistisches Jahrbuch für das Deutsche Reich* (1920).

(2) *Census of England and Wales. Preliminary Report*, blz. 62 (1921); *Wirtschaft und Statistiken*, herausgegeben vom Statistischen Reichsamt, Juli 1921.

van vijfhonderdduizend bewoners (1). In Rusland, voor het gedeelte van het grondgebied, dat aan de Sovjets is gebleven, beloopt het verlies, sedert 1914, twaalf millioen menschelijke wezens; en Torokine schetst als volgt den demografischen toestand van de Socialistische Bondsrepubliek der Russische Sovjets :

De samenstelling zelf van de Russische bevolking is, in vergelijking met het jaar 1914, gewijzigd. Zij is met 13,6 t. h. van haar gezamenlijke getalsterkte verminderd. Het aantal overlijdens overtreft in groote mate het aantal geboorten. De hoedanigheid ook is verminderd. De oorlog, voornamelijk de burgeroorlog, heeft een averechtschen teeltkeus gedaan, door de gezondste menschen uit te moorden en de minst gezonden te laten leven. Hij heeft het aantal der bewoners, die het beste geschikt zijn voor de voortbrenging, die van 16 tot 50 jaar, met 23 t. h. doen verminderen (2).

Nu, dezelfde opmerking kan gelden voor al de landen, die den oorlog hebben meegemaakt. Van 1914 tot 1918, heeft het menschedom zijn lentekracht verloren !

§ 2. Uitgaven door den Oorlog veroorzaakt

Zich steunend op de werkzaamheden van Prof. Ernest-L. Bogaert, van de Hoogeschool van Illi-

(1) 39,209,000 bewoners in 1922, tegen 39,674,000 in 1913.

(2) Dagblad *Le Peuple*, van Brussel, 10 Oktober 1922.

nois, schat Dr Schultze (1) de gezamenlijke uitgaven, door den oorlog veroorzaakt, op 1,041 milliard goud-frank, terwijl al de oorlogen, die tusschen 1793 en 1905 werden gevoerd, gezamenlijk maar 103 milliard goud-frank, dus nauwelijks het tiende deel, hebben gekost!

Die getallen kunnen, natuurlijk, maar zeer nabijkomend zijn. Dolf, bijvoorbeeld, een andere Amerikaansche ekonomist, geeft nog een hoogere schatting voor den wereldoorlog: 1,160 milliard goud-frank.

Maar er is in elk geval slechts spraak van de rechtstreeksche uitgaven, en voor het vraagstuk, dat ons bezighoudt — de algemeene verarming van de wereld — is het misschien belangwekkend de huidige schulden van de voornaamste Staten met hun vóóroorlogsche lasten te vergelijken.

Ziehier de getallen, naar een statistiek van de *National City Bank* van New-York, door Dr Schultze (2) opgegeven:

	Goud-frank
1793. Vóór de oorlogen van Napoleon	12,500,000,000
1816. Na de oorlogen van Napoleon	35,000,000,000
1873. Na den Fransch-Duitschen oorlog	112,000,000,000
1914. Vóór den oorlog	220,000,000,000
1920.	1,255,000,000,000

Zulke statistiek kan ook maar een min of meer

(1) *Die Zerrütung der Weltwirtschaft*, 1922, blz. 32.

(2) *Ibidem*, blz. 36.

nabijkomende schatting zijn. Niets is moeilijker dan de eigenlijke schuld van een Staat te berekenen, of een vergelijking te maken tusschen de schulden van verschillende Staten, waaronder sommige federatief zijn ingericht met plaatselijke budgetten, terwijl andere zijn gecentraliseerd. Maar, zooals zij zijn, met hun fantastische stijging sinds een eeuw, vormen de vorenvermelde getallen een welsprekend beeld. Wij moeten er vooral uit onthouden dat de moderne Staten, om het beheer van die schuld van twaalfhonderd milliard goud-frank te verzekeren, belangrijke deelhebbers zijn geworden in de verdeeling van de meerwaarde, die door den maatschappelijken arbeid wordt voortgebracht. De proletariërs van dezen tijd werken niet alleen om hun huidige meesters te verrijken, maar om de schulden en misdaden van die van het verleden te betalen!

§ 3. Economische Gevolgen van den Oorlog

Men kan, van dat standpunt uit, den oorlog vergelijken met een ontzaglijken lock-out, die door het internationaal kapitalisme zou uitgelokt zijn en welke, gedurende meer dan vier jaar, het grootste gedeelte van de gezonde arbeiders op straat zou hebben gezet : al degenen die naar het front werden gestuurd, al degenen die voor het maken van

oorlogsprodukten te werk werden gesteld, zoodanig dat voor de nuttige voortbrenging, die tot het minimum was beperkt, slechts de vrouwen, de kinderen en de ouderlingen overbleven.

Zoo zegt Liesse :

Heel de voortbrenging, de bewapening betreffend, de eenige die werd doorgezet, had tot doel te vernielen en niet voort te brengen. Er is geen vergelding geweest voor den Staat, toen hij het maken van al de wapentuigen, kleedingstukken, het verschaffen van meer voedingsmiddelen voor de legers of met het oog op de landsverdediging heeft betaald. Integendeel, als gevolg van de onvermijdelijke krijgsnoodwendigheden, hebben die tuigen tot het vernielen in de landen zelf, waar zij werden gemaakt, bijgedragen... Er is, voor wat de oorlogsuitgaven betreft, een dubbel tekort, voortspruitend uit het gebrek aan economische heropbeuring door het maken van produkten en uit de vernielingen, welke door die uitgaven zelf werden teweeggebracht (1).

Nu alleen voor Frankrijk hebben de militaire en buitengewone oorlogsuitgaven (1914-1920) het reusachtig bedrag van 232 milliard frank (1) bereikt. Dat men bovendien denke aan de vernielingen in de verwoeste gewesten en aan de verminderde voortbrenging van de werkkraft, die nuttig werd gebruikt ; dat men dezelfde berekening make

(1) LIESSE. *Les Conséquences de la guerre*. Paris, Alcan.

(2) Dat getal overschrijdt dat, welk door de budgetten wordt opgegeven (198,623,945,567 frank); het werd nauwkeurig vastgesteld door DELEMER, in zijn boek : *Le Bilan de l'Etatisme*, pp. 64 et s., Paris, Payot, 1922.

voor de andere landen, en men zal zich kunnen inbeelden wat de oorlog was, voor wat zijn *rechtstreeksche* economische gevolgen betreft.

§ 4. Stoornis van het Evenwicht van het Wereldkapitalisme

Het kapitalisme, op het punt dat het vóór den oorlog had bereikt, was gesteund op de internationale verdeeling van den arbeid en den internationalen handel.

Het koren, dat in Europa werd verbruikt, bijvoorbeeld, kwam, voor het grootste deel, van de volgende drie groote zolders: Rusland, Indië en Zuid- en Noord-Amerika. De voornaamste mogelijkheden haalden de overzeesche voortbrengsels, die zij noodig hadden, in hun koloniën. De statistieken van den internationalen handel zijn een treffend beeld van die onderlinge afhankelijkheid van die verschillende nationale gemeenschappen.

De oorlog heeft dat alles veranderd.

Hij heeft, naar de uitdrukking van een Duitschen ekonomist, een « overdaad van grenspalen », met bescherm- of uitsluitingstarieven, vergeldingsmaatregelen, die den handel erg hebben beperkt en vertraagd, teweeggebracht. Hij heeft de handelsbetrekkingen met de groote landen, en, in de eerste plaats met Rusland, dat aan het overige

gedeelte van de wereld koren, aardolie, mangaan, witgoud en andere onontbeerlijke produkten leverde, onderbroken. Hij heeft eigenlijk een terugkeer naar «besloten handelsgebieden» teweeggebracht, hetgeen noodzakelijk noodlottige gevolgen voor het algemeen voortbrengingsvermogen heeft gehad

In Groot-Brittanje zijn er veertienhonderdduizend werklozen, omdat de mark op schrikwekkende wijze is gedaald, omdat de handel met de Sovjetsrepubliek tot op niets is teruggebracht.

De textielnijverheid van Manchester vervalt, omdat zij er niet in slaagt haar voortbrengsels naar China of naar Indië uit te voeren; en als zij in China of in Indië niet kan verkoopen, is het omdat de Chineezen hun thee in Rusland niet verkoopen, omdat de Indiërs hun ruwe katoen naar Duitschland niet meer uitvoeren.

Ontwrichting van de internationale handelsregeling; drukke voortbrenging van vernielingsmiddelen, ten koste van de nuttige bedrijven; ongehoorde uitbreiding van de financieele lasten, die aan de toekomstige geslachten zijn opgelegd; massamoord van de jongste, krachtigste, verstandigste arbeiders, juist in die landen die het rijkst waren en wier nijverheid het meest was ontwikkeld, dat zijn dus de voornaamste uitslagen, welke op het passief van den oorlog moeten aangeteekend worden.

Dat zij de wereld erg hebben verarmd spreekt van zelf en hoeft dus niet bewezen (1).

Maar men zal daaromtrent belangwekkende en nauwkeurige gegevens vinden in het *Onderzoek van den Volkerenbond naar het vraagstuk van de grondstoffen en de voedingswaren*. (2)

Zeker, het aanpassen van zekere oorlogsbedrijven die over veel en goede werktuigen beschikten, bij de burgerlijke behoeften, heeft, in zekere mate, tot een vergoedende werkzaamheid bijgedragen. De onmogelijkheid, voor zekere landen, zich te wenden tot de centra die hun vroeger mangaan, petroleum, katoen, enz. leverden, heeft gedreven tot het aanleggen van nieuwe verbouwingen of tot de ontginning van nieuwe lagen.

Het staat niettemin vast dat, over het geheel, de netto-uitslag van den oorlog wel een algemeene verarming is geweest.

't Is wat Prof. Gini vaststelt in de slotverklaringen van het Onderzoek van den Volkerenbond, op het oogenblik (1921) dat het tekort aan koopmiddelen in de meeste landen een betrekkelijke overproduktie teweegbracht :

(1) Men zal een zeer levendig beeld vinden van de economische gevolgen van den oorlog, in het boek van TROTZKY : *Une Nouvelle Etape*, blz. 20 en vgd., Parijs, 1922.

(2) Tijdschrift. METRON. Vol. II, n^{rs} 1 en 2, Juni 1922.

Men mag zeggen — schrijft hij — dat de huidige krisis uit twee crises bestaat. Ter eene zijde, is er een krisis van onderproduktie, in dien zin, dat de opbrengst, welke voor al of bijna al de waren steeds beneden de vóór-oorlogsche blijft, niet toereikend is om te voldoen aan de wereld-behoeften welke, dank zij de uitbreiding van de individueele en de gemeenschappelijke vereischen, thans zeker grooter zijn dan vóór den oorlog. Ter andere zijde, stellen wij een andere krisis vast, die te wijten is aan de ontoereikendheid van de beschikbare koopmiddelen in verhouding tot de waren, die worden voortgebracht en op de markt komen. Juist dit laatste uitzicht van de krisis treft ons het meest, en 't is daarom dat men — bij een oppervlakkige beschouwing van de kwestie — met reden zegt, dat de moeilijkheid van de bevoorrading in grondstoffen en voedingswaren die, gedurende de krisis welke zich aanstonds na den oorlog voordeed, werd veroorzaakt door de ontoereikendheid van het aanbod der uitvoerlanden, tegenover de vraag van de invoerlanden, op dit oogenblik afhangt van de ontoereikendheid der koopmiddelen van de Staten, welke het meest van den oorlog hebben geleden. Maar, degene die de kwestie dieper nagaat, bemerkt gemakkelijk dat de eerste krisis de voornaamste, en de tweede het uitvloeisel van de eerste is. (1)

Kortom, *overproduktie, met betrekking tot de koopmiddelen, onderproduktie, met betrekking tot de behoeften*, dat zijn de twee verschijnsels, beide even vreeselijk, van de huidige krisis.

Maar de oorlog heeft niet alleen een ontzaglijk verlies aan verworven rijkdommen voor gevolg gehad. Er is, rechtstreeks of onrechtstreeks, een nog meer onrustbarende vermindering van het voortbrengingsvermogen uit voortgesproten.

(1) METRON, aang. b., blz. 21.

Het verslijten van de werktuigen, de ontredde-
ring van de vervoerdiensten te land en te water,
de beroeringen van de burgeroorlogen, de groote
stakingen en de sabotage of de *cacanny*, de ver-
keersmoeilijkheden in een verbrokkeld en met tal-
rijke tolgrenzen bezet Europa, en misschien meer
nog die overgroote lichamelijke en geestelijke ver-
moeidheid, aan dewelke eigenlijk niemand is ont-
snapt, hebben de opbrengst van den maatschappe-
lijken arbeid in veranderlijke verhoudingen, maar
bijna overal zeer merkelyk verminderd.

Die vermindering is een ware ramp geweest in
een land als Rusland, waar men schat dat de waar-
de van heel de opbrengst van de nijverheid, in
1920, maar 11 tot 12 t. h. van de uitslagen in 1913
bereikte! (1)

Maar, onder den invloed van algemeene oorza-
ken, ontstaat een algemeen verschijnsel, dat, om
zoo te zeggen zonder uitzondering, in al de landen,

(1) *De ontredde-
ring van de Sovjets en de economische
wederopbouw van Rusland.* Verhandelingen ingediend
bij de Konferentie van Genua door de Russische finan-
cieele, nijverheids- en handelsvereniging en den Raad
van de vertegenwoordigers der Russische Banken, te
Parijs. Parijs 1922 :

« De voortbrengingskracht van de nijverheidsonderne-
mingen is tot op niets gedaald, ten gevolge van de voren-
beschreven nijverheids- en arbeidspolitiek. Een gewild
optimistische statistiek van den *Hoogen Raad van Staats-
huishouding*, instelling die het bestuur van heel de Rus-
sische nijverheid in handen heeft, heeft heel de waarde
van de opbrengst der uitdelvings- en verwerkingsbedrij-

waar de nijverheid erg is uitgebreid, wordt waargenomen.

Wij vinden, daaromtrent, nauwkeurige gegevens in de statistieken, die maandelijks, voor twee voornaamste produkten: de steenkool en het ruwijzer, door den Volkerenbond worden uitgegeven:

STEENKOLENOPBRENGST.

(Duizendtallen metrieke ton).

Landen	Gemiddelde maandel. opbrengst		
	1913	1920	1921
Groot-Brittanje	5,617	4,477	3,200
Vereenigde-Staten	9,946	11,267	8,823
Frankrijk	786	667	741
Duitschland	3,887	2,527	2,607
Totaal	20,236	18,938	15,371

ven in 1920, op 584 millioen goud-roebel geschat; dat is 11 tot 12 t. h. van de uitslagen in 1913. Het kommunistisch stelsel en de toepassing van zijn principes, die een teruggang van eenige tientallen jaren hebben teweeggebracht, hebben niet dezelfde uitwerking gehad op al de bedrijven: sommige hebben meer geleden dan andere. De metaalbedrijven hadden bijzonder te lijden. De ruwijzeropbrengst bereikt in 1920, slechts 2.6 t. h. van die in 1916. Men is naar het tijdperk van Peter de Groote teruggekeerd: de ruwijzeropbrengst had, in 1718, 6,600,000 pond bereikt.»

Zie, daarenboven, op blz. 52, de tabel van de daling der voortbrenging in de verschillende nijverheidstakken.

Vgk. VARGA. *La Dictature du Proletariat. Problèmes économiques*, blz. 87 en vgde. Parijs. Librairie de l'Humanité, 1922.

RUWIJZEROPBRENGST.

(Duizendtallen metrieke ton).

Landen	Gemiddelde maandel. opbrengst		
	1913	1920	1921
Groot-Brittanje	869	678	221
Vereenigde-Staten.	2,623	3,084	1,400
Frankrijk	434	276	280
België	207	93	73
Totaal	4,133	4,131	1,974

Wij bevinden ons dus, ontegensprekelijk, vóór een vertraagde voortbrenging, en dan nog in de bedrijven, waarvan de meeste andere afhankelijk zijn.

Men moet er dus uit besluiten dat, voor al deze laatste samen, en spijs de vergoedende krachtsinspanning van de Nieuwe Wereld, *de opbrengst van den maatschappelijken arbeid en, bijgevolg, ook het geheel, dat onder de verschillende factoren van de voortbrenging moet worden verdeeld, in overgrootte mate zijn verminderd.*

Maar, die achteruitgang van de voortbrenging en de verarming, die door den oorlog en het naoorlogsche tijdperk is veroorzaakt, zijn niet dezelfde voor al de naties en al de werelddeelen.

Er zijn, sedert 1914, zoowel gemeenschappelijke als *alleenstaande woekerhandelaars geweest.*

De enkele landen, in Europa, die neutraal zijn gebleven, hebben zeer groote winsten gemaakt;

maar zij zijn zoodanig afhankelijk van de naburige landen, dat de meeste, of zelfs alle, heden erg onder de terugslagen van de wereldkrisis hebben te lijden.

Nu, het groote feit — op hetwelk men niet genoeg de aandacht kan vestigen — is dat, sedert den oorlog, en als gevolg er van, het zwaartepunt van de kapitalistische economie van Europa naar de Vereenigde-Staten is verplaatst (1):

Vóór den oorlog — zegt Trotzky (2) — was Europa het kapitalistisch middenpunt van de wereld; het was haar voornaamste opslagplaats, haar voornaamste werkplaats, haar voornaamste bank. De Europeesche nijveraar, en vooral de Engelsche, en de Europeesche woekeraar, vooral de Engelsche en dan de Fransche, waren de eigenlijke leiders van de wereldeconomie en, bijgevolg, van de wereldpolitiek. Dat is niet meer zoo. Europa is op den tweeden rang gedrongen.

Dit is een gewichtig feit. Het is even gewichtig voor de moderne economie, als de beheersching van Griekenland door Rome voor de oude economie. Het krijgt nog meer gewicht, omdat de opperheerschappij van de kapitalistische wereld nu in handen

(1) Gedurende de zes jaren, die den oorlog voorafgingen (1909 tot 1914), voerden de Vereenigde-Staten naar Europa voor een bedrag van 7,963 millioen dollar uit; gedurende de zes volgende jaren (1915-1920), werd de som van 24,283 millioen dollar bereikt, terwijl de invoer, gedurende de twee zelfde tijdvakken, van 4,873 tot op 3,878 millioen dollar viel. (SCHULTZE. *Die Zerrütung der Weltwirtschaft*. Leipzig 1922, blz. 24).

(2) TROTZKY. *Nouvelle Etape*, blz. 20.

is van landen — de Vereenigde-Staten, Japan — die verwonderlijke bewijzen van bedrijvigheid en aanleg voor het zakendrijven hebben gegeven, maar wier proletarische klassen nog, op verre na, de socialistische ontwikkeling van de Europeesche arbeiders niet hebben bereikt.

TWEEDE HOOFDSTUK.

De Verscherping van de Klassentegenstellingen

« De overgrootte vernietiging van rijkdommen door den oorlog en de hopelooze toestand, waarin de krisis van werkloosheid, die uit den aard van den vrede is voortgesproten, de arbeiders heeft gestort, hebben de kapitalisten en grondbezitters van Engeland en de Vereenigde-Staten, waaronder er velen boven alle omzichtigheid heen door buitengewone oorlogswinsten waren opgezweept, aangezet tot het waven van een overlegde inspanning om de massa van de bevoiking terug te brengen tot een levensstandaard beneden dien welken zij sinds een halve eeuw hadden bereikt. »

(S. EN B. WEBB, *The Decay of Capitalist Civilisation*).

De oorlog en het na-oorlogsch tijdperk hebben niet enkel voor gevolg gehad de voortbrenging en, bijgevolg, de opbrengst die, onder den vorm van loonen, intresten, rente of winsten, moet worden verdeeld, te verminderen

Zij hebben, door het veroorzaken van een ware ontwrichting van de nationale ekonomieën en van de internationale ekonomie, — waarvan de veranderingen in den wisselkoers maar het uiterlijk teeken zijn, — een diepe omkeering teweeggebracht in de rangschikking der maatschappelijke klassen en in hun onderlinge verhoudingen.

§ 1. De Oorlogswoekeraars

Terwijl de massa der bevolking, in de oorlogvoerende landen, slechts het hoogst noodige — of zelfs te weinig — heeft om te leven, geven de oorlogslieferanciers en, in 't algemeen, al degenen aan wie de oorlog gelegenheid verschaft om handel te drijven — de woekerhandelaars, de *Schiebe*, de *Zeepe*s, de *Piscicani* (haaien) — zich over aan een ware zwelgerij van kapitalistische winsten.

Hetzelfde geldt voor het korte tijdperk van opdriving der nijverheid, die haar hoogtepunt bereikt in 1919.

Volgens de *Economist*, bereikt de gemiddelde winst van 1.417 Engelsche maatschappijen, gedurende dat jaar, 13 t.h.

Anderzijds, maakt Schultze ons bekend dat, in het leder- en schoenbedrijf van de Vereenigde-Staten, 30 ondernemingen, in hetzelfde tijdperk, meer dan 100 t.h., een daarvan 800 t.h., een andere 4.000 t.h. winst hebben gemaakt

Overigens, tal van fortuinen, die opzwollen als zeepbellen, vervlogen evenzoo tijdens de crisis. Maar, als gevolg van een uiterst bespoedigde concentratie van de bedrijven, blijft de opperheerschappij van het grootkapitaal, nijverheids- en

financiekapitaal, bestaan en verheft zij zich tegenover de ontwortelde middenstanden en tegenover het proletariaat, dat, om dezelfde redenen, de macht van zijn organisaties heeft zien aangroeien.

Voor Groot-Brittanje, bijvoorbeeld, heeft het aantal depositobanken, voornamelijk ten gevolge van samensmeltingen, de volgende wijzigingen ondergaan :

1890	104
1913	43
1920	20

En het is voldoende in de straten van Brussel te wandelen, — waar, evenals te New-York, de bankpaleizen voortaan hooger worden opgetrokken dan de openbare gebouwen — om er zich rekenschap van te geven dat de burgersdemokratieën steeds meer de kenmerken aannemen van geldheerschap-pijen.

§ 2. De Weerwraak van het Platteland

« De burgerij — wordt in het *Kommunistisch Manifest* gezegd — heeft het Platteland aan de heerschappij van de Stad onderworpen. » In de oorlogsche en na-oorlogsche economie, zijn de rollen omgekeerd : de Stad is van het Platteland afhankelijk geworden ; en, als gevolg van de ont-

reikendheid der voortbrengsels, van de moeilijkheid of de ontredde ring van het vervoer, van den stilstand van den uitvoer der landbouwvoortbrengsels in Oost-Europa, beschikt de buitenbevolking over een ware economische overmacht en maakt zij er gebruik van om de stadsbevolking te brand-schatten.

Die toestand wordt, weliswaar, langzamerhand gewijzigd. Het zijn de tusschenpersonen, veel eer dan de voortbrengers, die van de stijging en de onstandvastigheid der marktprijzen gebruik maken.

Anderzijds gaan talrijke landbouwbedrijven gedrukt onder het duurder worden van de kunstmeststoffen of onder andere factoren van den kostprijs, en vooral onder de onoverkomelijke moeilijkheden bij het aanwerven van arbeidskracht.

Te meer, al hebben talrijke landbouwers hun pachtschulden terugbetaald en landen aangekocht, die *green rising* is — in onze landen, ten minste — geen algemeen verschijnsel :

Er zijn talrijke departementen, — schrijft Caillaux (1). — waar de groote hoevenaar, die, alleen, tijdens den oorlog eigenlijk is verrijkt, de kleine hoeven, die de zijne omringen, aankoopt, zijn minder rijke geburen verwijderd. In 1921, verklaarde de heer afgevaardigde Inizan,

(1) CAILLAUX. *Où va la France? Où va l'Europe?* blz. 95.

in de Kamer, dat honderden Bretonsche pachters zonder bezigheid zouden zijn.

In zijn verslag over de debatten, zegde het dagblad *Le Matin* juist dat er in Bretagne een soort wijziging van het grondbezit was waar te nemen. Het is niet enkel in één provincie, maar eigenlijk in heel Frankrijk, dat dezelfde verandering, die niet van economische en maatschappelijke gevaren is ontbloot, plaats heeft.

Wat wordt er, inderdaad, van degenen, welke die kleine bezittingen beheerden en door de oude en de nieuwe eigenaars worden verjaagd? Eenigen blijven op 't veld werken, dalen af tot loonarbeiders en zoo wordt er een dorpsproletariaat gevormd of, op zekere plaatsen, uitgebreid, waarvan de ontwikkeling en het bestaan zelf te meer zwaarigheden opleveren, wijl degene die er in wordt opgenomen, om verschillende redenen, waarover wij niet uitwijden, er veel moeilijker uit geraakt dan vroeger. Maar het grootste aantal onteigende dorpsbewoners komt naar de stad toe, zoodat, alles wel beschouwd, de landbouwarbeiders, die door den oorlog reeds aanzienlijk verminderden, nog in aantal afnemen...

Nu, in een land als Frankrijk, waar de boeren-grondbezitters tegen goeden prijs verkoopen, hetgene zij zelf niet gebruiken, blijft de toestand van de landbouwers over 't algemeen nog goed.

Maar in een land van kapitalistischen landbouw, als Engeland, heerscht er krisis.

Ziehier, bijvoorbeeld, wat Macara er over zegt, in *Industrial Situation* (Juli 1922):

Door loonen voor den landbouwarbeid, die tweemaal hooger zijn dan vóór den oorlog; kortere arbeidsdagen; driemaal zwaardere belastingen; machines en andere zaken die veel duurder zijn; de belasting op het inkomen, die wordt geheven voor oogsten, die vroeger vrijgesteld

waren en den prijs van de voortbrengsels, die soms beneden den voortbrengingsprijs valt, geeft men zich reenschap van den moeilijken toestand, waarin de pachters verkeeren. Hier en daar kan een kleine boerderij, in bedrijf genomen door één man met de leden van zijn gezin, stand houden; maar degene, die zich werkkrachten moet aanschaffen en hooge prijzen moet betalen voor de meststoffen en andere zaken, die noodig zijn om een groote opbrengst te verkrijgen, kan thans geen winst maken.

Bij al die moeilijkheden moeten, overigens, de andere worden gevoegd, welke voortspruiten uit den beroerden toestand waarin Europa verkeert en uit de onvastheid van de wereldmarkt.

In 1922, bijvoorbeeld, hebben de voortbrengers van aardappels van Lincolnshire de waarde van hun zeer overvloedigen oogst tot niets zien dalen, omdat de Hollanders, die in een verarmd Duitschland niet konden verkoopen, het grootste deel van hun opbrengst op de Engelsche markt aan den man hebben gebracht.

Om dezelfde redenen, gelijk de toestand van de Belgische landbouwers veel op dien van de Engelsche. Zij zijn insgelijks de slachtoffers van een krisis, en alleen degenen, die geen loonarbeiders moeten gebruiken, doen goede zaken.

§ 3. Het Verval van de Middenstanden

Als gevolg van de waardevermindering van het geld of onder den invloed van de andere oorzaken

van de levensduurte, zijn de verschillende categorieën van personen, die een vast inkomen hadden, verarmd of heelemaal geruïneerd.

Zooals, zegt de Engelsche Oud-minister Masterman, de overdreven stijging van de prijzen in de XIVe eeuw, toen de zwarte pest heerschte, het einde van de beschaving der Middeleeuwen beteekende, zal de huidige stijging der prijzen de verplettering van den middenstand aanwijzen.

Dat is insgelijks de meening van Rathenau, die, in zijn laatste werk — *De Drievoudige Omwenteling* — er het volgende besluit uit trekt, ten opzichte van de verhoudingen tusschen de klassen :

Die verplaatsing van den rijkdom, welke ten nadeele van de middenstanden is gebeurd, moet een groote bezorgdheid, van zedelijken aard, veroorzaken. De hoogste lagen van de middenstanden omvatten de meeste geleerden, technici, dagbladschrijvers en letterkundigen, en leveren een groot aantal van onze openbare en privaatambtenaars. Met het verval van den middenstand gaat de opklimming gepaard van een soort verrijkten, die uit volksklassen zijn gesproten, welke noch bedwang, noch verantwoordelijkheid kennen. Die omstandigheden veroorzaken een verbittering van den klassenhaat, en dat heeft zijn goede zijde, daar men aan de grenzelooze vrijheid van uitbuiting beperkingen zal kunnen stellen.

Men moet zich nochtans afvragen of dat verval van de middenstanden een verschijnsel van zoo algemeenen en beslissenden aard is, als sommigen het schijnen te denken.

Wij stellen wel vast hoe ellendig de toestand is van talrijke leeraars, wier nominale wedden in onvoldoende mate werden verhoogd; van geestesarbeiders, die dikwijls minder ontvangen dan de typografen die hun artikels drukken; ofwel van die Staatsrenteniers, van die gepensioneerden, wier inkomen, gezien de waarde van den frank, de lire, zonder van de mark of den roebel te spreken, genoodzaakt zijn te leven met het vierde of het vijfde gedeelte van wat zij vroeger hadden.

Maar wordt hun maatschappelijk verval, dat voor velen onder hen onwederroepelijk is, niet vergoed door de vorming van nieuwe tusschenklassen : boeren, verrijkte handelaars, arbeiders die voor eigen rekening werken?

Om op die vraag te kunnen antwoorden moet men vooreerst weten of het proces van de kapitalistische concentratie, dat vóór den oorlog aan gang was, nu sneller is vooruitgegaan en of het, in de verschillende takken van de voortbrenging en van den handel, de kleine en middelmatige ondernemingen tracht te weren. Wij zullen verder zien dat het zoo is. En, anderzijds, vormen de nieuwe tusschenstanden, over 't algemeen, geen buffergroep tusschen de kapitalisten en de arbeiders? Heel hun houding, daaromtrent, heeft duidelijk bewezen dat zij, integendeel, een verzwarende faktor zijn in den klassenstrijd.

§ 4. Arbeiders en Werkgevers

Het is een bijzonder ingewikkelde en moeilijke kwestie, te weten te komen of de levensvoorwaarden van de arbeiders (werklieden, bedienden, ambtenaars), sedert den oorlog, hetzij volstrekt, hetzij betrekkelijk, verbeterd zijn.

Een eerste feit schijnt, nochtans, niet betwistbaar : 't is dat, tegenover de andere klassen, het proletariaat machtiger is geworden. Het heeft de volstrekte politieke gelijkheid veroverd. Het heeft, overal waar zij nog niet bestonden, machtige vakverenigingen gesticht, die, over heel de wereld, meer dan twintig millioen aangeslotenen omvatten. Zijn rangen zijn verdicht geworden door al degenen, die uit de middenstanden werden gesloten. Het is, tot in zijn diepste lagen, van zijn eigen krachten bewust geworden. Hetzij in Rusland of in Engeland, overal is zijn plaats in den Staat ontegensprekelijk sterker geworden dan vóór den oorlog.

Maar het valt, anderzijds, niet te betwijfelen dat de verarming en de algemeene verzwakking van de voortbrenging, in sommige landen, ten minste, de pijnlijkste gevolgen ten opzichte van de loonen hebben gehad.

Zeker, in streken als de Vereenigde-Statē, die veelēer uit den oorlog voordeel hebben gēhaald, is de levensstandaard gestegen.

Het volgende blijkt uit het onderzoek van den *National industrial Conference Board* (1914-1922), naar de loonen in de voornaamste bedrijven :

De gemiddelde werkelijke loonen van Juli 1921, vastgesteld volgens het uurloon, waren met 20 t.h. boven het vooroorlogsche peil. De werkelijke loonen stegen tot in Maart 1921, toen zij met 35 t.h. boven het peil van Juli 1914 waren; maar zij zijn daarna gedaald, tot in December 1921. (1)

Daarentegen daalden de loonen, in Rusland, gedurende hetzelfde tijdperk, beneden alles wat men zich in gewone omstandigheden had kunnen voorstellen. De cijfers in papier-roebel zouden niet tot ons verstand spreken. Wij zullen liever die vaststelling aanhalen, welke voortspruit uit een officieel onderzoek, dat in den loop van 1921, in 13 openbare ondernemingen van de stad Moskou, waar men, *bij voorrecht*, een nieuw stelsel van gemeenschappelijke bevoorrading had toegepast, werd ingesteld.

« Het *maandelijksch* loon, uitgedrukt in goudroebels, heeft, tot op het oogenblik dat de gemeenschappelijke bevoorrading werd toegepast, de vol-

(1) *Nationaal industrial Conference Board. Research Report n° 52. Wages and Hours in American Manufacturing Industries, 1914-1922. New-York, 1922.*

gende bedragen bereikt: minimumloon, 1 roebel 16 kopeck; maximum, 3 roebel 63 kopeck, en, na de invoering van het stelsel van gemeenschappelijke bevoorrading, minimumloon 1 roebel 43 kopeck en maximumloon 7 roebel 72 kopeck. (1) »

Kortom, op het oogenblik dat een Amerikaansche sjouwer 20 \$ 25 (meer dan 100 goud-frank) *in de week* verdiende, bedroeg het minimumloon van een arbeider van de openbare diensten te Moskou 1 roebel 43 (minder dan 4 goud-frank) *in de maand!*

Dat zijn uitersten.

Maar, laten wij trachten ons rekenschap te geven van den toestand in een land als Duitschland, waar de arbeidersklasse, die over machtige vereenigingen beschikt, tot in den laatsten tijd, haar loonen nogal snel bij de standvastige stijgingen van de levensduurte heeft kunnen doen aanpassen.

In Maart 1922, bijvoorbeeld, stelde het Bureau voor Statistiek van den Staat Hamburg vast dat, van Juli 1921 af tot in Februari 1922, de levensduurte in Duitschland, vooral door de waardedaling van de mark, meer dan verdubbeld was.

Nu, welke waren de gevolgen van die stijging

(1) *Het Ekonomisch Leven*, officieel soyjetisch orgaan, n° 225, van 20 November 1921, aangehaald in de *Memories*, die door de Russische financie-, nijverheids- en handelsvereeniging en het Bestuur van de Russische banken bij de Konferentie van Genua werden ingediend.

der levensduurte, voor wat het werkelijk loon betreft? Ziehier :

.... De loonen van de ongeschoolde arbeiders bereikten, op het einde van de maand Februari, 9 mark tot 15 M. 55 per uur. Vóór den oorlog, verdiende een arbeider niet meer dan 40 tot 50 pfennig; hij wint dus 22 tot 31 maal zooveel. Daar het index-number voor 1913-1914 maar 93 M. 08 was, is dat laatste op het oogenblik vermenigvuldigd met $23 \frac{1}{2}$ voor het geheel en met 35 voor de voedingsmiddelen. Wij mogen daaruit besluiten dat de toestand van de ongeschoolde arbeiders niet is veranderd.

De toestand is anders voor de ambachtslieden (geschoolde arbeiders), welke thans maar van 11 tot 16 M. 25 per uur winnen, terwijl hun loon, vóór den oorlog, ten minste het dubbel was van dat der ongeschoolde arbeiders.

Wat zullen wij zeggen van de ambtenaars? Men moet tenminste *Regierungsrat* zijn om zooveel te verdienen als een arbeider! (1)

Op dat oogenblik dus, dit is vóór de duizelingwekkende waardedaling van de mark, was de vermindering van het werkelijke loon, in verhouding tot het vóórorlogsche tijdperk, niet algemeen, noch ramspoedig voor de arbeiders.

Maar de ekonomisten die de gevolgen van den overdreven geldomloop bestudeerden, zagen reeds de naaste toekomst zeer zwart in.

Meneau bijvoorbeeld, schreef in de *Revue économique internationale* (Januari 1922) :

(1) *L'Etoile belge*. Brief uit Hamburg, 10 Maart 1922.

Handhaving van het verbruik, dit is verzekering van het stoffelijk bestaan van de bevolking, spijs een beperkte voortbrenging, medewerking tot den economischen en, vooral, tot den industrieelen wederopbouw, zie daar het aktief van den overdreven geldomloop. Verkoop, in Duitschland, tegen verminderden prijs, verarming van de arbeidersklasse, verrijking van het nijverheidskapitalisme, dat is het reeds verworven passief. Morgen zal het zelfs misschien de afschaffing zijn van het geld met de outredding van den handel; het zal de ellende zijn voor een buitengewoon talrijk proletariaat, de inval van het vreemd kapitaal in Duitschland en de opsorping van den Staat door een opperheerschappij van enkele industrieelen of door een onwenteling.

Men weet maar al te goed dat die donkere voorspellingen gedeeltelijk verwezenlijkt zijn.

In den loop van den herfst 1922, toen de waardedaling van de mark duizelingwekkend werd, stelde het Rijksbureau voor statistiek vast dat de prijs van het levensonderhoud in Duitschland, kleeding inbegrepen, gelijk was aan bijna 200 maal dien van vóór den oorlog; het loon van een metaalbewerker, daarentegen, was maar 125 maal grooter dan dat van 1914, en de wedde van een ambtenaar, steeds in marken uitgedrukt, was niet met 80 vermenigvuldigd. Op dit oogenblik is er dus een rampspoedige daling van den levensstandaard der Duitsche arbeiders; en die daling is des te rampspoediger dat, volgens de zeer juiste opmerking van Varga, «het verlies van een reeds bereikten levensstandaard een grooteren revolutionairen invloed uitoefent dan alleen de verzuchting naar betere levensvoorwaarden».

Indien, in de landen van Midden- en Oost-Europa, de *stoffelijke* toestand van de arbeidersklasse al ontegensprekelijk slechter is, veel slechter dan vóór den oorlog, mag men niet zeggen dat dit zoo is in de nijverheidslanden van West-Europa.

Zeker, gedurende het schrikjaar 1921, heeft de plaag van de werkloosheid, in België, Engeland en de Vereenigde-Statcn, millioenen slachtoffers gemaakt(1) en al de politieke en syndikale macht, die door het proletariaat was verworven, is noodig geweest om te beletten dat de nijverheidskrisis een overdreven daling van de loonen zou veroorzaken.

Maar, als men in een model-bedrijf, in een land als België bijvoorbeeld, aandachtig de schommeling der loonen in betrekking tot die der prijzen nagaat, komt men tot dit besluit, dat de toestand van de arbeiders, volstrekt en betrekkelijk, veel-
eer is verbeterd.

Vóór eenigen tijd had ik een zeer belangwekkend diagram voor oogen, dat door den *Metaalbewerkerbond* is opgemaakt en wordt bijgehouden, en dat de verhouding weergeeft tusschen het loon van de metaalbewerker van Brabant en de verhoudingscijfers van de stijging der kleinhandelsprijzen.

(1) Zie voor de internationale statistiek van de werkloosheid, van 1913 tot 1922, de *Revue internationale du Travail*, December 1922. Genève, 1922.

Dat diagram toont aan dat, juist na den wapenstilstand, de werkelijke loonen — wij spreken natuurlijk niet van de nominale loonen — veel lager waren dan die van 1914. Zij worden vervolgens hooger, onder de drukking van de syndikale macht. Gedurende de algemeene rijzing in 1919 stonden zij ver boven het vóóroorlogsche peil, terwijl dit peil in 1922 eenigszins, zeer weinig, was overschreden. (1)

Er is dus eigenlijk verbetering. Maar in feite is die verbetering belangrijker, dan het uit de getallen, waarmee het diagram is opgemaakt, blijkt.

Inderdaad, men mag niet vergeten dat de huidige loonen worden berekend voor acht uren arbeid en niet meer voor tien of elf uren; dat de *indexnumbers* geen rekening houden met een belangrijk deel van de uitgaven der arbeiders: de huishuur, waarvan de wet de stijging heeft beperkt; dat, te meer, de Staatstoelagen de arbeidersgezinnen, in een zekere mate, tegen de noodlottige gevolgen van de werkloosheid beschermen.

Anderzijds is het niet voldoende, als men de toestanden inzake arbeidsloon vóór en na den oorlog met elkaar wil vergelijken, de loonen van geschoolde arbeiders, zooals de metaalbewerkers, tegenover elkaar te plaatsen.

(1) Sinds de Ruhrbezetting (1 Januari 1923) zijn zij nochtans beneden het peil van 1914 gedaald.

Het zijn vooral de sjouwerlieden en de jonge arbeiders die nu beter worden betaald. In de gezinnen, waar verschillende personen werken — vader, jongens en meisjes — is de toestand dan ook dikwijls beter dan in 1914. Daarentegen kunnen degenen, die voor het onderhoud van een talrijk gezin moeten zorgen, veel moeite hebben om de twee eindjes aan elkaar te knopen, gezien, vooral, de onvastheid van den wisselkoers, van de prijzen, en, bijgevolg, van de loonen.

Kortom, men mag niet ontkennen dat de krachtige inspanning welke de arbeiders in de laatste jaren aanwendden om zich te vereenigen, in de landen, ten minste, waar de toestand den vorm niet heeft aangenomen van een ramp, tastbare uitslagen heeft opgeleverd.

Maar, over heel Europa, trachten de werkgevers, op dit oogenblik, al de toegevingen, die hun gedurende de ongelukkige tijden werden ontrukkt, één voor één te vernietigen. Zij verklaren dat het noodzakelijk is de loonen te verminderen. Zij eischen de « hervorming » van de krisifondsen. Zij verklaren dat de toestand van de nijverheid, met het stelsel van den achturedag, onhoudbaar wordt.

De heer Stinnes, bijvoorbeeld, sprekend in den Ekonomischen Rijksraad, verklaart «dat het Duitse volk, gedurende 10 tot 15 jaar misschien, twee uren meer per dag zal moeten arbeiden, om

de voortbrenging genoeg uit te breiden, opdat het land zou kunnen leven en, bovendien, in staat zijn iets te leveren voor het herstel...».

En bijna op hetzelfde tijdstip, in den loop van een soort «feest van den arbeid» in de gicterijen van Pont-à-Mousson ingericht, zegt een Fransche nijveraar, de heer Camille Cavalier, hetzelfde, in de volgende bewoordingen :

« Als men heeft losgemaakt, moet men opnieuw naaien. De oorlog heeft aan de menschheid onschatbare rijkdommen gekost. Om de algemeene verarming te verhelpen, had men, gedurende verscheidene jaren, dubbel moeten arbeiden. Men heeft het tegendeel gedaan en, voor de geschiedenis, zal de beperking van den arbeidsduur, aanstonds na den oorlog, als een dwaze daad worden beschouwd. Als men zich heeft bedrogen, moet men terugkeeren, zooniet veroorzaakt men een ramp. Intensieve arbeid, uitbreiding van de voortbrenging, verlaging van de voortbrengingsprijzen, vermindering van de niet-voortbrengende uitgaven... Arbeid, en nog arbeid, zie daar het eenige middel tegen de economische crisis..» (1).

De Belgische zakenmannen zijn, natuurlijk, de laatsten niet om dat Loflied aan den arbeid, aan den arbeid van anderen, mee te zingen.

In Februari 1922, eischte het bestuur van de *Société Générale* zoo gelijktijdig, al was het niet de afschaffing, dan toch de tijdelijke schorsing van de achturenwet, en, bovendien, de verlaging

(1) *Le Temps*, van Parijs, 21 November 1922.

der loonen, *zonder de daling van de levensduurle-
af te wachten :*

Na de hooge loonen van het korte tijdperk van koorts, in de nijverheid, dat op den wapenstilstand volgde, hebben de arbeiders hevig verzet aangeteekend tegen een verlaging, die zich nochtans opdrong en die nog wordt opgedrongen door de dringende noodzakelijkheid van het verlagen de voortbrengingsprijzen. Men moest dat verzet verwachten, maar men moet den moed hebben het te zeggen, het zal onvermijdelijk moeten verdwijnen, want niemand ontsnapt aan de werking der wet van vraag en aanbod; men zal altijd liever koopen bij dengene die het meeste aanbiedt voor een zelfden prijs.

Volgens de stelling van de arbeiders, mogen de loonen maar verlaagd worden na de voorafgaande daling van de levensduurte. Nu, deze blijft onveranderlijk in België, omdat men 75 t.h. van de produkten, die voor de voeding van de bevolking noodzakelijk zijn, moet invoeren en dat de ingevoerde waren, indien er geen gelijke uitvoer wordt gedaan, betaald moeten worden met geld, dat van zijn waarde heeft verloren en dat niet zal stijgen, zoolang onze handelsbalans een tekort aanwijst.

Men kan dat vraagstuk maar oplossen en uit dien toestand geraken door meer arbeid te leveren.

Hier bevinden wij ons vóór een grooten hinderpaal : de wet op den achturedag. In gewone tijden, kan men goede uitslagen van die wetsbepaling verwachten, op voorwaarde, natuurlijk, dat zij in alle landen rechtzinnig wordt toegepast. Voor België is zij, in de huidige omstandigheden, een waar gevaar. Zij bedreigt de toekomst van het land, omdat zij er toe bijdraagt de voortbrenging te beperken, terwijl men meer zou moeten arbeiden en meer dan ooit voortbrengen. Men moet meer arbeiden, uit nationaal plichtsbesef; men moet, om onze vernielde dorpen en steden weder op te bouwen, om de groote gaping, die door den oorlog in de Staatsfinancien is teweeggebracht, aan te vullen; men moet, om

de Belgische nijverheid van een onvermijdelijk verval, waarvan onze arbeidersbevolking zelf het eerste slachtoffer zou zijn, te vrijwaren.

Niets is rechtvaardiger dan dat de arbeider een loon eischt, dat in verhouding is met de levensduurte, en de werkgevers zouden hem moeten voldoen, binnen de pallen van de mogelijkheden.

Het is nochtans noodzakelijk voor het heil van het land, dat de arbeiders, gedurende een overgangstijdsperk, aannemen langer te arbeiden, tegen een loon, waarbij hun het leven wordt verzekerd, om een vermindering van de voortbrengingsprijzen te bereiken, zonder dewelke het ons niet mogelijk is, met onze voortbrengsels, tegen een vreemde mededinging, die nooit zoo sterk was, te strijden.

Korten tijd na het uitgeven van dat verslag, werd het Kongres van den Uitvoer te Brussel geopend.

De heer Fabry, in den naam van de handelsreizigers, de heer Greiner, in den naam van industrieeelen der metaalbedrijven, herhaalden de donkere voorspellingen van het verslag der *Société Générale*.

De heer Greiner ging zelfs verder :

Ik haast mij om u aanstonds, zonder omwegen, te verklaren, dat wij heel eenvoudig de ruïne tegemoet gaan. Indien de huidige toestand voortduurt, is die ruïne zeker en gij hebt het zoodanig goed begrepen, dat gij naar veel middelen hebt gezocht om dien hopeloozen toestand te verhelpen. (1)

(1) Nationaal Kongres van den Uitvoer. Brussel, 28-30 April 1922. Deel II. Verslagen, blz. 300.

Men moet natuurlijk aan die verklaringen hun volle beteekenis niet hechten. Wij hebben genoeg andere wijsjes gehoord, sedert den tijd, toen de spinnersbazen van Coketown — onsterfelijk gemaakt door Dickens, — bij elke nieuwe maatschappelijke wet, dreigden met het sluiten van hun fabrieken en met het in zee werpen van hun voortbrengsels.

Overigens, de toestand, waarover de heer Greiner kloeg, was minder te wijten aan den arbeidsduur dan aan de Duitsche *dumping*, die mogelijk was gemaakt door de daling van de markt.

Maar het blijft waar dat, in België, evenals over heel Europa, wijl de gezamenlijke winst, die moet worden verdeeld, kleiner is, de som van de meerwaarde en de kapitalistische accumulatie beperkt zijn, de arbeiders, bewuster en sterker vereenigd dan vroeger, zich krachtig verdedigen tegen elke vermindering van hun levensstandaard en zij, integendeel, steeds stoutmoediger en de bestaande orde meer bedreigende eischen stellen.

't Is wat professor Varga, in zijn boek over de *Diktatuur van het Proletariaat* (1), heel juist opmerkt :

De strijd voor de verheffing van den levensstandaard — zegt hij — wordt vooral met economische middelen geleverd, maar hij is gedreven door een revolutionnaire kracht. Reusachtige stakingen van honderdduizenden

(1) Aang. B., blz. 9.

spoorwegarbeiders, mijnwerkers, metaalbewerkeren doen het economisch leven wankelen in Europa en in Amerika. De ongehoorde uitbreiding van die beweging geeft haar — zelfs als de arbeider zich maar rekenschap geeft van de zuiver economische eischen van het oogenblik — het karakter van een revolutionnairn klassestrijd. Want de burgerij kan de eischen niet inwilligen. Daar is, voor het proletariaat van heel de kapitalistische wereld, een algemeene afkeer van den arbeid, een steeds meer zichtbare vermindering van de kapitalistische arbeidstucht en een aanhoudende daling van de voortbrenging uit voortgesproten.

Nochtans, is het, voor de kapitalistische klasse onmogelijk voldoening te schenken aan de arbeiders, die een werkelijke verhooging van hun vóóroorlogschcn levensstandaard eischen. Dat zou het einde zijn van het kapitalisme, omdat het 't einde zou zijn van het zich-toeëigenen der meerwaarde door de kapitalisten. De kapitalistische klasse zou heel en al aan haar winsten moeten verzaken en maar moeten voortgaan met voortbrengen in het belang van de arbeiders en met de hoop op een betere toekomst.

In één woord, wat de huidige krisis van het kapitalisme kenmerkt, voor wat de verdeeling aangaat, is de steeds groeiende afstand tusschen wat de arbeiders eischen en wat de werkgevers hun willen, of zelfs kunnen toestaan.

Nu, zoolang de voortbrengingsvoorwaarden onveranderd blijven, is dat een kring zonder einde, waarbuiten men onmogelijk zal kunnen treden.

Langs één kant, zullen de arbeiders, die steeds meer van de socialistische gedachte zijn doordrongen, de uitslagen die zij hebben bereikt en de nieuwe voordeelen, die zij vast besloten zijn te verkrijgen, nooit vrijwillig opofferen.

Langs een anderen kant kunnen de werkgevers geloof hechten — bijvoorbeeld, dank zij de zegepraal van een of ander *fascio* — aan de vernietiging van de arbeidersvereenigingen, de vermindering van de loonen, de afschaffing van de achturenwet; maar, indien zij er ooit toe kwamen hun voorwaarden aan een overwonnen, vernederd en door de nederlaag ontzenuwd proletariaat op te leggen, zou de zuiverste uitslag van zulke overwinning een nieuwe verzwakking van het voortbrengingsvermogen der arbeiders zijn. Inderdaad, menschen, aan wie men opnieuw de slavernij oplegt, zal men nog moeilijker doen voortbrengen dan menschen, die nooit uit de slavernij zijn opgestaan!

DERDE HOOFDSTUK.

Het Kapitalisme en zijn streven naar uitbreiding der produktie.

« Met de stortelijke voorwaarden en de maatschappelijke verwickelingen van de voortbrenging, ontwikkelt de konzentratie van de kapitalen, tegelijkertijd de tegenstellingen en de tegenstrijdigheden van het kapitalisme, met de vormingsfactoren van een nieuwe samenleving, de krachten tot vernieling van de oude. »

(KARL MARX, *Het Kapitaal*).

Uit wat wij totnogtoe hebben gezegd moet heel zeker worden besloten dat het volstrekt noodzakelijk is de voortbrengingskracht van den maatschappelijken arbeid te vermeerderen.

Daaromtrent is er, overigens, algemeene overeenstemming en de kapitalisten zingen het lied van de voortbrenging niet met de minste kracht.

Maar wij weten dat zij daaronder te dikwijls verstaan : verlenging van den arbeidsduur, gewillige aanneming, door de belanghebbenden, van loonsverlagingen, die den voortbrengingsprijs voordeliger maken, ofwel maatregelen die de arbeidersklasse — een ezel stoot zich maar eens aan den-

zelfden steen — met het grootste wantrouwen heeft leeren aanzien : het stukwerk of de min of meer volledige toepassing van de *taylorisatie*-methodes, bijvoorbeeld.

Nu, wij hebben gezien dat er, in die richting, weinig of niets te doen is. De arbeiders klemmen zich vast aan den achturedag; zoo zouden de werkgevers aan hun arbeiders kunnen bewijzen dat, indien zij zich tevreden stelden met rijst te eten, de loonen kunnen verlaagd worden: dat zou de arbeiders er niet kunnen toe leiden zich met rijst als gewonen dagelijkschen kost tevreden te stellen.

Kortom, om voor dat gewichtig vraagstuk — den maatschappelijken arbeid meer doen opbrengen — passende oplossingen te vinden, moet het, vooreerst, heelemaal gesteld worden.

En, eerst en vooral, welke zijn de voornaamste factoren, die de arbeidslevering van een volk bepalen?

Het spreekt vanzelf dat die levering, in de eerste plaats, afhangt van de natuurlijke voorwaarden, van wat Karl Renner de «*eeuwige grondwerkeliikheden*» noemt. Maar, die factoren worden maar langzaam gewijzigd, onder den invloed van de andere factoren, die wij zullen opsommen. Wij mogen er dus een zekeren graad van standvastigheid aan toekennen en ze buiten ons onderzoek laten.

Wat de veranderlijke factoren betreft, die in-

vloed uitoefenen op de uitbreiding van de voortbrenging, wij kunnen de voornaamste ervan als volgt opsommen (1) :

1. *Verbetering van de hoedanigheid der arbeidskracht en -wijzen, door de ontwikkeling van de intellektuele hoedanigheden van de arbeiders, zoowel leiders als uitvoerders.*

2. *Uitbreiding van het bestendig (konstant) kapitaal (werktuigen, materieel, vervoermiddelen), in verhouding tot het veranderlijk (variabel) kapitaal (löhnen, wedden, enz.).*

3. *Koncentratie en verstandige inrichting van de ondernemingen.*

4. *Vermeerdering van het aantal arbeiders, in verhouding tot de nietsdoende — of woekerklassen.*

Die verschillende factoren werken natuurlijk op elkander in. Het spreekt, ten andere, vanzelf dat men, zelfs binnen de perken van de huidige maatschappelijke inrichting, een aktie kan voeren ten gunste van alle of van elk afzonderlijk; dat is zelfs het doel van ons programma van onmiddellijke verwezenlijkingen.

Maar, een diepergaande ontleding zal ons bewijzen dat de noodige uitbreidingen van de voort-

(1) Zie VARGA, aang. b., blz. 15 en vglde.

brenging, binnen de grenzen van de organisatie zelf van het kapitalistisch stelsel, nauw zijn beperkt; dat, bovendien, als men een zeker punt heeft bereikt, de werking van de verschillende factoren, die de arbeidslevering doen vermeerderen, insgelijks een noodlottigen invloed heeft op het maatschappelijk stelsel, dat is gevestigd op het persoonlijk bezit van de voortbrengingsmiddelen.

§ 1. Het Vakonderricht

Bij het onveranderlijk blijven van al de andere voorwaarden, kan de opbrengst van den arbeid in groote mate beïnvloed worden door zielsfactoren : het algemeen onderwijs, de beroepsvorming, de verbetering en het stelselmatig toepassen van de arbeidsmethodes.

Er is dan ook geen ontwikkeld kapitalistisch land, waar de leidende klassen de noodzakelijkheid niet erkennen van ernstige pogingen tot uitbreiding van het lager onderwijs, inrichting van het vakonderwijs, bevordering van de inspanningen der meestbegaafden om van het middelbaar en hooger onderwijs te genieten.

Nochtans, zelfs in dat opzicht, bestaat er een overgroot verschil tusschen de socialistische opvattingen en die der nijverheidshoofden, die, op

min of meer volledige wijze, de leidende beginselen van het taylorisme aannemen.

Voor deze laatsten is het, inderdaad, noch noodig, noch wenschelijk een algemeen en technisch onderwijs in te richten om het geestelijk peil van al de arbeiders te verheffen.

Van af het standpunt der kapitalisten beschouwd, vereischt het verstandig gebruik van de werkkraft, integendeel, het bestaan van arbeiders, wier weinig uitgebreide geestesontwikkeling toelaat hun lastdierenwerk op te leggen :

Een van de eerste hoedanigheden — zegt Taylor — die een man, welke van het versjouwen van gietijzer zijn beroep wil maken, moet bezitten, is er zoodanig lomp en stomp uit te zien, dat hij geestelijk veeleer op een os gelijktdan op eenig ander wezen.

Wij weten wel dat Taylor zich, in dat citaat, maar met iets bezighoudt : gezien den *huidigen staat* van de arbeidersklasse, al de oorzaken, die de bedrijfskosten kunnen doen verminderen, dank aan de methodische vermeerdering van de opbrengst der werkkraft, wetenschappelijk bestudeeren en de toepassing ervan regelen. Maar dat standpunt zal onvermijdelijk een uitwerking hebben op de wijze, waarop men het algemeen en technisch onderwijs, in de kapitalistische middens, beschouwt. Het streeft er naar, het principe van het klassenverschil te bewaren in heel het onderwijs. Het so-

cialisme, integendeel, tracht, door de eenige school, aan allen dezelfde mogelijkheden van ontwikkeling aan te bieden.

§ 2. De Ontwikkeling van het Machinisme

Hier hebben wij weer een faktor die een krachtigen invloed uitoeft, zelfs binnen de grenzen van de huidige samenleving.

Naar gelang de werkkraft duurder wordt, de arbeidsdagen meer worden beperkt, de eischen van de handarbeiders talrijker worden, trachten de bedrijfsleiders een uitbreiding van de voortbrenging te zoeken in de ontwikkeling van het machinisme, de verbetering van de werktuigen en, over 't algemeen, in de uitbreiding van het bestendig kapitaal.

Nergens zijn er talrijker en krachtiger machines dan in de landen met hooge loonen en korte arbeidsdagen, als de Vereenigde-Statens; 't is om die reden dat men, indien men trachtte den wettelijken achturedag af te schaffen, aan de bedrijfsleiders de gelegenheid zou verschaffen om de verbetering van hun werktuigen, de verstandige regeling van den arbeid en de nijverheid te verwaarloozen.

Dat zou vooral het geval zijn in de landen en de bedrijven waar de ondernemings- en de vernieuwingsgeest van de werkgevers op het laagste peil staan.

In een artikel dat onlangs in de *Information sociale* verscheen, bijvoorbeeld, stelde H. Dubreuil de sleur van de Fransche bedrijfsleiders, op dat gebied, tegenover den stoutmoedigen en voortdrijvenden geest van de Amerikaansche werkgevers (1).

Zeker, voegde hij er bij, in de mekanische bedrijven wordt die geestestoestand, langzaam overigens, gewijzigd onder den invloed der lessen van den oorlog; maar er zijn talrijke andere bedrijven, waar die evolutie zich, naar het schijnt, uiterst langzaam zal voltrekken. Een arbeider, monteur in een werkplaats tot het maken van drukmachines, vertelde onlangs dat, terwijl hij werkzaam was in een fabriek uit de omstreken van Parijs, de gedachte bij hem opkwam om de laag verdikt smeer die het grondstuk van een in werking zijnde machine bedekte, af te schrabben en dat hij met verstomming dezen datum van fabricage had gelezen : 1867 !

En, daar men verwondering liet blijken, voegde die werkman er bij :

«Maar een machine van 1885 wordt als nieuw beschouwd!»

't Is tegenover die bekrompen koppigheid dat de vertegenwoordigers van eenige groote vreemde

(1) DUBREUIL. La question des salaires et la mentalité patronale. *L'Information sociale*, novembre 1922.

konstruktiehuizen, vóór den oorlog, aan Fransche industrieelen de volgende overeenkomst voorstelden: «Wij zullen uw machines in werking laten en wij zullen de onze er naast opstellen, op onze kosten. Dan, als zij in gang zijn en de uwé zijn weggenomen, zult gij ons maar betalen met de winst die gij meer maakt.»

Zulke feiten hebben zich natuurlijk maar bij uitzondering voorgedaan, en waren, ongetwijfeld, talrijker in Frankrijk dan in België.

Maar, indien de verbetering van de werktuigen, de ontwikkeling van het machinisme al meer dan ooit worden opgedrongen, wordt die noodzakelijke vooruitgang, op dit oogenblik, verhinderd door de vertraging van de kapitalistische accumulatie en over 't algemeen door den aard zelf van het kapitalistisch voortbrengingsstelsel.

Laten wij ons herinneren wat Marx daaromtrent heeft gezegd:

Uitsluitend als middel tot goedkooper maken van het produkt beschouwd, wordt de grens voor het gebruik van een machine daardoor bepaald, dat haar produktie minder arbeid kost dan haar toepassing arbeid vervangt.

In het kapitalisme echter wordt deze grens enger getrokken. In het kapitalisme, immers, wordt niet de besteedde arbeid betaald, maar de waarde van de besteedde arbeidskracht, zoodat een machine alleen in toepassing komt wanneer zij minder waard is dan de door haar vervangen arbeidskracht. Daarom kan het gebeuren dat thans machines in Engeland worden uitgevonden die alleen in Amerika in gebruik komen, zooals Duitsch-

land in de XVIe en XVIIe eeuw machines uitvond die alleen Holland gebruikte.

Wij bezochten eens een groote papierfabriek, waar prachtige machines ongebruikt werden gelaten, omdat «alles goed berekend, het te werk stellen van kinderen van elf tot twaalf jaar minder duur kostte (1).»

Kortom, overal waar de arbeidskracht slecht wordt betaald, gaan het machinisme en de verbeteringen van de werktuigen niet vooruit. Zij worden, daarentegen, vanzelf opgedrongen, zoodra de arbeidskracht duurder wordt. Maar, in den huidigen toestand, maken talrijke voortbrengers, en vooral kleine voortbrengers, niet genoeg winst en bevinden zij zich, bij gebrek aan krediet, volstrekt in de onmogelijkheid om hun werktuigen te veranderen. Dat is een der oorzaken van het doordrijven der kapitalistische concentratie.

§ 3. De kapitalistische Concentratie

Evenals zij de noodzakelijkheid inzien van het verbeteren der werktuigen en der werkwijzen, geven de verstandige industrieelen zich zeer goed rekenschap van de dringende noodwendigheid eener meer rationeele organisatie van de voortbrenging. Er zijn te veel bedrijfsinrichtingen die niet

(1) MARX. Het Kapitaal. Zie vertaling F. Van der Goes, I (IV-V), blz. 104-105.

genoeg opleveren. Er zijn er nog meer die er zouden bij winnen, indien zij in de ruimere en meer gekoncentreerde inrichting van een syndikaat of van een trust werden opgenomen.

Als Stinnes zijn vertikale trusts opricht, die in éénzelfde geheel al de bedrijven omvatten, welke gaan van de uitdelving der grondstoffen tot het heelemaal afmaken der produkten; als Rathenau, in zijn laatste werken, als eenig redmiddel de verplichte syndikalisatie van de voornaamste bedrijven, onder het toezicht van den Staat, aangeeft, gaan zij maar voort op den weg, die vóór den oorlog was aangewezen, maar waarop, sedertdien, uiterst snelle vorderingen werden gemaakt.

Wij hebben die evolutie in de volgende bewoordingen beschreven, in een vroegere studie over de *Voorspellingen van Karl Marx* :

« Men weet dat Marx, zich steunend op de feiten, welke sedert het einde van de XVIIIe eeuw de industriele en maatschappelijke evolutie in Engeland kenschetsten, in het vóórlaatste hoofdstuk van het *Kapitaal*, de aanstaande overwinning van de groote kapitalistische onderneming in den landbouw, den handel en de nijverheid aankondigt. »

Ik heb elders (1) gezegd om welke redenen die voorspellingen niet verwezenlijkt werden, voor wat

(1) VANDERVELDE. *Le Collectivisme et l'Evolution agricole.*

den landbouw aangaat: in onze oude landen werd het aantal landbouwondernemingen steeds verminderd; de tuinbouw, de groententeelt, de weigronden beperkten steeds meer de korenvelden; talrijke groote pachthoeven werden verbrokkeld, als gevolg van den vooruitgang der industrialisatie en van de mededinging der overzeesche uitgebreide landbouwondernemingen.

Zeker, vóór den oorlog, woonde men in zekere landen, als Oostenrijk en Hongarije, veranderingen bij, die aan de onteigening van de Engelsche boeren-grondbezitters, in het begin van het kapitalistisch tijdvak, herinneren: de prins van Hohenlohe kocht, in Noord-Hongarije, honderden boerengronden, om er een jachgebied van te maken; in Neder-Oostenrijk, in de omstreken van Weenen, veranderde de schoonzoon van Frans-Jozef de weigronden van dertig hoeven in een groot park (1).

Maar sedertdien heeft, wat men de *green-rising* heeft geheeten, de «groene beweging» der boeren haar weerwraak genomen; en over heel Oost-Europa is het einde van het feodaal bezit aangebroken; dat is nog het begin niet van den kapitalistischen landbouw.

De vooruitzichten van Marx werden, daarentegen, meer en meer verwezenlijkt in den handel en de nijverheid, die een steeds grooter gedeelte van de vroegere landbouw-eigendommen innemen.

(1) CAILLAUX, aang. b., blz. 100.

Weliswaar gebeurt dat alles op handelsgebied niet zoo eenvoudig, als Marx het heeft voorspeld en Zola het heeft beschreven in zijn *Geluk der Dames*.

De vooruitgang van den grooten winkel, van den bazar, waar veel verschillende koopwaren te verkrijgen zijn, is beperkt. De vooroorlogsche statistieken van de handelsinrichtingen bewijzen niet dat hun getal is verminderd; integendeel, en sommigen maken of maakten daar gebruik van om de voorzeggingen van Marx tegen te spreken en om te verklaren dat deze ongegrond waren.

Maar, diegenen verliezen uit het oog, dat bij de handels- en nijverheidstellingen de werkelijke onafhankelijkheid der ondernemingen niet in aanmerking komt of zou kunnen komen: de verschillende bijhuizen, filialen en zetels van éénzelfde onderneming worden bij de telling ieder als een eenheid beschouwd, zoo goed als de onafhankelijke ondernemingen.

Nu, wat de evolutie van den handel in deze laatste jaren heeft gekenschetst, is de ontwikkeling naast de groote magazijnen, van wat men in de Vereenigde-Staten de *chainstores*, of, in Frankrijk, de « winkels met veelvuldige bijhuizen » noemt.

Zoo heeft men, bijvoorbeeld, ten onzent de Delhaize-magazijnen, met hun driehonderd winkels, en zoovele vergunningen, welke werden afgestaan aan vroegere winkelhouders, wier onafhankelijk-

heid meestal maar zuiver vormelijk is; in Duitschland heeft men de firma Ritz, wier prospectussen mededeelen dat zij «bijhuizen heeft tot in de maan»; in Engeland, de Lyon's spijshuizen, de Aereted Bread, de maatschappij Remington, voor de schrijfmachines, die er prat op gaat dat «de zon nooit ondergaat op de Remington-instellingen»; in de Vereenigde-Staten de Child-spijshuizen, de duizend bijhuizen van de United Cigar Stores, de drieduizend verkoophuizen van de Atlantic and Pacific Co, en, vooral in de kruidenierswaren, de geneesmiddelen, den kleerenverkoop, de *chains* van allen aard, die in 1910 nog betrekkelijk zeldzaam waren, maar sedert het begin van de levensduurte in aantal buitengewoon zijn toegenomen (1).

't Is de objektieve studie van die feiten, welke den heer professor Moride tot het volgende besluit heeft geleid :

« Men moet erkennen dat de gang van de koncentratie, die Marx in zulke merkwaardig uitgebreide bladzijden heeft beschreven, in zijn groote trekken op een niet minder uitgebreide wijze is verwezenlijkt » (2).

Velen betwistten het, ten onrechte, voor wat den handel betreft.

(1) NESTLER TRICOCHÉ. *Les Magasins à succursales multiples et l'organisation du commerce en détail aux États-Unis*, *Rev. d'Econ. polit.*, 1921, octobre.

(2) MORIDE. *Les Maisons à succursales multiples en France et à l'étranger*. Paris, 1914.

Men betwist het sinds lang niet meer, voor wat de nijverheid aangaat ; en hier hebben de gevolgen van den oorlog de evolutie, die aan gang was, insgelijks erg bespoedigd.

In 1914, en zelfs in een land van beperkte industrialisatie, als Frankrijk, verklaarden een groep ekonomen, met aan hun hoofd den heer Arthur Fontaine, dat de concentratie van de nijverheid een verzekerd feit was (1).

Sedertdien heeft de heer Cauboue, het tekort aan officieele statistieken, dat nog lang zal bestaan, verhelpende, vastgesteld dat, van 1914 tot 1920, 39 vennootschappen, waarvan hij de benaming opgeeft, met een kapitaal van 612,839,000 frank, 68 vennootschappen met een gezamenlijk kapitaal van 258,976,000 frank, hebben opgeslorpt (2).

Dat is een reden te meer waarom hetzelfde geldt voor meer geïndustrialiseerde landen, als Engeland, de Vereenigde-Staten en Duitschland, die veel meer in de mededinging zijn gewikkeld.

't Is een welgekend feit, maar waaraan moet herinnerd worden, want het is treffend, dat, in Duitschland, het proletariaat, van 1882 tot 1907, verschillende malen plotseling is aangegroeid, niet alleen in de nijverheid, maar voor het geheel van

(1) FONTAINE. *La Concentration industrielle*. Paris, 1913.

(2) CAUBOUE. *La Concentration des entreprises en France de 1914 à 1919*. *Rev. d'Econ. polit.*, juillet-août 1920.

de werkzame bevolking (landbouw, handel en nijverheid).

Ziehier de cijfers :

	<i>Werkgevers</i>	<i>Loonen</i>	<i>Verhouding</i>
1882	5,191,000	11,013,000	2,1
1895 :	5,474,000	13,438,000	2,5
1907	5,490,000	19,127,000	3,5

Het valt niet te betwijfelen dat de beweging, sedertdien snel vooruit is gegaan en dat een driedigend proces van kapitalistische concentratie, waarvan men de verschillende stadions als volgt mag kenschetsen, zich onder den ontzaglijk toegenomen invloed van de factoren, die den strijd voor de kleine bazen onmogelijk maakte, heeft ontwikkeld :

Op den eersten trap, de fabriek en de reuzenfabriek : de staalfabrieken van Homestead, waar tienduizend arbeiders worden gebruikt, brengen uitsluitend riggels, blindeerplaten en binten voor het geraamte van de « hemelkrabbers » voort; de Ford-instellingen, die honderdduizend motorrijtuigen per jaar afleveren; de werkplaatsen van Krupp, met hun vijftigduizend arbeiders, bijvoorbeeld.

Vervolgens, op den tweeden trap, — laatste uitkomst van de kartels en de syndikaten, — de trust, en namelijk de staaltrust, die maar een enkele maatschappij meer vormt, voor heel het grondgebied van de Vereenigde-Statens.

Eindelijk, op den derden trap, de groote natio-

nale en internationale konsortiums, de trust der trusts, waarvan Pierpont Morgan en Rockefeller het model aan de kapitalisten van Europa hebben gegeven.

In 1912 kon men reeds in de *Temps* van Parijs (23 Oktober 1912) lezen :

« De Kommissie van de Kamer van Afgevaardigden voor het onderzoek naar de concentratie van de geld- en handelsbelangen, heeft reeds vastgesteld dat de twee groepen van de heeren Pierpont Morgan en Rockefeller 36 t.h. van het bedrijfsvermogen der Vereenigde-Staten beheerschen.

» Het verslag betoont dat die twee trusthoofden, met een staf van 320 millionnaires, die over de verschillende beheerraden zijn verdeeld, toezicht uitoefenen over een gezamenlijk kapitaal van 24.686.000.000 dollar, dit is 123.431.000,000 frank, dat als volgt is onderverdeeld : openbare diensten en nijverheidsondernemingen, 15.636 miljoen dollar; spoorwegen, 1.725 miljoen dollar ; financieele instellingen, 4.500 miljoen dollar; mijn- en petroleumbezittingen, 1.500 miljoen dollar; allerlei, 1.322 miljoen dollar. »

Die concentratie op den derden trap is in Europa nog niet zoo ontwikkeld, maar, sedert den oorlog, volgen de diktators van de grootnijverheid de Amerikanen, met rassche schreden.

In Frankrijk, zegt de *Information*, die door den heer Caillaux wordt aangehaald, vormt de Euro-

peesche nijverheids- en financieele bond, die een heele reeks metaal- en mijnbedrijven van Midden-Europa omvat, «een groepeerling van eenige belangrijkheid in Europa en doet denken aan de groote trusts der Vereenigde-Staten. »

In Duitschland, betwisten de groep Rathenau en de groep Stinnes elkaar den voorrang.

Hugo Stinnes, de Deutsche Rockefeller, stelt de vertikale trust, die, van onder tot boven, al de bedrijven, die tot de voortbrenging van éézelfde produkt meewerken, vereenigt, tegenover de horizontale trusts, die de ondernemingen van éézelfde bedrijf omvatten.

Als eigenaar van ijzersmelterijen, heeft hij de voornaamste mijnen en hoogovens van de Ruhr in een trust vereenigd; hij oefent toezicht uit over fabrieken van electrisch materieel van de vroegere groep Siemens; hij heeft de groote papierfabrieken van Duitschland samengesmolten; hij beschikt over meer dan zestig dagbladen; volgens de «Metallarbeiter-Zeitung», beheert hij een kapitaal van meer dan 8 milliard mark; en, gebruik makend van den rampzaligen toestand van Midden-Europa, bevindt hij zich tusschen de «goudzoekers», die, in het vroeger Oostenrijksch Keizerrijk, de hand trachten te leggen op de half-geruïneerde ondernemingen.

Hij ontmoet op dat slagveld, overigens, andere groepen — Fransche, Belgische of Engelsche —

en nu eens betwisten zij elkaar de overblijfsels, een andere maal trachten zij tot een overeenkomst te komen om deze onder elkaar te verdeelen.

Maar, al schijnen die nieuwelingen in de kapitalistische concentratie nog zoo belangrijk, zij worden overschaduwd door reuzengroeperingen, als de groote petroleumoppertrusts — de Amerikaansche Standard Oil, de Engelsche groepen van de Royal Dutch —, die alleen toezicht uitoefenen over de twee derden van de wereldproduktie en wier onderlinge overeenkomst op dit oogenblik, na een onverbidde mededinging, beteekent dat de huidige twee grootste zeemachten een akkoord hebben gesloten om de zeeën onder elkaar te verdeelen!

Wij moeten er nochtans bijvoegen dat de verschijnsels van kapitalistische concentratie, door onderlinge verstandhouding der belanghebbenden, minder kenschetsend zijn in België dan in de meeste naburige landen.

Zeker, de grootste bedrijven hebben een steeds aangroeiend gedeelte van het proletariaat tot hun dienst; de banken en, in de eerste plaats, de «Société Générale», oefenen een opperheerschappij uit over de voortbrenging; maar het hardnekkig individualisme van de bedrijfsleiders is nog steeds een hinderpaal voor de noodzakelijkste overeenkomsten en organisaties.

Het Bestuur van de «Société Générale» stelt het vast en betreurt het in zijn verslag voor 1922, dat wij reeds hebben aangehaald :

Er is weinig gedaan geworden ten gunste van het specialiseeren der voortbrenging en van de instelling in den vreemde van machtige technische verkooporganismen. Spijts de pogingen, die sedert den wapenstilstand werden aangewend, om overeenkomsten tusschen de bedrijfsleiders te doen ontstaan, hebben dezen, bewogen door eigen onafhankelijkheidszin, elk voor zich, de vernielde fabrieken willen heroprichten en het voortbrengingsvermogen ervan aanzienlijk willen vergrooten. Zij zijn er in geslaagd met spoed te handelen en grootsch werk te verrichten; maar, het is niet voldoende over machtige en verbeterde werktuigen te beschikken; de opdrachtenboekjes moeten ingevuld worden. In den loop van het kort tijdperk, gedurende hetwelk de opbrengst, die overigens was beperkt, tegen hooge prijzen kan worden afgezet, schenen de uitslagen gelijk te geven aan de politiek, die door de vorengenoemde bedrijfsleiders werd gevolgd. De crisis is uitgebroken terwijl de werkplaatsen opnieuw werden opgetrokken, en de wedijver kon vrij zijn gang gaan, daar elk zich bezigheid wilde verschaffen om zijn werkplaatsen in bedrijvigheid en zijn arbeiders in dienst te houden. Onze voortbrengingsleiders waren bij gebrek aan verstandhouding, niet bestand tegen de gevaren die door de vreemde nijverheid, welke beter was ingericht, gerust konden worden tegemoet gezien; daar zij zich, op de vreemde markten, overleveren aan een onderlinge mededinging, moeten zij er dikwijls toe besluiten, om niet verplicht te zijn hun werkplaatsen te sluiten, hun waren met verlies te verkopen. *Het is te hopen dat onze industrieelen, geleerd door de ervaring, trachten overeenkomsten te zoeken om de voortbrenging te specialiseeren, den verkoop in te richten en op de wereldmarkt een eenheidsfront te vormen tegen de vreemde mededinging.*

Men zou er, overigens, niet kunnen aan twijfelen dat de evolutie in die richting zal geschieden.

De Belgische nijverheid bevindt zich, evenals al de kapitalistische bedrijven, vóór het dilemma dat Jules Huret zoo goed kenschetste in een onderhoud dat hij, vóór den oorlog, had met Kirdorf, voorzitter van het Rijnsch-Westfaalsch kolensyndikaat :

« In tegenspraak met de wetten waardoor de nijverheid in alle landen totnogtoe werd beheerscht, hebt gij de mededinging afgeschaft en niets, buiten uw goeden wil, kan maken dat het produkt van de natuur, de steenkool, die nuttig en onontbeerlijk is voor de menschheid, goedkooper wordt. Een honderdtal mannen hebben daartoe besloten voor een land van meer dan 60 millioen inwoners

— Wel ja! Maar zoudt gij een stelsel verkiezen, dat de 300.000 mijnwerkers van de Rijnprovincie en van Westfalen met werkloosheid bedreigt, wanneer de vrije mededinging de kolenbedrijven zou geruïneerd hebben?»

Dat stelsel is niet verkieslijk, inderdaad. Maar zooals Huret het zelf doet opmerken, zoodra men zich niet op het standpunt van het behoud van het privaathedrijf stelt, bestaat er een oplossing, tusschen die twee uitersten: *de gemeenschap die de plaats inneemt van de kapitalisten en die in 't belang van eenieder voortbrengt.*

Als wij over de socialisatie zullen spreken, zullen wij overigens zien dat, van nu af aan, die oplossing in Duitschland wordt nagestreefd.

§ 4. Het Aangroeien van het aantal Voortbrengers

Een ander, zeer doeltreffend middel om de voortbrenging van den maatschappelijken arbeid uit te breiden, bestaat in het vermeerderen van het aantal voortbrengers, tegenover de nietsdoende of woekerlassen of degenen die niet voor een wezenlijk nuttigen arbeid worden gebruikt.

Onder zekere oogpunten, heeft de ontwikkeling van het kapitalistisch stelsel in dien zin gewerkt, namelijk door de steeds toenemende uitbreiding van het getal in de nijverheid te werk gestelde vrouwen en kinderen; en hier heeft de oorlog weer — door talrijke vrouwen en jonge meisjes aan hun huishoudelijke bezigheden te onttrekken — de reeds bestaande strekkingen erg ontwikkeld en bespoedigd.

Maar anderzijds heeft hij een tegenovergestelden invloed gehad, door landen, als Rusland, uit de gemeenschap der volkeren te sluiten en door verschrikkelijke hoeveelheden menschenmaterieel op te offeren.

Te meer, en vooral — want hier betreft het geen overgangsverschijnselen meer — het karakter zelf van de kapitalistische voortbrenging steit onoverschrijdbare hinderpalen tegenover de algemeene en verstandige aanwending van de voortbrengingskrachten.

Onder degenen die van de meerwaarde genieten, zijn er vooreerst sommigen die er gebruik van maken om niets te doen of fortuinen op te stapelen, welke aan hun nakomelingen zullen toelaten te leven zonder iets te doen.

Maar die zuiver nietsdoende minderheden, die «renteneters», zijn eigenlijk maar uitzonderingen en het valt niet te betwijfelen dat het aantal dergenen, die genoeg inkomsten hebben om te leven zonder te werken, sedert den oorlog veeleer schijnt te verminderen.

Het is veel erger, voor wat de maatschappelijke voortbrengingskracht betreft, dat een zeer groot gedeelte van de meerwaarde, die door de arbeiders wordt voortgebracht, afgeleid wordt van de kapitalistische accumulatie en van de voortbrenging: het wordt op een niet-voortbrengende wijze verteerd door verrijkten van alle slag, die aan de maatschappelijk-nuttige produktie een heel leger dienaars, handelaars, ambachtslieden of arbeiders van de weeldebedrijven onttrekken, om aan hun gemakzucht en aan hun grillen voldoening te schenken.

Rathenau heeft in zijn laatste werk, *De Drievoudige Omwenteling*, op treffende wijze het grondgebrek van het huidige voortbrenging- en verdelingstelsel in het daglicht gesteld.

« Indien, zegt hij in hoofdzaak, de rijken de gril opvatten het geld, waarmee zij niet in hun onderhoud voorzien, te gebruiken voor de rozenteelt, door van de koren- of de aardappelvelden rozengaarden te maken, zou niets hun dat kunnen beletten, zelfs, en vooral niet, in de landen waar de bevoiking gebrek heeft aan brood » (1).

Hoeft men er bij te voegen dat de oorlog en het na-oorlogsch tijdperk dien toestand merkkelijk hebben verergerd?

Hoe spoediger en schandelijker sommige fortuinen verworven zijn, hoe beestiger en hoe nutteloozer de hooge aftroggelaars uit de wereld der nieuwe rijken ze verteren.

Men geeft 130,000 frank voor een Spaanschen postzegel van 1851. Men verteert een half millioen voor de bloemenversiering van een huwelijksfeest

(1) BOEHM-BAWERK. *Kapital und Kapitalismus*, 3^e uitg., boekd. II, blz. 421 : « Ontelbare voortbrengingskrachten zijn steeds in werking om in de behoeften van de rijken te voorzien, zelfs indien er, op hetzelfde oogenblik, op andere gebieden van de nationale ekonomie, gebrek is aan menschen en goederen. Waarom? Omdat de hooge sommen, welke de rijke kan aanbieden voor het voldoen van zijn behoeften, nooit nalaten hun aantrekkingskracht uit te oefenen over al de trappen van de voortbrenging, tot in de reserve van de oorspronkelijke voortbrengingskrachten ».

of voor het vrijlaten van Braziliaansche vlinders op de danspartij van de bruid. De milliardair neemt een bijzondere kamerjuffer in dienst om voor « het poppenhuis» van zijn dochter te zorgen. Men richt te Brussel een Geneeskundig Gesticht voor reisduiven op, dat beter van toestellen is voorzien dan de meeste weldadigheidsgasthuizen; en ondertusschen sterven millioenen menschen langzamerhand van honger in de Volgavlakten of in de armenwijken van Weenen, van Budapest of van Konstantinopel.

Voegt daarbij dat, gezien het steeds onzekerder worden van den economischen toestand, tal van lieden, die niet weten wat de toekomst hun voorbehoudt, geld verteren aan beuzelarijen, omdat het dreigt alle waarde te verliezen, en zoodoende het aantal van degenen, die wij graag de *niets-opbrengende voortbrengers* zouden noemen, doen aangroeien.

Wij bevinden ons dus vóór een aangroeiende massa van lieden — dienstboden, tuiniers, arbeiders of bedienden van weeldebedrijven en in den handel in weeldeartikelen — die wel arbeiden, die soms meer uitgebuit en afgebeeld en slechter behandeld worden dan anderen, maar die deelnemen in de maatschappelijke nutteloosheid van degenen, voor wie zij werken.

Maar dat is niet alles : bij degenen die niets doen en degenen, die onnuttig zijn omdat zij nutteloze zaken maken of voor onnuttigen arbeiden,

moet men de millioenen werkloozen voegen, die door elke economische crisis worden opgeofferd; en, daarenboven, het maatschappelijk overschot, de slachtoffers van deze drie groote kwalen: de tering, het alkoholisme en de syfilis, die de gevangenen, de verplegings-, de krankzinnigen- en de bedelaarsgestichten bevolken.

Eindelijk drijven de onzekerheid van de internationale betrekkingen en de noodwendigheid van het handhaven der orde, die meer en meer wordt bedreigd, de Staten er meer dan ooit toe talrijke (Frankrijk, Rusland) of uiterst kostelijke legers (Engeland) te onderhouden, welke den doorslag geven aan de ondraaglijkheid van de budgetten en de openbare schuld.

't Is wat Walter Runciman er aanleiding toe gaf in een atikel van de *Contemporary Review* (Februari 1922) te schrijven:

Men zal in Europa maar een duurzamen vrede bereiken, als men de legers overal heeft verminderd. Op de Konferentie van Brussel, die in 1921 door den Volkerenbond was bijeengeroepen, werd vastgesteld dat gemiddeld 20 t. h. van de inkomsten der Europeesche Staten nog werd uitgegeven voor de bewapening. Wij kunnen zoo'n kostelijke bewapening niet betalen en alles moet worden ingespannen om het Europeesche vasteland te verzoeken ons voorbeeld — indien wij een goed voorbeeld geven — te volgen. Washington is veeleer een financieele konferentie dan een vredeskonferentie geweest en haar welslagen, op 't gebied van de vloot, (grootendeels te wijten aan den heer Balfour) zal onze lasten verminderen. Alleen een algemeene beperking van de legers zal Europa redden.

Men weet wat er sedertdien is geworden van het welslagen op 't gebied van de vloot en van de inspanningen der menschen die van goeden wil waren om de landlegers te beperken.

Meer dan ooit, ontnemen de uitbreiding der oorlogsbegrootingen en de inlijving, voor lange maanden, van al de jongelingen, de meest gezonde krachten aan de voortbrenging.

VIERDE HOOFDSTUK.

De Krisis van het Kapitalisme en de Besluiten die er uit te trekken zijn.

« Alleen het socialisme, ideëele verzuchting naar een hoogere gerechtigheid — mits het op zijn waren weg blijft — kan, door de uitgebuitenen en de verdrukten te ontvoogden, door rechtvaardiger betrekkingen tusschen de menschen te verzekeren, door, met vernieuwden ijver, de voortbrengers tot intensieven en vreugdevollen arbeid en de weldadige besparing van steeds nieuwe kapitalen aan te zetten, den vrede en de broederlijkheid onder de menschen brengen en waarlijk een nieuwe, een hoogere beschaving inluiden. »

De socialistische partij en haar vertegenwoordigers in het parlement moeten die allerhoogste menschenlijke verzuchting in daden omzetten. »

EUGENE RIGNANO.

Aangroeien van het aantal nietsdoeners en nietvoortbrengende arbeiders ; koortsige bespoediging van de kapitalistische concentratie; wanhopige poging van de leidende klassen om de arbeiders tot of beneden hun vóórorlogsch levenspeil terug te brengen; verval of pauperisatie van de middenstanden; aangroeiende tegenstelling tusschen een betrekkelijk weinig talrijke klasse van zeer rijke, onmatig rijke lieden en een proletariaat, waarvan de rangen steeds worden aangedikt : dat zijn de

meest kenschetsende uitzichten der crisis van het kapitalistische voortbrengingsstelsel.

Maar in die verschillende opzichten heeft de oorlog maar de ontwikkeling, die aan gang was, verscherpt en bespoedigd.

Het nieuwe is dat de wereld armer is geworden; dat haar voortbrengingsvermogen is verminderd; dat de kapitalistische accumulatie, in de meeste landen, door den oorlog en door de politieke en maatschappelijke bandeloosheid, die het gevolg van den oorlog is geweest, werd onderbroken.

Nu, dat is niets anders dan de ontwikkeling in tegenovergestelde richting van de bestaande maatschappelijke evolutie :

Europa — zegt Keynes — was op maatschappelijk en economisch gebied ingericht om de hoogste accumulatie van het kapitaal te verzekeren. Terwijl er een zekere voortdurende verbetering was van den dagelijkschen levensstandaard der massa, streefde het maatschappelijk mechanisme er naar een groot gedeelte van het stijgende inkomen onder het toezicht te plaatsen van de klasse, die allermint van plan was dit onproduktief te verteren. De *nieuwe rijke* van de XIXe eeuw werd er niet toe gedreven groote uitgaven te doen; hij verkoos de macht, die hij door belegging van zijn kapitalen verkreeg, boven de genoegens van rechtstreeksche uitgaven. Eigenlijk is het juist de onrechtvaardigheid van het verdeelen der rijkdommen die de groote accumulaties van bestendige rijkdommen en kapitalen, welke ons tijdperk van al de voorgaande doen onderscheiden, mogelijk maakte. (1)

(1) KEYNES. *The Economic Consequences of Peace*. 1920, blz. 16.

Men zou voorzeker voorbehoudingen kunnen maken, omtrent die neiging van de vóóroorlog-sche kapitalisten, om de meerwaarde, die zij zich toeëigenden, te kapitaliseeren in plaats van ze te verbruiken.

Men zal in het boek van Milhaud eenige stichtende verhalen vinden over de wijze waarop zekere Amerikaansche milliardairs of hun families het « loon der onthouding » opvatten (1).

Maar dat belet niet dat de balans van het verbruik en van de voortbrenging, gedurende de laatste tien jaren, is omgekeerd; en dat de bezittende klassen, door de buitensporigheden van den oorlog of door de uitspattingen na den oorlog, veel minder kapitalen hebben geakkumuleerd dan zij verworven rijkdommen hebben verteerd, verbruikt, verkwist en vernietigd.

Overigens, iedereen is het eens om het vast te stellen; maar de uiteenloopende meeningen ontstaan als er uit dat verschijnsel besluiten van maatschappelijken aard moeten getrokken worden. De eenen beschouwen de crisis van het kapitalisme als een afdoende bewijsreden ten gunste van het socialisme; de anderen, integendeel, vinden er redenen in om een reaktionnaire houding aan te nemen.

(1) MILHAUD. *La Marche au Socialisme*, blz. 48 en vgd.

Vóór den oorlog, bijvoorbeeld, was professor Herkner, van de Berlijnsche Hoogeschool, een der sterkste steunpilaren van het katheder-socialisme. Zijn boek over de arbeiderskwestie (*Die Arbeiterfrage*) heeft in alle middens, en, voornamelijk, in de socialistische kringen, een grooten en gewetigden invloed gehad.

Nu, onlangs verscheen er van hem, in den *Arbeitgeber*, het blad van de Duitsche werkgevers-vereeningen, een artikel, dat niets anders is dan een volstrekte verloochening van zijn vroegere gedachten: als hij vroeger langs de zijde van de arbeiders stond, was het uit plichtsgevoel, omdat zij zwak en uitgebuit waren in een tijdperk, waarin Duitschland en Europa zich de weelde konden veroorloven een politiek van maatschappelijken vooruitgang te voeren, maar thaus is alles veranderd. Men is te ver gegaan. Men moet terug achterwaarts gaan. Er kan geen kwestie meer zijn van *Sozialpolitik*, maar wel van *Produktionspolitik*.

En, zooals de *Arbeiterzeitung* (1) van Weenen het doet opmerken, het geval van Herkner is niet het eenig van dien aard.

Andere ekonomisten en sociologen daarentegen — en die tegenovergestelde meeningen van intellectueelen zijn de weerspiegeling van de groeiende klassentegenstellingen — die zich, vóór den oor-

(1) Nummer van 18 Februari 1923.

log, ook met hervormingen ten bate van de arbeiders en met maatschappelijke politiek bezighielden, zonder nochtans verder te gaan dan een soort reformistisch fabianisme, nemen heden een heel verschillende houding aan.

Sidney en Beatrice Webb, bijvoorbeeld, hadden zich, in hun prachtige *Geschiedenis van het Trade-Unionisme* of in *The break up of the poor law*, steeds op het standpunt geplaatst van praktische verbeteringen, die in het kader van de huidige samenleving kunnen verwezenlijkt worden. In hun laatste boek, *The decay of capitalist civilisation*, is dat heelemaal anders. Voor de eerste maal sedert meer dan dertig jaar dat zij de socialistische arbeidersbeweging meemaken, voelen de Webb's zich gedwongen een aanklacht tegen het kapitalistisch stelsel zelf te doen: want op dit oogenblik, zooals de zaken nu staan en tegenover de tegenomwentelingsgezinde strekkingen, die overal ontstaan, moet men het kwaad in zijn grondvesten aantasten; het beginsel van de kapitalistische toeëigening zelf moet in het gedrang worden gebracht.

Onze ontleding der gevolgen van den oorlog doet ons tot een zelfde besluit komen.

Er is natuurlijk geen spraak van de hervormingen van rechtstreeksch belang, die terzelfder tijd de werkkraft en de strijdvaardigheid van de arbeidersklasse aankweken, uit ons socialistisch programma te weren. Maar het proletariaat moet,

meer dan ooit, voor de zinsbegoochelingen van een kortzichtig reformisme oppassen.

Het heeft ons toegeschenen dat de crisis van het kapitalisme, in den toestand waarin de wereld zich, sedert den grooten oorlog, bevindt, niet kan opgehelderd, verdreven of, ten minste, verzacht worden dan door een overgrootte uitbreiding van de voortbrenging; en dat die noodzakelijke uitbreiding van de voortbrenging anderzijds onmogelijk blijkt zonder de stellingen van het kapitalisme zelf omver te werpen.

Inderdaad, de mogelijkheid voor allen om hogere studiën te doen, zou aan de burgersklasse het monopolie van het bezit der noodige kennis tot het besturen van de ondernemingen, ontnemen.

De ontwikkeling van het machinisme en, over 't algemeen, van het bestendig kapitaal, verhoogt niet alleen den graad van uitbuiting van den arbeid; zij drijft de kleine voortbrengers, die niet in staat zijn zich bij de nieuwe technische voorwaarden aan te passen, in de rangen van het proletariaat.

De concentratie van de bedrijven, de instelling van uitgebreide monopolies voor de voortbrenging en voor den verkoop, bereiden den overgang van de privaatsnijverheid naar de socialisatie voor en maken deze onvermijdelijk.

Het uitschakelen van de nietsdoeners en van die ontelbare niet-voortbrengende arbeiders, die door de schandelijke onrechtvaardigheden van de ver-

deeling worden verwekt, brengt de instelling mede van een maatschappelijken toestand, waarbij de voldoening van de minder dringende behoeften mocht onderdoen voor de voldoening van de noodzakelijkste vereischten.

De vestiging van een werkelijken vrede is de voorwaarde zelf, de hoofdvoorwaarde, tot het economisch herstel van de wereld, tot de intensieve ontwikkeling van de voortbrengingskracht van den maatschappelijken arbeid; maar die bepaalde vestiging van den vrede is niet begrijpelijk zonder de verdrijving van de tegenstellingen die uit het kapitalistisch stelsel zelf groeien.

Dus zal elk programma, dat er op stoutmoedige en logische wijze zal naar streven om de voortbrenging tot het maximum te brengen, om aan al de behoeften van de massa te voldoen, terzelfder tijd de verwezenlijking van het socialisme nastreven. Die verwezenlijking moet voorafgegaan worden door de *verovering van de politieke macht* door de arbeiders. Zij veronderstelt den overgang van het kapitalistisch bezit naar het maatschappelijk bezit of, met andere woorden, de *socialisatie van de voortbrengings- en ruilmiddelen*.

Hoe kan die machtsverovering worden voltrokken?

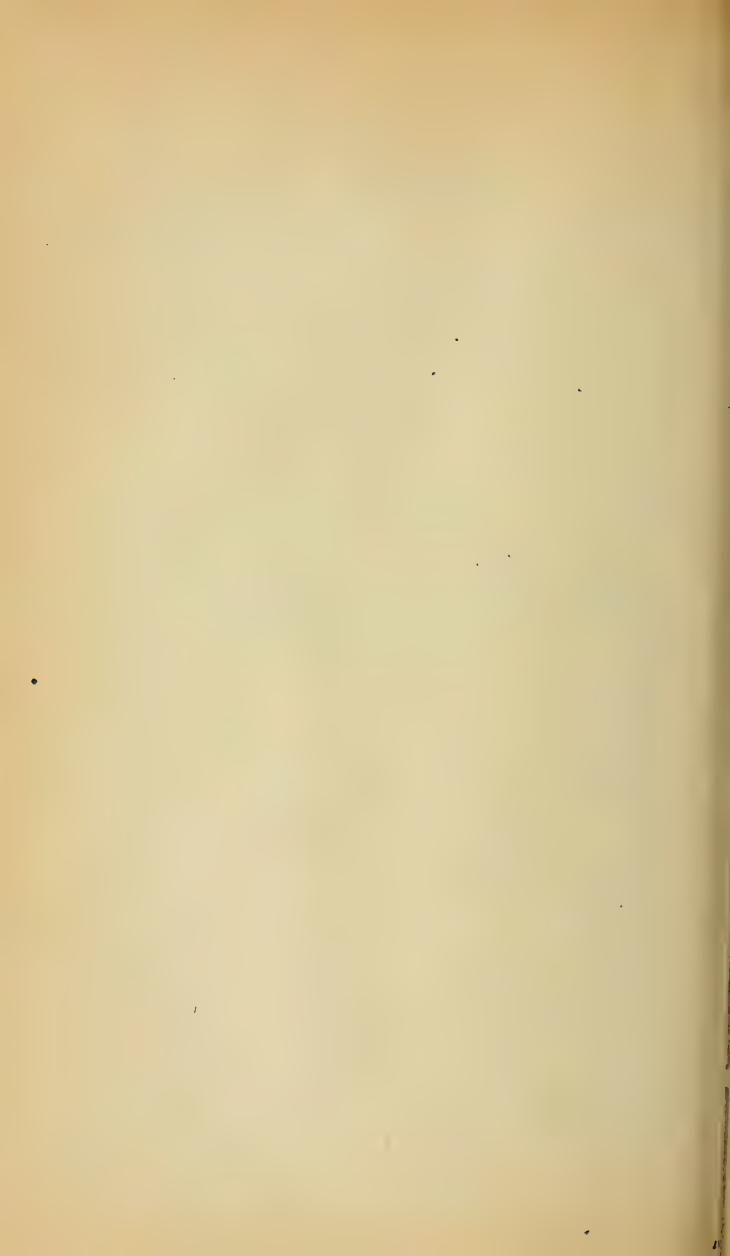
Door welke middelen moet de socialisatiepolitiek worden gevoerd, hetzij van nu reeds af, hetzij na de verovering van de macht door het socialisme?

Dat zijn de twee vraagstukken die wij moeten na- gaan, voor wat de wijzigingen betreft, die aan ons politiek programma en aan ons economisch pro- gramma zouden moeten gebracht worden.

Er zal ons vervolgens overblijven de hervormin- gen van rechtstreeksch belang, die in ons mini- mum-programma moeten worden neergeschreven, te onderzoeken en nauwkeurig te bepalen.

TWEEDE DEEL

**Verovering van de Staatsmacht
en Socialisatie**

EERSTE HOOFDSTUK.

Verovering van de Staatsmacht

« De historische roeping van het proletariaat, als het aan de macht komt, is een socialistische democratie te stiechten in de plaats van de burgersdemocratie, en niet elke democratie te vernietigen. »

ROSA LUXEMBURG.

De tegenwoordige diskussies tusschen de sociaal-demokraten en de kommunisten, omtrent de democratie en de parlementaire aktie, doen slechts oude twistpunten onder andere vormen weer opleven.

In 1892 reeds, verdedigde Kautsky — naar aanleiding van het Erfurter Programma, — tegenover Rittinghausen en de voorstanders van de direkte wetgeving, in de volgende bewoordingen het ver-
tegenwoordigend stelsel :

De direkte wetgeving door het volk kan — schreef hij — tenminste in een modernen Staat, het Parlement niet overbodig maken, zij kan hoogstens, — in enkele gevallen— naast het Parlement, ter verbetering van zijn werking toegepast worden. De geheele wetgeving van een Staat aan haar over te laten is volstrekt onmogelijk en even onmogelijk is het, het staatsbestuur door haar te la-

ten kontroleeren en, desnoods, te laten leiden. Zoolang de moderne Staat bestaat, zal het zwaartepunt van zijn politieke werkzaamheid steeds in het Parlement liggen.

Daar die stelling een zeer hevig verzet had uitgelokt, vanwege een zeker aantal socialisten, en, namelijk, van den sociaal-demokraat Karel Bürkli, schreef Kautsky, in 1893, een kritische studie over de direkte wetgeving door het volk, die in het Nederlandsch werd vertaald, onder den titel : *Parlementarisme, Volkswetgeving en Sociaaldemocratie* (1).

Het spreekt vanzelf, dat, toen ons programma van Quaregnon werd aangenomen, niemand zich verzette tegen de artikels, waarbij het algemeen stemrecht op alle trappen werd geëischt en het bestaan van het vertegenwoordigend stelsel werd verondersteld : het kiesrecht was, na hardnekkigen strijd, veroverd; de socialisten waren aan den vooravond van hun intrede in het Parlement; 't was een hoopvol tijdstip.

Men stelde zich tevreden met in het programma de instelling te voorzien van wetgevende Raden, welke de groote maatschappelijke belangen zouden vertegenwoordigen (nijverheid, landbouw, onderwijs, enz.) en die zouden geroepen zijn den Senaat te vervangen. Men sprak zich ook uit voor de direkte wetgeving (recht om voorstellen te doen en volksraadpleging), beschouwd als een *bijvoegsel*

(1) Rotterdam. — H. A. Wakker & Co.

en niet als *vervanging* van het Parlement. En toen, naderhand, de « revolutionnaire vakvereenigingen », in Frankrijk, het « demokratisme », het « reformisme van de parlementaire socialisten » bestreden, door met Sorel te beweren dat de vakvereenigingen alleen moesten strijden, had die veldtocht geen weerklank in België (1).

Maar, sedert den oorlog, is het debat breedvoeriger hervat, onder den invloed van de Russische Omwenteling. De kommunisten hebben de diktatuur van het proletariaat tegenover de « democratie » geplaatst, het Radenstelsel (Sovjets) tegenover het parlementair stelsel.

Hun stellingen worden namelijk ontwikkeld door Lenin, in *l'Etat et la Révolution* (2), dat verscheen in 1917, en door Trotsky, in antwoord op het boek van Kautsky (*Terrorisme en Kommunisme*) in het *Anti-Kautsky*, dat verscheen in 1920 (3).

Als men uit die geschriften, waaronder het tweede vooral een polemisch karakter heeft, de onveranderlijke scheldwoorden, waardoor men ze met eenigen tegenzin leest, weglaat, kan men de bolsjevistische opvatting van de politieke machtsverovering door het proletariaat in de volgende stellingen samenvatten:

(1) VANDERVELDE. *Le Socialisme contre l'Etat*. Inleiding, blz. 29 en vgd.

(2) Parijs. Bibliothèque communiste. Fransche vert., 1921.

(3) TROTSKY. — *Terrorisme et Communisme. L'Anti-Kautsky*. 1920.

1. *De Staat, zelfs de democratische, is het werktuig van de klasseheerschappij der burgerij.*

2. *De vervanging van den burgerlijken Staat door den proletarischen is niet mogelijk zonder geweldrevolutie.*

3. *Aanstands na die revolutie, moet het proletariaat op zijn beurt de Staatsmacht, organisatie van gecentraliseerde macht, in handen hebben, teneinde den tegenstand van de uitbuiters te kunnen onderdrukken en teneinde de overgrootte massa van de bevolking — de boerenklasse, de klein-burgerij, de half-proletariërs — tot de inrichting van het socialistische economisch stelsel te doen meewerken.*

4. *Slechts als de klassentegenstellingen niet meer zullen bestaan, zal de Staat als macht, de regeering over de menschen, kunnen plaats maken voor het bestuur der zaken.*

5. *In de landen, als Rusland, die in een tijdperk van revolutionairen overgang verkeeren, heeft de Staat, 't is te zeggen het proletariaat, dat als heerschende klasse is ingericht, den vorm van Radenstelsel, het sovjetsstelsel.*

Die stellingen willen bovendien, niet nieuw heeten. Lenin en Trotsky willen, vóór alles, de ware leerstelling van Marx, over den Staat, «in eere herstellen», daar zij misvormd, verdraaid en besneden werd door Kautsky en de andere «afvalligen» van het Marxisme.

In deze studie over de verovering van de macht, hebben wij dus een dubbelen plicht: eerst en vooral onderzoeken of zij gelijk hebben, wanneer zij beweren dat hun stellingen een terugkeer tot Marx zijn; vervolgens nagaan of die stellingen, al waren zij ook de uitdrukking van Marx' gedachte, den grondslag van een politisch werkplan van de arbeidersklasse kunnen zijn.

§ 1. De Bolsjewisten en de Diktatuur van het Proletariaat

Laten wij dus de bolsjewistische stellingen achtereenvolgens nagaan.

1. *De Staat, zelfs de democratische, is het werktuig van de klasseheerschappij der burgerij.*

Op voorwaarde dat men aan het woord Staat de beperkende beteekenis hecht, die Marx en Engels er aan gaven, namelijk de Staat als macht, de Staat die regeert over de menschen, in tegenstelling met den Staat die de zaken bestuurt, moet men geen bolsjewist zijn om aan te nemen dat de Staat, de huidige Staat, zelfs de democratische, het werktuig is van de klasseheerschappij der burgerij.

De «burgersdemocratie» is het stelsel dat door Marx in de volgende bewoordingen werd beschre-

ven in zijn boek over de Kommune van Parijs (1):

.... De regeering, onderworpen aan het toezicht van het parlement, dit is aan het rechtstreeksch toezicht van de bezittende klassen, wordt niet enkel een broeikas van bovenmatige staatsschulden en van zware belastingen; wordt niet enkel, dank zij haar onweerstaanbare aanlokkelikheden — plaats en geld, gunsten, — de twistappel tusschen de mededingende groepjes en de avonturiers van de leidende klassen; maar zij veraudert achtereenvolgens van politiek karakter, volgens de economische veranderingen in de samenleving. Naarmate en evenals de vooruitgang van de moderne nijverheid de ontwikkeling, de uitbreiding en de verscherping van de tegenstellingen tusschen kapitaal en arbeid meebracht, nam de Staatsmacht steeds meer de kenmerken aan van de nationale macht van het kapitaal over den arbeid. Zij nam het karakter aan van een openbare macht, die voor maatschappelijke onderwerping was ingericht, van een beheerschingmiddel in de handen van een klasse.

Dat dit beeld gelijkend is, dat het, sedert een halve eeuw, maar somberder is geworden, dat het einddoel van de arbeiders moet zijn, de klasseheerschappij die op hen weegt, van zich te schudden, geen enkel socialist zal het betwisten. Er bestaan enkel uiteenloopende meeningen omtrent de middelen.

2. *De vervanging van den burgerlijken Staat door den proletarischen is niet mogelijk zonder geweld-revolutie.*

(1) MARX. *La Commune de Paris*. Fr. vert. van Longuet, blz. 92.

Hier toonen Lenin en Trotsky zich veel absolute-ter dan degenen, wier leerstelling zij beweren «in eere te herstellen.»

Inderdaad, Marx was van meening dat, indien een geweldrevolutie in Rusland en in Duitschland al onvermijdelijk scheen, de overgang, in landen als Engeland of de Vereenigde-Staten, kans had om vreedzaam te worden voltrokken (1).

Wie zou durven voorspellen wat de toekomst ons daaromtrent voorbehoudt, in een wereld waar, sedert den oorlog, het geweld, onder al zijn vormen, als een besmettelijke ziekte schijnt te heerschen?

Maar toekomstbespiegelingen boezemen de bolsjewisten geen belang in; 't is een tegenwoordige strijdwijze, die zij aan het proletariaat voorstellen, zelfs dan als dit laatste in minderheid is tegenover de andere klassen

Engels heeft die strijdwijze, ten aanzien van de blanquisten, als volgt bepaald in zijn Inleiding tot het werk van Marx over de Kommune van Parijs :

Opgeleid in de school van de samenzwering, beheerscht door de tucht die eigen is aan hun partij, gingen zij uit van het standpunt dat een minderheid van vastbesloten, goed georganiseerde menschen, indien de omstandigheden geschikt waren, niet alleen de macht konden in handen nemen, maar deze ook, door een sterke en stoutmoedige wilskracht aan boord te leggen, lang genoeg konden behouden om er in te slagen de massa van het

(1) KAUTSKY. *Terrorisme en Kommunisme.*

volk mee te sleepen in de revolutie en haar rond de kleine leidende minderheid te scharen. (1)

Men zal moeten bekennen dat het onmogelijk zou zijn een bepaling uit te denken, die met meer overeenstemming toepasselijk is op de machtsverovering door de bolsjewisten, in een land waar het kapitalisme en, bijgevolg, het proletariaat in de eerste stadium van hun ontwikkeling waren.

Nu, welke is de meening van Engels over die methode?

Hij veroordeelt ze uitdrukkelijk en stelt vast dat de blanquisten, die in de Parijzer Kommune de meerderheid uitmaakten, — juist het tegenovergestelde doende van wat hun theoretische opvatting hun oplegde, — de Franschen uit de provincie den raad gaven een vrij Verbond van al de Fransche gemeenten, een organisatie die, voor de eerste maal, werkelijk door de natie zelf zou worden gesticht, te vormen.

In tegenstelling met de blanquisten van 1871, hebben de Russische kommunisten de strijdwijze, waarvan zij in 1917 de formule gaven, strenger nog toegepast. Men weet welke de uitslagen waren.

3. *Aanstands na die revolutie, moet het proletariaat op zijn beurt de Staatsmacht, organisatie van gecentraliseerde macht, in handen hebben.*

(1) MARX. — *La Commune de Paris*. Inleiding van Engels, blz. 48.

Met andere woorden, het proletariaat, meester geworden van den Staat als macht, moet dezen niet vernietigen; het moet hem, integendeel, gebruiken om den onvermijdelijken tegenstand, dien de vroegere machtvoerende klassen aan de verwezenlijking van het socialisme zullen bieden, te overwinnen.

Dat stemt ontegensprekelijk overeen met de gewone leerstelling van Marx en Engels.

Marx, bijvoorbeeld, zegt in een brief, geschreven in 1875 en waaraan Lenin veel waarde hecht (1) :

Tusschen de kapitalistische en de kommunistische samenleving ligt het revolutionnair tijdvak, gedurende hetwelk de eerste in de andere wordt veranderd. Met dat tijdvak stemt een politieke overgangstijd overeen, gedurende denwelken de Staat geen anderen vorm kan aannemen dan dien van een *revolutionnaire diktatuur van het proletariaat*.

Men mag zich gewis afvragen of het woord diktatuur, in den zin van «gemeenschappelijke diktatuur» zeer is aan te bevelen. Inderdaad, over 't algemeen wordt «diktatuur» gebruikt om de regeering van één enkele aan te duiden.

Het blijft niettemin waar dat Marx en Engels het in een andere beteekenis gebruiken.

Nu, de bolsjewisten hebben die diktatuur van het proletariaat opgevat en willen verwezenlijken

(1) Aang. b. *La Révolution prolétarienne et le renégat Kautsky*, blz. 13. Parijs, 1921.

onder voorwaarden, die volstrekt verschillend zijn van die welke de schrijvers van het *Kommunistisch Manifest* voorzagen.

Men heeft het hun menigmaal verweten. Maar van hunnentwege is er zulke erge «vervorming» of «verdraaiing», dat het niet nutteloos zal zijn de geschriften opnieuw te raadplegen.

Nochtans, om vervelende herhalingen te vermijden, zullen wij ons beperken bij het beroemde uittreksel van het *Anti-Düring*, waarin Engels het doel van de maatschappelijke omwenteling bepaalt :

Door de *grootte meerderheid* van de bevolking trapsgewijze tot proletariaat te herschappen, schept de kapitalistische voortbrengingswijze de kracht, die, op straf van dood, verplicht is die omwenteling te doen. Door er naar te streven de *grootte gesocialiseerde voortbrengingsmiddelen* tot staats eigendom te herscheppen, duidt zijzelf de middelen aan om die omwenteling te voltrekken. Het proletariaat neemt de Staatsmacht in handen en verandert eerst en vooral de voortbrengingsmiddelen in Staatsbezittingen. Daardoor houdt het, uit eigen wil, op proletariaat te zijn; het doet al de klassenverschillen en al de klassentegenstellingen verdwijnen en schaft terzelfdertijd den Staat af, als Staat. (1)

Men kan die dialektische middelen, met plotse-linge tegenstellingen, eenigszins verouderd vinden. Maar, het is zeker dat de diktatuur van het

(1) Men zal de ontwikkeling van die opvatting van de proletarische diktatuur vinden in het beroemde III^{de} hoofdstuk van de *Commune de Paris*.

proletariaat, voor Engels evenals voor Marx, *de diktatuur is van de meerderheid*, van de «grootte meerderheid» der bevolking, in de landen waar de ontwikkeling van het kapitalisme die grootte meerderheid tot proletariaat heeft gemaakt.

Lenin en Trotsky weten dat natuurlijk. Zij kunnen zelfs niet veinzen het niet te weten. En bovendien kunnen zij moeilijk beweren dat de diktatuur van eenige duizenden leden van de kommunistische partij, in een land waar geen twee miljoen proletariërs, tegenover meer dan honderd miljoen boeren, zijn, de gemeenschappelijke diktatuur van de «grootte meerderheid» voorstelt.

Door een nogal lompe verdraaiing, voegen zij dan ook de «half-proletariërs», de boeren, bij de proletariërs, de arbeiders :

Die beide klassen — zegt Lenin — zijn eendrachtig, omdat de bureaukratische en militaire Staatsmachine hen verdrukt, hen verplettert en uitbuit. Die machine *breken, vernielen*, dat is het praktisch doel van het «volk», van zijn meerderheid, van de arbeiders en de boeren; dat is de voorafgaande voorwaarde voor het vrije verbond tusschen de arme boeren en het proletariaat; zonder dat verbond zijn geen sterke democratie, geen maatschappelijke vervorming mogelijk. (1)

Dat werd geschreven in 1917.

Men zal, eerst en vooral, de tegenstrijdigheden opmerken : nu eens spreekt men van het inbezit-

(1) *L'Etat et la Révolution*, aang. b., blz. 52.

nemen van de Staatsmachine, dan weer van haar vernieling; nu eens van al de boeren, dan weer van de arme boeren.

Maar, wat er ook van zij, de verdere gebeurtenissen moesten aantonen wat er, de machine éénmaal vernietigd, moest worden van het « verbond » der proletariërs en der boeren, welke meesters en persoonlijke bezitters van den grond waren geworden.

4. Slechts als de klassentegenstellingen niet meer zullen bestaan, zal de Staat als macht, de regeering over de menschen, kunnen plaats maken voor het bestuur der zaken.

Hier ook weer, beperken Lenin en Trotsky er zich bij te herhalen wat Marx en Engels hebben gezegd; en dezen hebben, op hun beurt, slechts — in Hegeliaansche taal — overgebracht wat de Fransche socialisten uit de eerste helft der XIXe eeuw vóór hen hadden gezegd.

Het spreekt — zelfs voor de grootste utopisten — vanzelf dat, zoolang de maatschappij in tegenover elkaar staande klassen is verdeeld, de Staat als macht niet kan verdwijnen. Het gaat er om, te weten of men ernstig mag beweren dat de Staat, onder zijn huidigen vorm, alleen een regeeringsorgaan is; of hij ook niet, van nu reeds af, een bestuursorgaan is; of er voor de socialistische democratie geen andere wegen naar de toekomst leiden,

dan die welke in dit bolsjevistisch plan worden aangegeven: geweldrevolutie; vernietiging van de burgerlijke regeeringsmachine; instelling van de klasseheerschappij van het proletariaat en « wegsterving » van den Staat naarmate de klassetegenstellingen verdwijnen.

5. *In de landen, als Rusland, die in een tijdperk van revolutionairen overgang verkeerden, heeft de Staat den vorm van het Sovjetsstelsel (Raden).*

De voornaamste kenmerken van het sovjetsstelsel, zooals het in de Grondwet van 10 Juli 1918 werd vastgelegd, zijn de volgende :

1. De Sovjetsrepubliek is een Verbond van Stads- en Dorpssovjets, die door de arbeiders en de boeren, met uitsluiting van de niet-voortbrengers, worden gekozen.

2. Het stemrecht van de arbeiders en van de boeren is niet hetzelfde. Op het algemeen Kongres van de Sovjets hebben de arbeiders één afgevaardigde voor 2,000 inwoners; de boeren één afgevaardigde voor 10,000 inwoners.

3. De politieke vrijheden worden maar toegekend aan de voortbrengers. Eigenlijk genieten alleen de partijen, die door de Regeering zijn erkend, van die rechten. De stemming is niet geheim. Er bestaan geen of weinig andere dagbladen dan de officieele.

Men kan natuurlijk, een Radenstelsel uitdenken, waarin de stemming geheim zou zijn en waarin de

gewone politieke rechten aan iedereen zouden toegekend worden. 't Is onder die voorwaarden, bijvoorbeeld, dat de Sociaal-revolutionnaire Partij zich bereid heeft verklaard het sovjetsstelsel aan te nemen en te verzaken aan den strijd voor de herstelling van een democratische Republiek, met een vergadering, die door het gelijke en rechtstreeksche algemeen stemrecht wordt gekozen. Maar, als men alles van naderbij beschouwt, zal het voorkomen dat het weigeren van de politieke rechten aan de niet-voortbrengers, de ongelijkheid tusschen het stemrecht van de boeren en dat der arbeiders, het niet bestaan van politieke rechten de voorwaarden zelf voor het behoud van een *diktatuur van een minderheid* zijn. Schaf, bijvoorbeeld, de derde van die voorwaarden af — het niet bestaan van politieke rechten — en heel het gebouw zal met instorting bedreigd zijn.

Maar, het komt er op aan te weten of dergelijke voorwaarden zijn aan te nemen.

A — *Het Stemrecht voor de voortbrengers alleen.*

«Wie niet werkt, moet niet eten» zegt de Grondwet van de Sovjets Sint-Paulus na. Hij moet ook niet stemmen.

De vroegere voorstanders van het beperkte stemrecht, van de politieke klassevoorrechten zijn slecht gekomen om er over te klagen dat de bols-

jewisten hen met gelijke munt betalen. Evenals onze kieswetgeving de landloopers en de bedelaars uitsluit, zien wij er *in principe* niet tegen op dat men andere maatschappelijke woekermensen uitsluit: degenen die leven zonder iets te doen en, bijgevolg, op de kosten van anderen.

Maar, hoeveel mensen zijn er die waarlijk leven zonder iets te doen, in een maatschappelijken toestand als den onzen? En, indien wij een scheidingslijn willen trekken tusschen de voortbrengers en de niet-voortbrengers, op welke moeilijkheden zullen wij niet stuiten en aan welk criterium zullen wij ons onderwerpen? Zal men de vrouwen, die geen arbeidsters zijn, uitsluiten, zelfs indien zij zich met hun huishouding bezighouden?

De intellektueele arbeiders? De kapitalisten en de grondbezitters als zij terzelfdertijd bedrijfsleiders zijn? De kleinhandelaars, ten gunste van de welke de N. E. P., de «nieuwe economische politiek» de vrijheid van den handel opnieuw heeft ingevoerd?

Indien zij allen niet worden uitgesloten is het aantal uitgeslotenen onbeduidend en is de uitsluiting slechts van zedelijke beteekenis.

Indien zij het wel worden, vervalt men in het willekeurige, en dan moet men de onverdedigbare stelling aannemen dat alleen de boeren en de werklieden voortbrengers zijn

Overigens, in zijn lijvig vertoog tegen Kautsky (1), doet Lenin opmerken dat «de uitbuiters van het stemrecht berooven een uitsluitend Russische kwestie is». Het is dus onnoodig er verder op aan te dringen

B. — *De Ongelijkheid tusschen de Arbeiders en de Boeren.*

In een land als Rusland, waar de landbouwbevolking de overgrootste meerderheid is, heeft deze kwestie veel meer belang dan het uitsluiten der eigenlijke burgerij van het stemrecht.

't Is aan de wijze van indringing, die door de Grondwet der Sovjets wordt voorzien, te wijten dat de boerenbevolking, wier politieke opleiding zoo weinig uitgebreid mogelijk is, maar in zeer beperkte mate deelneemt aan de regeering.

Zulk regiem kan natuurlijk — in tegenovergestelden zin — worden verdedigd met dezelfde bewijsredenen als het cijnskiesstelsel of het vóóroorlogsch stelsel van de Oostenrijksche Raadvergaderingen.

Maar in feite zal het niet meer te verdedigen zijn van het oogenblik af dat de boerenmassa's voor het politiek leven zullen ontwaken en den wil

(1) Aang. b. *La Révolution prolétarienne et le renégat Kautsky*, blz. 43. Parijs 1921.

doen kennen de macht van hun aantal te laten gelden

Anderzijds, kan men het moeilijk tegenspreken dat er in West-Europa, en voornamelijk in de landen, waar de nijverheid het meest is ontwikkeld, in die juist waar de arbeidersklasse het dichtst bij de inbezitneming van de macht schijnt te staan, geen spraak kan zijn van het kunstmatig beperken van den politieken invloed der boerenstanden, die reeds de minderheid van de bevolking zijn.

C. — *De Afschaffing der politieke vrijheden.*

Rosa Luxemburg dringt vooral op dat punt aan, in hare merkwaardige studie over de Russische Omwenteling, die na haar dood (1918) werd uitgegeven (1). Maar al de methodes welke de bolsjewisten aanwendden worden door haar aan een scherpe kritiek onderworpen; die kritiek is des te indrukwekkender, daar Rosa Luxemburg met de bolsjewisten innig sympathiseerde en het hun als een eer aanrekende de eersten te zijn geweest om «door hun voorbeeld het proletariaat te zijn vooruitgegaan».

Het drievoudig verwijt dat zij hun doet, is dat zij onoverkomelijke moeilijkheden hebben gesticht

(1) R. LUXEMBURG. *La Révolution russe. Examen critique.* Paris, Librairie populaire, 1922.

voor de verandering van den landbouw in de richting van het socialisme, door aanstonds de inbezittingen en de verdeeling van den grond door de boeren uit te vaardigen; dat zij de verbroekeling van Rusland, als Staat, in de hand hebben gewerkt, door dit wachtwoord, dat zij aan de burgersideologie ontleenden: het zelfbeschikkingsrecht der volkeren, op den voorgrond van hun internationale politiek te stellen; dat zij, ten slotte, de meest belangrijke waarborgen voor een gezond openbaar leven: volkskiezingen, vrijheid van drukpers, van vereeniging of van vergadering, hebben afgeschaft.

Haar aanklacht omtrent dat laatste punt — het eenige dat rechtstreeks met onze huidige ontleding verband houdt — zou heelemaal moeten gelezen worden.

De bolsjevistische methodes zijn nooit aan zoo'n sterke, onmeedoogende kritiek onderworpen geweest.

De diktatuur van het proletariaat, ja, om den tegenstand der burgers te breken, om den weg voor de Maatschappelijke Omwenteling, al was het ook met het ijzer en het vuur, vrij te maken; maar de diktatuur als middel, als voorloopig middel en niet de onbepaalde verlenging van den staat van beleg en van het schrikbewind, door de andere partijen buiten de wet te stellen, door de gewone vrijheden af te schaffen, door de democratie te vervangen door de diktatuur van enkelen, nauwelijks verbor-

gen door het beleggen, voor den vorm, van sovjetsvergaderingen :

Lenin en Trotsky — zegt zij — hebben de Sovjets, als de eenige ware vertegenwoordiging der arbeidersmassa, in de plaats gesteld van vertegenwoordigende organismen, welke uit algemeene volkstemmingen waren gesproten. Maar, daar het politieke leven over heel het land wordt onderdrukt, is het onvermijdelijk dat het leven steeds meer wordt verlamd in de Sovjets zelf. Zonder algemeene verkiezingen, zonder onbepaalde persvrijheid, zonder strijd tusschen de meeningen, sterft het leven uit in al de openbare instellingen; het wordt een schijnbaar leven, waarin de bureaucratie het eenige bestanddeel is, dat werkzaam blijft. Dat is een wet, waaraan niemand ontsnapt. Het openbaar leven wordt langzamerhand in slaap gedompeld; eenige dozijnen partijleiders, met een onbepert idealisme, besturen en regeeren; de leiding is, in werkelijkheid, toevertrouwd aan een dozijn zeer ontwikkelde mannen, en een ontwikkelde kern van de arbeidersklasse wordt nu en dan uitgenoodigd om de toespraken der leiders toe te juichen en de haar voorgelegde besluiten met eenparigheid aan te nemen. 't Is dus, in den grond, een klikjesregeering, een diktatuur weliswaar, maar geen diktatuur van het proletariaat: neen : de diktatuur van een handvol politici, dus een diktatuur in den burgerszin, in den zin van de Jakobijnsche heerschappij... Er is nog meer : zulke toestand veroorzaakt noodzakelijk een aangroeien van den staat van verwildering inzake politisch leven : aanslagen, gijzelaars, gefusilleerden, enz. (1)

Die woorden werden in 1918 neergeschreven. Zij waren profetisch.

(1) Aang. b., blz. 41.

Maar eerlijk gezegd schijnt het ons niet erg moeilijk, van het bolsjewistisch standpunt uit een antwoord te geven op die kritieken — *die uitgingen van Rosa Luxemburg, welke het standpunt, waarvan zij waren vertrokken, had aangenomen.*

Gij maakt er ons een verwijt van, zouden zij kunnen zeggen, dat wij elke socialisatie van den landbouw voor onbepaalden tijd hebben onmogelijk gemaakt, daar wij tegenover haar «een massa boeren-grondeigenaars, die erg is aangedikt en versterkt, en met hand en tand haar bezittingen, welke zij pas heeft verworven, tegen alle socialistische aanslagen zal verdedigen» hebben geplaatst.

't Is waar, maar om het vast te stellen moesten wij niet noodig wachten tot men het ons deed opmerken. Wij hebben, met alle middelen, getracht aan de boerenomwenteling een kommunistisch karakter te geven. Wij hebben daaromtrent het programma der «revolutionnaire socialisten» aangenomen, het principe van de *socialisatie van den grond* uitgevaardigd; wij hebben de oprichting van kommunistische landbouwondernemingen in de hand gewerkt. Is het onze schuld als die proefnemingen zijn mislukt, als de socialisatie van den grond steeds een doode letter is gebleven, als de «groene» revolutie zich niet heeft voltrokken zooals wij het wenschten, maar zooals de overgroote en onweersstaanbare massa van de Russische boeren, die door een tegenovergestelde politiek bepaald onze vijanden zouden geworden zijn, het wilde?

Gij maakt er ons een verwijt van dat wij, voor wat het *zelfbeschikkingsrecht der volkeren* betreft, een wachtwoord uit den holklinkenden woordenpraal der burgerspartijen hebben overgenomen.

Het zij zoo. Overigens, wij hebben sedertdien getracht te reageeren. Wij hebben Ukranieë opnieuw ingelijfd. Wij hebben van Georgieë en Azerbeidjan sovjetsrepublieken gemaakt. Wij hebben de Republiek van Oost-Azië afgeschaft. Maar wat konden wij, in 't algemeen, doen tegenover de middenpuntvliedende kracht, die de volkeren van andere rassen van ons verwijderde?

Gij maakt er ons, ten slotte, een verwijt van — en van al uw kritieken is deze de ergste — dat wij een partij-, een kliekjesdiktatuur, en niet een ware klassediktatuur uitoefenen.

Maar ziet men niet dat in het huidige Rusland, waar de boeren de overgrootste meerderheid vormen, de «onbeperkte democratie, de ruimste persvrijheid en de algemeene volksstemmingen» den val, zonder uitstel, van onze diktatuur, het einde van de proefneming, die wij zijn begonnen, zouden veroorzaken?

Men zou dus ten slotte moeten kiezen tusschen: het behouden van den huidige toestand, met het schrikbewind, de buiten-de-wetstelling van de niet-kommunistische partijen, het monopolie der pers, der vergaderingen en der vereenigingen in de handen der bolsjewisten; en de bekentenis dat

de bolsjewistische poging tot mislukking was gedoemd, omdat een socialistische omwenteling nog niet rijp was (1).

§ 2. Socialisme en Democratie

De kritische ontleding van de bolsjewistische stellingen omtrent den Staat en de verovering van de Staatsmacht, vernietigt hun aanmatigende bewering dat zij de marxistische leerstelling, die door Kautsky en de sociaal-demokraten werd vervalscht, *in eere willen herstellen*.

Zeker, zij worden uitgedrukt met de woorden van Marx. Zij maken, op min of meer behendige wijze, gebruik van den inhoud van het *Kommunistisch Manifest* of van het werk over de Parijzer Kommune (La Guerre civile en France) om de handelwijze van de Russische Kommunisten te rechtvaardigen. Zij keeren terug tot een marxisme, dat beroofd is van al de verbeteringen, die er door meer dan vijftig jaar ervaring en strijd werden in aangebracht. Maar wij hebben gezien dat zij, omtrent een voornaam punt, omtrent de opvatting zelf van de Maatschappelijke Omwenteling, verschillen

(1) Zie BAUER. *Bolchevismus oder Sozialdemokratie*, Weenen, 1920; AXELROD. *Observations sur la tactique des socialistes dans la lutte contre le bolchevisme*. (Uittreksels van een brief aan Martov). Parijs, uitgegeven door de *République russe*, 1921.

van de leerstelling, welke zij beweren toe te passen.

Voor Marx is de diktatuur van het proletariaat een diktatuur van de meerderheid, van een proletariaat dat de talrijkste klasse is geworden in een maatschappij waar de tegenstellingen, die door *het kapitalisme worden ontwikkeld, hun hoogsten graad hebben bereikt.*

Voor Lenin en Trotsky, integendeel, is de diktatuur van het proletariaat — in den loop van een omwenteling die, voor een groot deel, door de socialisten werd gemaakt, zonder een socialistische omwenteling te zijn — *de diktatuur van een voor-aanstaand gedeelte van het proletariaat*, dat zich van de macht meester maakt door een geweldaan-slag en van die macht gebruik maakt om de massa « half-proletariërs », en voornamelijk de boeren, mee te sleepen.

De ervaring heeft bewezen dat er in die opvatting een grondvergissing is : het voegen bij het proletariaat, om de diktatuur uit te oefenen, van een niet-proletarische klasse, en van de talrijkste, de boerenklasse, die de Omwenteling heeft meegemaakt om den grond te verdeelen en het persoonlijk bezit in te voeren en niet om den grond te socialiseeren.

Dat alles is overigens gezegd en herzegd. Het is dus onnoodig er op aan te dringen.

Voor het standpunt dat wij beschouwen, is het veel belangwekkender op te zoeken of het bolsje-

wisme beter is aan te nemen in zoover het wezenlijk een terugkeer naar Marx voorstelt.

Voor wat den Staat en de verovering van de macht betreft, hebben wij zijn grondstelling, die ontegensprekelijk die van Marx is — in de oogenblikken tenminste dat Marx geen toegevingen deed aan de noodwendigheden van de praktijk —, als volgt beknopt weergegeven :

— In de « burgersdemocratie » is de Staat een orgaan van beheersching der arbeiders door de kapitalisten. De arbeiders moeten er zich van meester maken en, gedurende het tijdvak van overgang van het kapitalisme naar het socialisme, er zich van bedienen om hun heerschappij over de burgerij te verzekeren. Dan, als de klassen, door de onteigening van laatstgenoemde, bepaald zijn afgeschaft, zal de Staat op zijn beurt moeten afgeschaft worden en de «regeering over de menschen» zal plaats maken voor het bestuur der zaken.

Dat dialektisch plan is wat al te abstrakt en te eenvoudig.

Eenerzijds is het moeilijk zich, zelfs in een maatschappelijken toestand, waarin geen klassenonderscheid meer zou bestaan, de volledige afschaffing van de «regeering over de menschen», dit is van elk gezag, van elk middel tot intooming, al was het maar voor de abnormalen en degenen die zich niet goed hebben kunnen aanpassen, voor te stellen,

Anderzijds — en dat heeft meer belang, want het betreft geen toekomstbeeld meer, maar een bestaande werkelijkheid — het begrip zelf van den Staat, zijn bepaling, zooals wij het bij Lenin, en ook bij Marx, vinden, is waarlijk wat al te beperkend.

In het kapitalistisch stelsel is de Staat, hoe democratisch zijn vormen ook zijn, een werktuig van klasseheerschappij. Wij zijn het eens. Maar hij is niet enkel dat. Hij is niet enkel de «regeering over de menschen.» Hij is ook, in aangroeiende mate, het «bestuur der zaken»; en als hij, bijvoorbeeld, het arbeidsopzicht instelt, den strijd tegen de tering en de syfilis inricht, het bouwen van goedkoope woningen bevordert, rechtstreeks of door tusschenkomst van de gemeenten de spoorwegen van plaatselijk belang beheert, kan men moeilijk blijven beweren dat hij dat alleen maar doet om de beheersching van de arbeiders door de kapitalisten te verzekeren.

Te meer, zelfs indien men den Staat als macht beschouwt, als werktuig van klasseheerschappij, vormt hij niet een eenvoudig lichaam, maar een samenvoeging, wier onderscheiden bestanddeelen overgrootte goede of slechte wijzigingen kunnen ondergaan.

Laten wij ons inderdaad afvragen welke de samenstellende bestanddeelen van den Staat als regeering zijn in onze «burgerlijke democratieën».

Die bestanddeelen zijn niet overal dezelfde. Een of ander daarvan kan nooit hebben bestaan, of reeds verdwenen of afgeschaft zijn. Maar, tot bij den Grooten Oorlog dan ten minste, en zelfs in de landen waar de wetgevende macht op het algemeen stemrecht berustte, kwam de Staat als macht over 't algemeen onder de volgende vormen voor :

- 1° Een erfelijk vorstendom, omringd door een min of meer invloedrijken hofadel;
- 2° Een diplomatie die bijna heel en al aan de kontrole van het Parlement ontsnapt;
- 3° Een of meer Kerken, die toelagen ontvangen van den Staat en door hem worden gecontroleerd;
- 4° Een onderwijsstelsel, ingericht naar het belang van de heerschende klassen;
- 5° Een leger en een rijkswacht, te onderscheiden van de natie;
- 6° Een klassemagistratuur, onafzetbaar en soms voorzien van een macht — in de Vereenigde-Staten, bijvoorbeeld — welke voldoende is om aan den wil van den wetgever zelf weerstand te bieden.

Men voege bij die talrijke machten en invloeden den invloed van de pers, van de finantie, de werking van de geldmachten, onder al hun mogelijke vormen, en men zal zich rekenschap geven van wat een Parlement — al had het, eensklaps, een

socialistische meerderheid — kan doen in een Staat die op zulke wijze is ingericht.

Nochtans — door de menigvuldigheid van de Staatsinstellingen zelf — wat, naar allen schijn, in een ommekeeren en met een penntrek niet te verwezenlijken is, blijkt niet meer onmogelijk te zijn wanneer de tijd in aanmerking wordt genomen.

Zeker, het is eenvoudiger de inbeslagneming met geweld van den Staat door de arbeiders, waardoor dezen dan ineens meester worden van heel de « Staatsmachine », op te vatten.

Maar de eenvoudigste of eenzijdigste opvattingen stemmen niet overeen met de gemakkelijkste en doelmatigste verwezenlijkingen.

Heel het streven van de socialistische partijen, in de landen juist waar de nijverheid het verst is ontwikkeld, gebeurt in een zeer verschillende richting : wat ook hun meening zij over de vreedzame of gewelddadige vormen, waarin de verovering van de macht door het proletariaat eens kan geschieden, zij wenden thans al hun krachten aan om trapsgewijze al de instellingen van den Burgerstaat achtereenvolgens in socialistischen zin te verbeteren.

Zonder over het vorstendom, dat is afgeschaft of tot symbool herleid, te spreken, zien wij dat, onder de drukking van het proletariaat, dat een groeiende politieke macht is geworden, al de an-

dere bestanddeelen van den Staat als macht — het leger, de Kerk, de hoogeschool, de magistratuur — langzamerhand van de middenkern worden afgescheiden of, in zekere mate, den invloed van den democratischen drang van het proletariaat ondergaan.

't Is om die reeds begonnen verandering voort te zetten, dat wij in ons minimumprogramma een reeks maatregelen, die, zonder voldoende te zijn om de verovering van de macht te kunnen voltrekken, noodzakelijk zijn om ze voor te bereiden, moeten opnemen :

1. *De politieke hervorming, door het verwijderen van al de overleveringen uit de voorgaande stelsels.*

2. *De scheiding tusschen de Kerken en den Staat.*

3. *Het inrichten van het onderwijs als openbaren dienst, onder het toezicht der gezinnen.*

4. *De verandering van de kazernelegers in zuivere verdedigingstroepen.*

5. *De « democratisatie » van de magistratuur.*

Al die maatregelen zouden zooals Marx het in het beroemd IIIe hoofdstuk van de *Commune de Paris* aantoot — zeker alle in eens na een zegevierenden proletarischen opstand kunnen worden getroffen. Maar omwentelingen komen niet op be-

vel en bovendien is er geen enkele van die hervormingen die niet gedeeltelijk zou kunnen verwezenlijkt worden.

Wil dat zeggen dat men de « verovering van de politieke macht door de arbeiders » alleen maar zou kunnen bereiken door dat langzamerhand demokratiseeren van den Staat en enkel maar onder den invloed van het algemeen stemrecht?

Om dat te beweren, zou men moeten lijden aan « parlementaire stompzinnigheid ».

De politieke aktie kan uiteraard maar oppervlakkig zijn. Maar gelooven aan de almacht van een parlement en aannemen dat de politieke aktie onder al haar vormen — in de gemeente, in de provincie, in het parlement — een noodzakelijk bijvoegsel van de rechtstreeksche aktie der vereenigde arbeiders is, zijn twee verschillende zaken.

Zeker, zoolang het proletariaat maar een minderheid is, of zelfs indien het de meerderheid van de bevolking, maar een ongeleerde, onbewuste, van de ideologie der heerschende klassen doordrongen meerderheid uitmaakt, zal de democratie voor hem maar een wezenlooze vorm zijn.

Daarentegen veranderen de zaken van uitzicht en wordt de politieke aktie een krachtig *hulpmiddel* in landen als Saksen, België, Groot-Britanje, waar het talrijk, sterk vereenigd nijverheidsproletariaat, dat steeds meer van zijn klassebelangen bewust wordt, reeds, volgens de uitdrukking van Lassalle, « een stuk grondwet » is.

Op dien trap van maatschappelijke en politieke ontwikkeling, schijnt de machtsverovering door de socialisten, langs wettelijken weg, geen droombeeld meer, geen toekomstdroom, maar een verschiet, dat misschien niet ver meer afgelegen is.

Moet daaruit worden besloten dat die inbezitneming van de macht door de arbeiders, in een wereld waar het geweld overal aan de orde van den dag staat, kans heeft zonder horten of stooten te worden voltrokken?

Moet daar vooral worden uit besloten dat — zelfs in een afzonderlijk land — de werkelijke Staatsverovering door het proletariaat door een socialistische meerderheid in het Parlement zou verzekerd zijn?

Moest men zich dat voorstellen, men zou zich blootstellen aan de ergste en bitterste teleurstellingen.

Het voorbeeld van het Italiaansche *fascio* toont aan hoever het gezag van het Parlement reikt, als dit niet beantwoordt aan den reaktionairen wil van de bedreigde bezittende klassen.

Anderzijds mag men niet uit het oog verliezen dat de parlementaire meerderheden maar het parallelogram zijn van de machten welke in een land in botsing komen; en ook dat de bestanddeelen, waaruit zij bestaan, in gelijk aantal niet dezelfde werkelijke waarde voorstellen; dat het, bijvoorbeeld, onmogelijk is dezelfde werkdadige kracht

toe te kennen aan de vooruitstrevende bestanddeelen van het industrieel proletariaat en aan de lijdelijke massa's kleinburgers die, daar zij langs alle zijden worden bedreigd, onophoudelijk van de eene partij naar de tegenstrevende overgaan.

Het is ook vooral — laten wij het nooit vergeten — door de rechtstreeksche aktie der arbeiders, door de ontwikkeling van hun vrije instellingen en vereenigingen, door hun steeds aangroeiende en hernieuwde inspanningen « om de bestanddeelen van de nieuwe samenleving die de oude burgersamenleving reeds in zich draagt, te bevrijden », dat het socialisme zal verwezenlijkt worden.

TWEEDE HOOFDSTUK.

De Socialisatie der Produktie- en Ruilmiddelen

« Een maatschappelijke orde verdwijnt niet voordat al de voortbrengingskrachten, waaruit zij bestaat, hun volle ontwikkeling hebben bereikt en er ontstaan nooit hogere maatschappelijke krachten en voortbrengingsverhoudingen, voordat de stoffelijke voorwaarden tot hun bestaan rijp zijn geworden in de stof zelf van de vroegere maatschappij. »

(MARX, *Critique de l'Economie politique*).

Het principe van de socialisatie is in ons economisch programma van 1893 aangegeven.

De artikels 6 en 7 van dat programma bevatten inderdaad :

Geleidelijke uitbreiding van het openbaar bezit en zelfstandigheid der openbare diensten.

Daarbij wordt verondersteld dat, zelfs in een kapitalistisch land, zelfs voordat de arbeiders de politieke macht heelemaal in handen hebben, de socialisatie van zekere bedrijven en de uitschakeling van de bureaucratie uit de openbare bedrijven mogelijk en wenschelijk zijn.

Cesar De Paepe had die gedachte reeds verdedigd op het VIe Kongres van de Internationale (1874), in zijn beroemd *Verslag over de inrichting van de openbare Diensten in de toekomstige Samenleving* (1). Hij beschouwde er in de dubbele mogelijkheid van een plotselinge omwenteling en van een langzame verandering van den huidige toestand, want, zegde hij, «volgens de tijden en de middens, zijn die twee mogelijkheden beide even goed aan te nemen en stemmen zij overeen met twee methodes — de *evolutionnistische* methode en de *revolutionnaire* methode, — die, beide, hun rol in de geschiedenis hebben gespeeld en elkaar, in plaats van tegenstrijdig te zijn, dikwijls aanvullen of vervangen».

Wij hebben ons op hetzelfde standpunt geplaatst in onze beide werken : *Het Kollektivisme en de evolutie op Nijverheidsgebied* (1902) en *Le Socialisme contre l'Etat* (1918) (Het Socialisme tegen den Staat.)

Men zal in de hoofdstukken IV en V, namelijk, van dit laatste werk een kritische beschouwing vinden van de tegenovergestelde stelling die Jules Guesde — door ze minder buigzaam te maken — aan het *Kommunistisch Manifest* ontleende :

(1) Verslag dat werd ingediend bij het VIe Kongres van de Internationale, gehouden te Brussel. Boekhandel van de *Revue socialiste*, zonder jaartal van uitgave.

De omwenteling *eerst*, dit is de politieke en economische onteigening van de kapitalistische klasse; de openbare diensten *nadien*, want 't is maar na de versmelting der klassen in één enkele, die van de voortbrengers, dat de waarlijk openbare diensten zullen mogelijk zijn. (1)

Wij zullen, voor wat den toestand vóór den oorlog aangaat, niet op dien twist terugkomen.

Sedert lange jaren reeds legden de socialistische partijen — in de landen van West-Europa toch tenminste — er zich op toe het gemeengoed uit te breiden ten koste van de privaatmonopolies en anderzijds de Staatsondernemingen in zelfstandige regieën te veranderen.

De uitslagen, welke in die dubbele richting werden verkregen, zijn, overigens, op merkwaardig duidelijke en nauwkeurige wijze uiteengezet in een der laatste artikels van Édgard Milhaud: *Les Régies et leur évolution*. (2)

Daarin toont hij aan welke de nadelen en de gevaren zijn van de kapitalistische monopolies, die onvermijdelijk tot een overdrijving der prijzen, het beperken van de voortbrenging, het verminderen van het verbruik en, te dikwijls, tot een vermindering van de hoedanigheid leiden. Dat men zich, bijvoorbeeld, de merkwaardige redevoering herinnere die de heer Margaine in de Fransche

(1) GUESDE. *Le Socialisme et les Services publics*.

(2) *Les Annales de la Régie directe*. November 1917-Oktober 1918.

Kamer hield in 1913 omtrent de stelselmatige knoeierijen, die de veiligheid van de reizigers bedreigden en door den Staaltrust in het maken van het staal, dat voor de riggels van de spoorwegen was bestemd, werden bedreven.

In de Staatsbedrijven, integendeel, heeft er niemand belang bij zoo te handelen, en anderzijds, — indien men de zuiver fiskale regieën buiten beschouwing laat — valt het over 't algemeen niet te betwijfelen dat de ontwikkeling van de industriele bedrijvigheid van den Staat en van de gemeenten gunstige uitslagen heeft opgeleverd, zoolwel voor wat de arbeidsvoorwaarden van het personeel betreft als voor den regelenden invloed op de prijzen en voor de uitbreiding van het verbruik : de zeer talrijke voorbeelden, welke Milhaud geeft, zijn daar bewijzen van.

Maar langs een anderen kant, zal er niemand aan denken — en een socialist het minst van al — de groote nadeelen van het Staatsbedrijf tegen te spreken, zoolang dit onderworpen blijft aan de enge vereischten, aan de gezagmethodes en aan den lamlendigen sleur van een bureaukratische rangorde.

Zooals Milhaud het zegt, « naarmate het gebied van de gemeenschappelijke bedrijven wordt uitgebreid, vat men beter hoe monsterachtig het is de economische instellingen van den nieuwen nijverheidsstaat heel eenvoudig maar binnen de onbuig-

zame perken van den ouden regeerings-, bestuurs-, kriegs- en politiestaat op te sluiten. De nijverheidsstaat wordt steeds meer volgens zijn vereischten ingericht : de regieën worden gewijzigd, door aanpassing van hun wezen en hun organen bij hun verrichting. Drie groote principes beheerschen die evolutie : dat van de *zelfstandigheid der regieën*; dat van *het toezicht en van de medewerking der verbruikers*; dat van *het toezicht en de medewerking van het personeel* ».

Zoo deed het vraagstuk zich dus voor gedurende de jaren, die den oorlog voorafgingen.

De socialisten stonden veeleer gunstig tegenover de uitbreiding van het Staatsmonopolie, al verklaarden zij dat dit geen socialisme was. Men spande zich in om het gemeengoed steeds meer uitbreiding te geven. Men trachtte « den overgang van de bureaukratische regie naar de maatschappelijke regie » te bewerken. Kortom, men maakte zich steeds meer aan de gedachte van een « langzame verandering van den tegenwoordigen staat » gewoon en, indien de zaken zoo waren voortgegaan, zou niemand er bij ons aan gedacht hebben de artikels 6 en 7 van het Programma van Quaregnon ten berde te brengen

Maar sedert den oorlog hebben zich nieuwe feiten voorgedaan, welke de voorwaarden van het vraagstuk der socialisatie grondig wijzigen en ons verplichten ze opnieuw te onderzoeken.

Vooreerst, om redenen van algemeen welzijn, doet er zich tijdens den oorlog, in al de oorlogvoerende landen, een plotselinge en ontzaglijke ontwikkeling van de Staatstusschenkomst voor: men vordert de vervoermiddelen op; men oefent een volledig toezicht uit over de kolenmijnen; men monopoliseert den graanhandel; men richt gemeenschappelijke diensten in voor bevoorrading en rantsoeneering, kortom, men vervangt de vrije mededinging en het vrij verbruik door een uitgebreid stelsel van regeling en gemeenschappelijke economie, dat men, erg ten onrechte overigens, het *oorlogssocialisme* heeft geheeten.

Dan, aanstonds na den wapenstilstand, is er een zeer kort tijdperk, gedurende hetwelk, in de meeste landen, de socialisten van de regeering deel uitmaken: men behoudt, met wijzigingen, zekere oorlogsdiensten; men richt een soort economische vertegenwoordiging der arbeiders in, onder den vorm van tweezijdige kommissies of van bedrijfsraden; men maakt — vooral in Duitschland en in Oostenrijk — socialisatieplannen voor de bijzonderste bedrijven op.

Anderzijds, in 1917, vatten de bolsjewisten hun proefneming, niet van langzame uitbreiding van het gemeenschappelijk bezit, maar van de grondige en niet vergoede onteigening van al de kapitalistische eigendommen en bedrijven, aan. Zij nemen de stadsgebouwen in bezit. Zij maken zich meester

van de werkhuizen. Zij leggen de hand op de wouden, de kolenmijnen en de petroleumlagen. Kortom, zij willen ineens van de kapitalistische samenleving naar de kommunistische overgaan.

Wat heeft die proefneming opgeleverd? Wat is er geworden van de pogingen tot socialisatie die, aanstonds na 1918, in andere landen werden gedaan? Welke zijn de uitslagen geweest van het « oorlogsocialisme » en wat blijft er op dit oogenblik van over?

't Is wat wij moeten onderzoeken vóór wij uitspraak doen over het behouden of het herzien van ons economisch programma.

§ 1. Het « Oorlogsocialisme »

In zijn werk over de Regeeringsonderneming (1), deelt Schatz de zeer uiteenlopende en steeds talrijker wordende verrichtingen van den Staat in drie groepen in : de Staat regeert; de Staat regelt; de Staat brengt voort of ruilt.

In dat drievuldig opzicht, heeft de oorlog een ongewone vermenigvuldiging van de Staatsverrichtingen teweeggebracht; dat kon ook niet anders : de Staat-regeering heeft zichzelf, ten koste

(1) SCHATZ. *L'Entreprise gouvernementale et son administration*. Parijs, Grasset, 1922.

van de persoonlijke of de gemeenschappelijke vrijheden, met ware diktatoriale macht bekleed; de Staat als regelende macht, heeft zich beziggehouden met de kontrole over de briefwisseling, zelfs over de samenspraken — vijandige ooren luisteren naar u! — en tot met het persoonlijk brood-, suiker-, of vleeschverbruik der inwoners; de Staat-voortbrenger heeft zich, ten slotte, in de plaats gesteld van de privaatondernemingen in de belangrijkste nijverheids- en handelstakken.

Zooals men moest verwachten, werd die « dwangeconomie » (*Zwangwirtschaft*) in Duitschland het volledigst en het spoedigst ontwikkeld. De overleveringen en de gewoonten leenden er zich toe. De blokkade maakte het noodzakelijk.

Van het begin van den oorlog af had het Reich voor het aankopen en het verdeelen van de grondstoffen, voor het opvorderen en het rantsoeneeren van de stapels produkten, die noodzakelijk waren voor de legers, gezorgd. Dan werd die kontrole uitgebreid over de eetwaren en ten slotte over bijna al de waren. Nochtans, de Staat bestuurde al die opvorderingen en verdeelingen niet zelf. Dikwijls vertrouwde hij dat werk, voor een bepaald voortbrengsel, toe aan een naamlooze vennootschap, ekonomische oorlogsmaatschappij geheeten; of hij dwong de verschillende bedrijven van éénzelfden nijverheidstak een syndikaat te vormen; of hij bewerkte nog, bij die syndikaten, de stichting van een bijzonder bureel. Over al die organis-

men werd nauwkeurig toezicht uitgeoefend door Staatsafgevaardigden. De vrije handel was in feite afgeschaft, daar de handelsverrichtingen geschieden tusschen de verschillende groepeeringsen of in de bureelen van het ministerie. Van alles werd de beschikbare hoeveelheid opgenomen, voor alles werden prijzen vastgesteld en alles werd in rantsoenen verdeeld. De afgevaardigden van den Staat beslisten zelfs over het stilleggen of het in gang zetten van de fabrieken (1).

Langs den overkant der gevechtstlijnen, begon men reeds te spotten met dat stelsel van overdreven Staatstusschenkomst, met zijn kaarten, zijn fichen en zijn opvorderingsbons.

Maar weldra, en voornamelijk van het oogenblik af dat de onderzeesche oorlog een soort tegenblokkade veroorzaakte, besloten Frankrijk, Engeland en de andere oorlogvoerende landen er toe het voorbeeld van Duitschland te volgen. Van het begin af had de Staat het beheer over de spoorwegen in handen genomen. Hij richtte de opvoeding en de prijszetting van de steenkolen in. Hij legde de hand op alle soorten nijverheidsalkohol. Hij monopoliseerde den handel in granen, in meel, in suiker, in petroleum en in de voornaamste voortbrengsels voor algemeen verbruik (2).

(1) V. TARDY. *Le Problème de la socialisation en Allemagne*, blz. 111. Parijs, Rivière, 1921.

(2) Men zal die volledige inlichtingen over de oorlogseconomie in Frankrijk vinden in DELEMÈRE. *Le Bilan de l'Etatisme*, blz. 29 en vgde. Parijs, 1922.

Hetzelfde greep plaats in België, waar het *Nationaal Komitee*, tijdens de bezetting een werkelijk regeering was, en waar J. Wauters, als minister van Bevoorrading, na den wapenstilstand het werk van dat Komitee voortzette

Men weet hoe hevig zijn bestuur ten onrechte werd aangevallen door de voorstanders van den vrijen handel en van het laten begaan.

Die reaktie tegen het « oorlogssocialisme » was, overigens, een volstrekt algemeen verschijnsel ; en, op weinig uitzonderingen na, zijn de burgersekonomen het eens om te beweren dat de groote ontwikkeling van de Staatstusschenkomst tijdens den oorlog het afdoende bewijs is geweest van de nadeelen en de gevaren der « nijverheidsnationalisatie ».

In Engeland, bijvoorbeeld, heeft de heer Askwith — die goed is gekend als verzoener en scheidsrechter in de arbeidsgeschillen — vóór korten tijd verklaard dat het verslag over de *State Trading*, dat in 1920 is verschenen, een « nagel voor de doodkist van de nationalisatie » is geweest.

In Frankrijk hebben bedrijfsleiders of leeraars, die, tijdens den oorlog, met belangrijke opdrachten in de groote Staatsinstellingen waren gelast, van hun ervaringen gebruik gemaakt om, met een meedoogenlooze strengheid, de misbruiken en de zwakheden van de « genationaliseerde ondernemingen » aan de kaak te stellen.

Dat is, bijvoorbeeld, het geval met den heer Fayolle, gewezen bestuurder van de Vennootschap Decauville, of van den heer Schatz, leeraar aan de Hoogeschool te Rijsel, die er maar eenvoudig toe komen te besluiten dat «de Staat onbekwaam is om goed een bedrijf te leiden» (1).

Dat de kritieken tegen de Staatsondernemingen, in hun huidige vorm, grootendeels zijn gegrond, zal door de socialistten, tegenstanders van de «bureaucratische regieën», niet worden betwist; men zou, bovendien, moeten blind zijn om te loochenen dat de Staatstusschenkomst tijdens den oorlog tot veel teleurstellingen, en ook tot veel bedrog, heeft aanleiding gegeven.

Laten wij, bijvoorbeeld, om maar van Frankrijk te spreken, aan het schandaal van den uitverkoop der Amerikaansche voorraden (2), aan den steeds voortdurenden en jammerlijken nood der verwoeste gewesten, of nog aan het rampspoedig beheer van de Staatsvloot, die tijdens den oorlog werd gevormd, herinneren (3).

De heer Rio, onder-staatssekretaris voor de handelsvloot, verklaarde, op 8 Maart 1921, in de Se-

(1) FAYOLLE. *L'Incapacité industrielle de l'Etat*, les P. T. T. Parijs, Dunod, 1921 (blz. 8).

(2) ZAPP. *L'incapacité commerciale de l'Etat : la liquidation des stocks*. *Revue politique et parlementaire*, 10 Juni 1921.

(3) SCHATZ, aang. b. blz, 85; zie DELEMERE, aang. b., blz. 86 en vgde.

naatskommissie van Zeewezen, dat de opgerichte Staatsvloot 1,400,000,000 frank, dit is meer dan 5,000 frank de ton voor de bruikbare schepen, had gekost en dat men die vloot met verlies bleef gebruiken. Na de kommissie van het bedrag der bevrachte Braziliaansche schepen te hebben ingelicht, schatte de heer Rio het tekort van het gebruik der vloot op 1 millioen per dag — of 300 tot 400 millioen per jaar. Wij zullen verder zien dat het verlies 2 milliard 300 millioen beliep!

Men zou zulke voorbeelden kunnen vermenigvuldigen en de tegenstrevers van de Staatsbedrijven laten niet na er zich op te beroepen. Maar, al waren hun kritieken heel en al gegrond — en men zal zien dat dit niet zoo is — men zou nog moeten in aanmerking nemen :

1° Dat de socialisten de laatsten niet zijn geweest om tegen de Staatstusschenkomst kritiek te voeren en dat zij het eens zijn met Fayolle, Schatz, Delemere en de andere voorstanders van wat men in Frankrijk de «bestuurlijke stelling» (doctrine administrative) noemt, om de innerlijke gebreken van de gebureaukratiseerde regieën te erkennen ;

2° Dat de staatsdiensten, welke tijdens den oorlog werden gesticht, het in uitzonderlijk moeilijke omstandigheden zijn geweest; dat men ze, overigens, moest inrichten omdat het privaat-initiatief zichtbaar niet was opgewassen voor de groote taak,

die moest worden volbracht, en dat het zich op een schandalig hebzuchtige wijze aanstelde;

3" Dat men, om de «oorlogseconomie» in te richten, noodzakelijk moest beroep doen op noodpersoneel, waaronder er zeer goede en zeer slechte krachten waren : uiterst handige en werkzame lieden; anderen, integendeel, die veel te wenschen overlieten, zoowel op het gebied van de bekwaamheid als op dat van de zedelijkheid ;

4" Dat, indien zekere Staatsondernemingen, wier boekhouding men zelfs nog niet ernstig had ingericht, al betreuenswaardige geldelijke uitslagen hebben gehad, men steeds vergeet te zeggen dat, gedurende hetzelfde tijdvak van onzekerheid, van onvoorziene risikos, van oorlogsrampen, er honderden privaatondernemingen failliet gingen, terwijl er andere winsten, die zoo buitensporig als oneerlijk waren, maakten.

Die enkele aanmerkingen beperken reeds de draagkracht van de aanklachten tegen het zoogezegd «oorlogsocialisme». Maar er is meer. De onpartijdige studie van de feiten doet er ons toe besluiten dat de geldelijke uitslagen van de Staatstusschenkomst tijdens den oorlog, op verre na zoo slecht niet zijn geweest als een oppervlakkige beschouwing van de cijfers het zou doen gelooven.

Onze vriend Wauters heeft het, voor België, op afdoende wijze vastgesteld in de merkwaardige redevoering, die hij op 22 Februari 1922 in de Ka-

mer van Volksvertegenwoordigers hield (1); en nog onlangs gaf de Engelsche regeering een niet minder leerrijk verslag uit over de uitslagen van een harer handelsinstellingen tijdens den oorlog (2).

Het betreft het monopolie van invoer en verkoop der Manillavezels.

Toen de onderzeesche oorlog in 1917 zijn hoogtepunt bereikte, verkeerden de fabrikanten van kabels en touwwerk, die vooral voor de behoeften van het leger en van de vloot voortbrachten, in moeilijke omstandigheden, wegens de zeldzaamheid en den hoogen prijs der grondstoffen. Ten einde de «profiteering» te vermijden en de noodige hoeveelheden te verzamelen, eigende het *War office* (afdeeling der grondstoffen) zich het monopolie van den invoer der vezels toe. De onderneming bleef bestaan tot in Maart 1921 en de einduitslag van haar verrichtingen was een zuivere winst van 420,000 pond sterling, alhoewel de voorraden, die tijdens den oorlog tegen hooge prijzen waren gekocht, na den wapenstilstand met verlies werden verkocht.

(1) Men zal volledige inlichtingen, omtrent die kwestie van de bevoorrading, vinden in de volgende werken : DE LANNOY. *L'Alimentation de la Belgique par le Comité National* (1914-1918). Brussel, Office de Publicité, 1922; — Ministerie van Nijverheid, Arbeid en Bevoorrading. *Algemeen verslag over de werking der bevoorradingsdiensten van 11 November 1918 tot 1 September 1921*. Brussel, Declercq, 1921.

(2) *The New Statesman*, 28 Oktober 1922.

Nu, dat is geen alleenstaand feit.

Integendeel, want naar blijkt uit een artikel dat in den *New-Statesman* van 28 Oktober 1922 verscheen en rijk is aan gegevens, is dat het kenmerk van het meerendeel der handelsverrichtingen van de Britsche regeering tijdens den oorlog :

Er moet nochtans uitzondering worden gemaakt voor de niet talrijke, maar zeer belangrijke gevallen, waarin de Staat het noodig heeft geacht de politiek van *uit eigen wil met verlies te verkoopen* toe te passen. 't Is zoo dat de Korenkommissie, op een handelscijfer van 900 miljoen pd. st., van September 1916 tot Maart 1921, een verlies heeft gedaan van 150.000 pd. st., hetgeen den prijs voorstelt van de *Bread Subsidy*, van de toelage die was toegestaan voor de verlaging van den broodprijs. De Suikerkommissie heeft insgelijks, op een handelscijfer van 365 miljoen pd. st., van het begin van den oorlog tot Maart 1921, een vrijwillig verlies van 22 miljoen pd. st. gedaan. Maar in tegenstelling met die gevallen, waarin de verkoop met verlies, ten rechte of ten onrechte, was bepaald door overwegingen van politichen en maatschappelijken aard, moet men op verrichtingen wijzen als die met de koloniale wol, waarvan de winsten 66.500.000 pd. st. beliepen voor een handelscijfer van 363 miljoen pd. st. Zeker, die winsten, welke nog grooter zouden kunnen geweest zijn, indien de regeering niet vrijwillig onder de markt rijzen had verkocht, zullen waarschijnlijk verminderd worden door het verkoopen der voorraden tegen de lagere na-oorlogsche prijzen. Maar het is belangwekkend aan te stippen dat reeds meer dan 18 miljoen pd. st. gelijk zijn verdeeld tusschen de voortbrengers der Dominions en de Britsche regeering; dat, bovendien, 10 miljoen pd. st. door het *War Office* gestort zijn geworden aan de regeeringen der verbonden landen, als teruggave op de prijzen der wol, die besteld werd voor krijgsdoel-einden.

De handelsrekeningen van het Ministerie van Bevoorrading duiden nog een merkwaardiger uitslag aan. Op

een handelscijfer van 1.200 millioen pd. st., werden de winsten en verliezen zoo nauwkeurig in evenwicht gebracht, dat de verrichtingen, op 1 Maart 1921 in het geheel een zuivere winst van 6,400,000 pd. st. of $\frac{1}{2}$ t. h. opleverden. Dat, na aftrekking van de beheerkosten (minder dan 1 t. h. van het handelscijfer) en van den intrest, die, tegen den rentevoet van de banken, aan de Schatkist werd uitbetaald. Nu, zooals het verslag vaststelt, « was het doel van het *Ministry of Food*, zijn taak te vervullen (de rantsoening inbegrepen) zonder den belastingschuldige lasten op te leggen en bovendien met vermindering van buitensporige winsten op zijn aan- en zijn verkoop ». En terwijl hij onder onverhoopte voorwaarden, vooral met het oog op den oorlogstoestand, dat dubbel doel bereikte, slaagde hij er in ruime mate in, zijn hoofddoel : den regelenden invloed op de kleinhandelsprijzen, te verwezenlijken.

Men ziet dat, voor Groot-Brittanje tenminste, de uitslagen, winsten en verlies, van de oorlogseconomie veel voordeliger zijn geweest dan zekere cijfers, die zonder kritiek worden aangenomen, het zouden doen veronderstellen.

Kan men hetzelfde zeggen voor Frankrijk? 't Is veel twijfelachtiger en men moet zeker een groot aantal kritieken van Fayolle, Schatz en Delemere, omtrent het beheer van de Staatsdiensten, in aanmerking nemen.

De tegenstanders der regieën van voor of na den oorlog, zouden overigens moeten nalaten zich te bedienen van bewijsvoeringen die, wij aarzelen niet het te zeggen, echte intellektueele misbruiken van vertrouwen zijn.

Wij zinspelen bijvoorbeeld op een aanhaling uit

een werk van Favareille over de *Bestuurlijke Hervorming (la Réforme administrative)*, die door Schatz zonder voorbehoud en door Delemere bijna zonder voorbehoud wordt overgenomen.

Om de juistheid van zijn stelling, dat de Staat terzelfder tijd de grootste en de slechtste industrieel van Frankrijk is, aan te toonen, geeft Favareille de volgende tabel van de 23 nijverheidsberoepen van den Franschen Staat, in 1014, en de *uitgaven*, welke zij hebben veroorzaakt :

UITGAVEN.

1. Fabrikant van buskruit. . . fr.	77,190,000
2. Fabrikant van tabak en lucifers	140,000,000
3. Ondernemer van P. T. T. . .	362,000,000
4. Ondernemer van spoorwegen	1,061,000,000
5. Bankier (spaarkassen, kassen voor landbouwkrediet) . .	62,000,000
6. Verzekeraar, kas voor invalide zeelieden	27,700,000
7. Drukker	9,342,000
8. Fabrikant van munten en medaljes	12,628,000
9. Uitgever van dagbladen . .	1,594,000
10. Porseleinfabrikant	739,000
11. Boschontginner	26,000,000
12. Drukker van landkaarten. .	1,600,000
13. Metaalbewerker (kanonnen en ammunitie).	188,000,000

14. Ondernemer van metselwerken en grondwerken, bouwmeester, genie	65,000,000
15. Fabrikant van vliegtuigen	49,000,000
16. Paardenkweeker, leger, landbouwer	28,000,000
17. Bakker, leverancier, van voeder, kleermaker, enz. (intendantschap)	564,000,000
18. Scheepsbouwer	216,000,000
19. Meester van kostscholen (lycea)	?
20. Graveerder en moeleerder	40,000
21. Bouwaannemer, tapissier, hersteller van oude gebouwen, bloemenkweeker	10,000,000
22. Aanlegger van wegen en bruggenlegger	44,000,000
23. Aanlegger van havens.	63,000,000
<hr/>	
Totaal.	fr. 3,008,833,000

En na die tabel te hebben weergegeven, verklaart Schatz « dat zij welsprekend is en dat zij de juistheid bewijst van het besluit van den schrijver, dat de Staat terzelfdertijd de belangrijkste en de slechtste ondernemer van Frankrijk is, *aangezien hij in geen enkele van die 23 vakken is geslaagd* ».

Nu, is dat niet onbeschaamd misbruik maken van de lichtgeloovigheid der oningewijden, dat to-

taal bedrag van de uitgaven op te geven, zonder er het bedrag der ontvangsten tegenover te plaatsen?

Wij hebben de tabel van die ontvangsten voor 1914 niet bij de hand, maar het zal voldoende zijn vast te stellen dat alleen het tabaksmonopolie, vóór den oorlog (1913), niet een bruto-ontvangst, maar een zuivere winst van 436 miljoen opbracht; dat het lucifersmonopolie 115 miljoen ontvangsten gaf, voor 48 miljoen uitgaven.

Voor wat de zuivere uitgaven van den oorlog betreft, die ten laste vielen van de schatkist, wegens verliezen bij het voeren van zaken van economischen aard, onder de leiding van den Staat, zij bedroegen van 1914 tot 1920, de volgende sommen (1):

Bewapening en oorlogsfabrikage	fr. 39,715,504,647
Spoorwegvervoer	4,317,500,000
Post, telegraaf, telefoon	1,795,084,385
Vervoer op zee (Staatsvloot). . .	2,307,728,106
Bevoorrading	6,966,366,735
Bevoorrading in benzine en petroleum	697,125

Totaal fr. : 55,102,880,996

Overgroot tekort, zeker, dat niet wordt vermindert door de eenige miljoen ontvangsten, die van

(1) DELEMERE. *Le Bilan de l'Etatisme*, blz. 178. Parijs. Payot.

den verkoop van materieel en opgestapelde goederen voortkomen.

Maar, hier ook nog, is het tekort van de bevoorradingswaren grootendeels te wijten aan het feit dat de Regeering, als overal elders, besloot het brood onder den kostprijs te verkoopen. De verliezen van de spoorwegen, vooral veroorzaakt door het vervoer van militairen tegen verminderde prijzen, waren niet « van dat soort verliezen, die voortspruiten uit een slechte innerlijke werking » (Delemere). En voor wat het belangrijkste artikel betreft, dat van de bewapening en van de oorlogsfabrikages, de hekelaars van de Staatstusschenkomst zouden toch de groote en bewonderenswaardige inspanning van het Ministerie van Bewapening om in het overweldigde Frankrijk, bevoorradt van zijn beste nijverheidstreken, de oorlogsbedrijven op staanden voet in te richten, om de ontbrekende wapens en ammunitie te maken, om aan het bijzonder initiatief den samenhang en de centralisatie, waaraan het ontbrak, te geven, niet mogen vergeten (1).

(1) Men zal met veel belang het artikel lezen, dat door DELEMERE aan de bedrijvigheid van het Ministerie van Bewapening wordt gewijd. Hij spreekt, in veel opzichten, met zeer veel lof over zijn methodes, en maakt het maar alleen een verwijt over de te hooge prijzen, die het had vastgesteld, en over de groote winsten en de verheven loonen die het had toegekend. Maar denkt men dat, zonder die prikkels, de inspanning van Frankrijk om, onder het vijandelijk vuur, zijn oorlogsbedrijven in te richten, zou geworden zijn wat zij is geweest?

Wi, denken dat wij, zonder vooringenomenheid, de sterke en de zwakke zijden van de oorlogseconomie hebben aangeduid. Zij heeft de voordeelen opgeleverd van een regeling en een samentrekking der inspanningen. Zij heeft de zwaarigheden en de misbruiken van een bureaucratisch regiem, waarvan de zwakheden reeds uit de vóóroorlogsche ervaring waren gebleken, tot het toppunt gevoerd. Maar de vurigste aanklachten tegen de Staatstusschenkomst kunnen twee kenmerkende feiten niet doen vergeten : 't is dat iedereen de noodzakelijkheid erkende er beroep op te doen toen de beproeving kwam en dat, anderzijds, talrijke instellingen, die de openbare macht gedwongen was te stichten, de toevallige oorzaken, die tot hun stichting aanleiding gaven, overleven.

't Is hetgeen Delemere, op het einde van een boek, dat zeker niet ten gunste van de Staatsmonopolies en -ondernemingen is geschreven, overigens vaststelt :

In ons eerste hoofdstuk — zegt hij — hebben wij gedacht onder het volk van dit land een volledig gebrek aan belangstelling, een beslist afkeer voor Staatstusschenkomst vast te stellen. En in dit werk hebben wij herhaalde malen de gelegenheid gehad daarvan de verschijnsels te ontwaren. Nu, bij het bestudeeren der nieuwe economische stelsels, die sedert den oorlog zijn ingesteld, hebben wij erkend dat, omtrent talrijke punten, nieuwe formules ingang hadden gevonden, waarvan men voor het minst kan zeggen dat zij in 't geheel niets gemeens hebben met het traditioneel liberalisme. Het

heeft ons toegeschenen dat de wetgever een steeds grooter deel toekende aan een nieuwe economie, die, op het eerste gezicht, door het socialisme schijnt ingegeven. (1)

Op den eersten aanblik zou men kunnen denken dat die beweringen elkaar tegenspreken. In werkelijkheid vullen zij elkaar aan.

Al degenen, die niet worden verblind door vooroordeelen of persoonlijke belangen, moeten erkennen dat de oorlogseconomie — het zoogezegd «oorlogsocialisme» — niet heeft nagelaten bewijsgronden aan het ware socialisme, aan het «vredesocialisme», te verstrekken. Maar anderzijds is er, meenen wij, geen enkel socialist die bereid is de kritieken, al zijn deze nog zoo fel, vanwege ervaren zakenmannen als den heer Fayolle, tegen de Staatstusschenkomst, tegen de rechtstreeksche inbedrijfneming, door den Staat als regeering, van nijverheids- of handelondernemingen, te onderschrijven.

In 1920, bijvoorbeeld, vatte de heer Fayolle, op aanvraag van den onderstaatssecretaris der P. T. T., de studie aan van de hervormingen, welke in dat bestuur — waarvan de werking gedurende den oorlog heelemaal van de rechte baan is gebracht (2) — zouden moeten aangebracht worden om een goede werking te verzekeren.

(1) Aang. b., blz. 263.

(2) DELEMÈRE, aang. b., blz. 80 en vgd.

Zijn besluit was het volgende :

Ik heb, gedurende een jaar, de regeeringsonderneming van de P.T.T. bestudeerd; ik heb er talrijke bestuurlijke gebreken in vastgesteld, waarvan de volgende de voorname zijn :

1° Aan het hoofd van de onderneming een onvaste en onbevoegde onder-Staatssekretaris; 2° geen verreichend werkplan; 3° geen balans; 4° verkeerde en overdreven tusschenkomst van de parlementsleden; 5° geen enkele prikkel tot dienstijver; 6° geen enkele belooning voor de bewezen diensten.

Met zulke bestuurlijke gebreken kan geen enkele onderneming bloeien. Nu, die gebreken worden niet uitsluitend in de P.T.T. waargenomen; de meeste openbare diensten lijden er onder; het is dus niet te verwonderen dat wij den ondergang tegemoet gingen.

Dat is ongetwijfeld een streng oordeel en het is misschien wel beïnvloed door het verlangen om de P. T. T. of enkele van hun diensten aan privaatreuningen te zien afstaan; maar het is ternauwernood strenger dan dat van socialisten, als Kautsky of Lederer, over de *Zwangwirtschaft*, over de ondernemingen, die tijdens den oorlog door den Duitschen Staat werden beheerd.

Ziehier hoe zij zich uiten, bijvoorbeeld, in het verslag van de socialistische minderheid der 2^e socialisatie-kommissie, dat in 1920 werd uitgegeven :

De dwangekonomie, de *Zwangwirtschaft*, bleek uitsluitend een bureaucratie van de verdeeling, een twijfelachtige behartiging van de belangen der verbruikers te zijn; zij bewees volstrekt onmachtig te zijn om de

voortbrenging te bevorderen, want de voortbrengers werden niet, door haar, veranderd in een nieuw economisch organism, begaafd met scheppende krachten, maar enkel onderworpen aan een reglement... Ons plan van algeheele socialisatie heeft niets gemeens en wil ook niets gemeens hebben met die vormen van opperorganisatie, welke, op den langen duur, nutteloos en zelfs schadelijk voor de algemeene ekonomie zouden worden. *De tegenstrijdigheid, welke moet worden opgelost, is niet : ekonomisch stelsel van vrijheid of dwangstelsel; maar wel : kapitalistische ekonomie of gesocialiseerde ekonomie.*

't Is in 't vooruitzicht van de oplossing dier tegenstrijdigheid dat, voornamelijk in Duitschland en in Oostenrijk, socialisatieplannen, die eigenlijk zoo ver staan van de *Zwangwirtschaft* als van de kapitalistische ekonomie, werden opgemaakt.

§ 2. Socialisatieplannen sedert den oorlog.

In November 1918 volgde de dagbladschrijver Karl Renner de Habsburgers op; de gewezen zadelmaker Ebert vervangt Willem II. De socialisten hebben gedurende eenige maanden de macht in handen en zij trachten, spijs de ongunstige omstandigheden, socialisatieplannen, gedeeltelijk dan toch tenminste, te verwezenlijken.

In Oostenrijk is het Otto Bauer die, in een verslag dat bij de kommissie voor nationalisatie van de Nationale Vergadering werd ingediend, de formule

aangeeft van de zelfstandige nijverheidsregieën, bestuurd door de vertegenwoordigers van den Staat, van het personeel en van de verbruikers.

In Duitschland worden de verschillende socialistische strekkingen neergelegd in de menigvuldige ontwerpen of pogingen tot socialisatie van de grootnijverheid.

Aanstands na den wapenstilstand eerst, gedurende het korte tijdvak van de werking der arbeiders- en soldatenraden, doen de spartakisten, in de Ruhr namelijk, proeven van «wilde socialisatie», naar de Russische wijze. De mijn is aan de mijnwerkers; de fabriek aan de arbeiders, die er werkzaam zijn; maar in een land waar zooveel tucht heerscht, als Duitschland, moesten zulke aanslagen, die door de groote massa der sociaal-demokraten werden afgekeurd, noodzakelijk schipbreuk lijden.

Dan volgen, tot bij de Vergadering van Weimar, en na de bijeenkomst van deze laatste, de ontwerpen van socialisatie, die, in 't begin, werden opge maakt onder den invloed der socialisten van de uiterste linkerzijde; dan, in 't vervolg, volgens de ingeving van de «meerderheidsocialisten» en van eenigen hunner verbondenen der burgerspartijen.

In afwachting van de verkiezingen voor de Konstituante, stelde de voorloopige regeering een Socialisatiekommissie aan, die onder het voorzitterschap van Kautsky stond en in meerderheid was

samengesteld uit andere socialisten als Cunow, Hilferding, Lederer.

Die kommissie besloot zich te beperken bij de bedrijven welke «rijp waren voor de socialisatie» en te beginnen met het steenkolenbedrijf :

Want — zegde Hilferding — het wezen en de vorm van het Duitsch Kapitalisme worden het best door de mijnen uitgedrukt. Indien wij de macht veroveren om over de steenkolen en het ijzer te beschikken, zullen wij het Kapitalisme op de gevoeligste plaats van zijn economische macht hebben getroffen.

In haar voorloopig verslag van 15 Februari 1919, stelde de kommissie dus voor de kolenmijnen te *socialiseeren*, maar niet onder het beheer van den Staat te stellen.

Volgens het ontwerp Lederer, dat, in het vervolg, maar in zekere bijzonderheden werd gewijzigd, zijn die mijnen noch privaateigendom, noch Staatseigendom. Alle behooren tot een nieuwe economische instelling, de Kolengemeenschap (*Deutsche Kohlengemeinschaft*) :

Die economische instelling moet de economische en rechterlijke verpersoonlijking zijn van het Duitsche steenkolenbedrijf; zij moet, als zelfstandige rechterlijke persoonlijkheid, zoowel tegenover de privaatinstellingen van de andere nijverheidstakken en tegenover het blok der verbruikers staan, als tegenover het Rijk, de gekonfedereerde Staten en de andere instellingen van openbaar recht.

't Is dus het principe van het *maatschappelijk beheer* gesteld tegenover dat van het *bureaукраtisch beheer*. De ontworpen instelling blijft niettemin aan het Rijk onderworpen onder de volgende oogpunten :

1° De vaststelling van de prijzen gebeurt onder het toezicht van den Staat, aan de goedkeuring van denwelken het programma der algemeene prijzen moet onderworpen worden ;

2° Zij mag, zonder de toestemming van het Rijk, geen overeenkomst sluiten omtrent duurzame lasten, zooals hypotheken;

3° Alhoewel zij over een zelfstandig budget beschikt, wordt het overschot der winsten, nadat al de betalingen zijn gedaan en na storting van een bepaalde som in een kompensatiefonds, in de Staatskas gestort.

De tolken van de Gemeenschap zijn :

1) Een Rijksraad voor de steenkolen (*Reichskohlenrat*), samengesteld uit 100 leden : 25 gekozen door de bestuurders van de mijnontginningen; 25 door de verbruikers; 25 door de arbeiders van de Gemeenschap; 25 door het Rijk (waaronder 10 door het Parlement en 15 door den Kanselier).

2) Een Rijksdirectorium voor de steenkolen (*Reichskohlen Direktorium*), Bestuur van 5 leden, dat door den Raad wordt benoemd en dat de rol

speelt van uitvoerende macht van de Gemeenschap.

Laten wij er bijvoegen dat het ontwerp de vergoeding van de mijn eigenaars voorzag; dat het den groothandel in steenkolen socialiseerde en dat het de deelneming van de arbeiders en bedienden aan de onderneming verzekerde, niet alleen door middel van hun afgevaardigden bij den *Reichskohlenrat*, maar door bijzondere vertegenwoordigers, door een Fabriekraad in elk bestanddeel van de Gemeenschap (1).

Dat was, in breede trekken, het ontwerp van de eerste Kommissie voor socialisatie. Al de groote politieke groepen en vakvereenigingen van de sociaal-demokratie hebben het goedgekeurd. Maar het werd niet aangenomen door het Koncentratiekabinet (meerderheidssocialisten en linksche burgerspartijen), dat de voorloopige regeering opvolgde (13 Februari 1919), en de Kommissie zelf, die in de officieele middens maar op vijandigheid of onverschilligheid stuitte, ging weldra uiteen.

Wij komen zoo tot een nieuwe reeks ontwerpen van socialisatie, die, overigens, in den grond verschillen van het ontwerp Lederer, dat van de *volledige socialisatie* genaamd.

Na de bijeenkomst van de Vergadering van Weimar, in Maart 1919, dienden Rudolf Wissell, minister van de Rijkseconomie (meerderheidsocia-

(1) Zie voor nadere bijzonderheden : TARDY. *Le Problème de la socialisation en Allemagne*, blz. 42 en vgd.

list) en zijn onder-Staatsekretaris von Moellendorf, bezield door Rathenau, bij den Ministerraad een verhandeling in, waarin zij zich tegen alle ontwerpen van volledige socialisatie verklaarden en een planmatige herinrichting van de nijverheid ontwierpen (*Planwirtschaft*).

De opmakers van dat plan bepaalden het soort socialisme, waarvan zij zich voorstanders verklaarden, — onder den naam van gemeenschappelijke economie — op de volgende wijze :

« Een nationale economie, die methodisch, in het belang van heel het volk, wordt toegepast en die door de gemeenschap wordt gecontroleerd. »

Maar, gezien den toestand waarin Duitschland zich bevond, moest men verwachten dat de proeven van volledige socialisatie op onoverkomelijke hinderpalen moesten stuiten :

De oorlog heeft in Duitschland de armoede en de werkloosheid veroorzaakt. Al de voorraden zijn verbruikt. Het vee is op onrustbarende wijze verminderd. De vervoermiddelen bevinden zich in een soort bestendige uitputting. De krijgsverrichtingen hebben ons, in afgeronde cijfers, twee millioen mannen, onder de best geschikten voor den arbeid, ontnomen. Het verlies aan menschenlevens en aan arbeidskrachten, in 't binnenland door overwerktheid en slechte voeding veroorzaakt, is verschrikkelijk... Opdat dit verarmd land weer wordt opgebeurd, zullen een buitengewone samentrekking aller krachten, een volstrekte spaarzaamheid in het verbruik en de grootst mogelijke ontwikkeling van het voortbrengingsvermogen noodig zijn. (1)

(1) De verhandeling WISSEL-MOELLENDORF verscheen uitvoerig, in de *Annales de la Régie directe*, November 1917, blz. 145 en vgd. (verschenen in 1922).

Ten einde die uitslagen te bereiken, stelden Wissell en Moellendorf eigenlijk geen socialisatie voor, maar een stelsel van verplichte syndikaten in de voornaamste bedrijven, onder de controle van den Staat.

Zij wilden, ten slotte, «ekonomische groepeerin-gen per vak oprichten, samengesteld uit werkge-vers en arbeiders, of uit handelaars en verbruikers. En de vertegenwoordigers van die ekonomische groepeerin-gen, die zelfstandige organismen zou-den vormen, zouden vereenigd worden in een Rijksraad van de nationale ekonomie.»

De zoogezegde socialisatiewetten van 3 Maart 1919 (1) werden, met enkele wijzigingen, door die gedachten ingegeven.

Bij de eerste dier wetten, de algemeene wet, be-perkt men zich bij het stellen van het principe der socialisatie. Bij de algemeene wet worden toege-laten : 1° de onteigening, mits vergoeding, van de ondernemingen, die geschikt zijn om gesocialiseerd te worden; 2° de regeling van het vervaardigen en het verdeelen der ekonomische goederen, volgens de grondslagen van de gemeenschappelijke ekono-mie (*Gemeinwirtschaft*).

Maar bij de tweede, de wet op de steenkoleneko-nomie, worden de voortbrengers van steenkolen

(1) Voor den tekst van de Deutsche socialisatiewetten (steenkolen, potasch, elektriciteit), zie *Annales de la Régie directe*, Mei-Juli 1922.

verplicht zich te vereenigen in syndikaten of distriktsverbonden, die in een Hoofdverbond worden samengevoegd. Die syndikaten en het Hoofdverbond regelen de voortbrenging, het verbruik en den verkoop, onder het toezicht van den Rijksraad voor de steenkolen. De Regeering oefent controle uit over heel die instelling en stelt de prijzen vast. De Kolenraad wordt, volgens een ingewikkeld stelsel, samengesteld uit vertegenwoordigers van den Staat, van de bedrijfsleiders, van de bedienden en arbeiders en van de verbruikers.

Kortom, het is wel het verplicht syndikaat, onder het toezicht van den Staat; en bij de wet van 23 Maart 1919, is een zelfde stelsel ingevoerd voor de ontginning der potaschmijnen en voor het staalbedrijf.

Men zou, daarenboven, dat gedeeltelijk terugkeeren naar de *Zwangwirtschaft* uit den oorlogstijd niet als een bepaald vastgesteld stelsel moeten beschouwen.

Reeds in Maart 1920 stelde de Rijksregeering een nieuwe Socialisatie-kommissie in, waarin, naast een zeker aantal socialisten, leeraars en grootindustrieelen of zakenmannen, als v. Siemens, Rathenau, v. Batöky, enz., zetelden.

't Is in die Kommissie dat Rathenau, tegen een minderheid van « onafhankelijke socialisten » in, een zorgvuldig voorbereid ontwerp voorstelde en deed aannemen, waarbij voor de kolenbedrijven de

socialisatie werd voorzien en de *trustifikatie*, onder Rijkstoezicht, werd ingericht (1).

Dat ontwerp omvatte : 1° den terugkoop van de mijnen, krachtens een bijzondere wet, binnen een maximumtijdperk van 30 jaar; 2° het aanstonds in staatsbeheer nemen van de verkoopkantoren; 3° het vaststellen van de prijzen, niet meer door den Staat, maar door den Kolenraad, waarin, naast de werkgevers-bestuurders, vertegenwoordigers van het Rijk, van de arbeiders en van de verschillende klassen van verbruikers zouden blijven zetelen.

Maar ziehier in wat vooral de eigenaardigheid van het ontwerp berust : elke mijn zou heel haar opbrengst, tegen kostprijs aan den *Kohlenrat* moeten leveren en zou het beloop van dien prijs ontvangen ; men zou er de sommen bijvoegen voor den intrest en de aflossing van de kapitalen, voor premies aan de inrichtingen of aan het personeel voor de vermeerdering van de opbrengst en de vermindering van de voortbrengingsprijzen.

Eigenlijk was het dus de socialisatie na een zeker tijdsverloop, en, in afwachting, de verplichte samenstelling van een algemeen mijntrust, onder het zeer streng toezicht van den Staat.

Men moet er zich dan ook niet over verwonderen dat zulk ontwerp, welk overigens door de meeste socialisten werd afgekeurd, zeer slecht onthaald

(1) Zie TARDY, aang. b., blz. 162 en vglde.

werd bij de ontginners van kolenmijnen, die niet genegen waren om tot ambtenaar herleid te worden. Zij lieten, overigens, niet na op te merken dat Rathenau of Siemens op het bedrijf van anderen wilden toepassen wat zij niet voorstelden in hun eigen bedrijven in te voeren.

Gedurende heel den Herfst van 1920 werd er met het woord en met de pen een ware tweestrijd gevoerd tusschen Rathenau, gesteund door de « socialiseerenden », en Stinnes, woordvoerder van de kolenmagnaten.

Maar intusschentijd werd de geldelijke toestand van het Rijk steeds rampspoediger. Heel de socialistische bedrijvigheid werd door den strijd tegen de reactie ingenomen. Op dat oogenblik kwam het er minder op aan plannen van socialisatie op te maken, dan de Republiek te verdedigen. Rathenau werd vermoord. Stinnes kwam aan het bewind door de tusschenkomst van Cuno. De Franschen en de Belgen bevinden zich in de Ruhr. Duitschland strijdt op dit oogenblik voor zijn bestaan zelf. Alle andere bekommelingen moeten noodzakelijk op het achterplan worden geschoven.

Na die uiteenzetting moet men zich afvragen wat er overblijft van de inspanning, die, onmiddellijk na den oorlog, voor het socialiseeren van zekere bedrijven werd gedaan.

Voor wat Duitschland betreft, kan het antwoord als volgt worden samengevat :

1° Het beginsel van de onteigening, met vergoeding, der bedrijven die « rijp zijn voor socialisatie », is in de wet van 23 Maart 1919 geschreven;

2° De socialisatie is niet enkel een algemeene en abstracte formule meer. Zij werd, voor wat zeer belangrijke bedrijven aangaat, nauwkeurig bestudeerd en uitgediept; en het is niet van belang ontbloot dat, in principe, de zakenmannen, de bestuurders van banken of bedrijven, als Rathenau, von Siemens en Melchior, de noodwendigheid en de mogelijkheid van een socialisatie der voornaamste takken van voortbrenging en handel hebben ingezien;

3° Ten slotte werd de groote ontwikkeling van de kartels en de trusts, bij de wetten van 1919 onder het toezicht van den Staat geplaatst, in 't belang van de Gemeenschap. De wetten op de fabrieksraden hebben het recht van bemoeiing voor de arbeiders bekrachtigd, en men heeft vóór korten tijd kunnen lezen dat de Fransche bedrijfsleiders verontrust waren door de ontwikkeling van het arbeiderstoezicht in de Ruhr. Er is in de « Parlementen » van de steenkolen, van het staal of van de potasch een gelijktallige vertegenwoordiging van arbeiders en werkgevers. Bovendien maakt in talrijke bedrijven het stelsel van de zelfstandige regie, en vooral van de « gemengde beheeren » (vennootschappen waarin de overheid de meerder-

heid, maar niet al de aandelen bezit) steeds zichtbaren vooruitgang.

Men zal daaromtrent zeer nauwkeurige en zeer volledige inlichtingen vinden in een vóór korten tijd verschenen artikel van Edmond Fischer over de *Socialisatie van de Economie in Duitschland* (1).

Volgens Fischer, worden de gedeeltelijke nederlagen van de socialiseerende strekkingen, na den wereldoorlog, niet enkel uitgelegd door den rampspoedigen economischen toestand van Duitschland; zij zijn ook grootendeels te wijten aan het feit dat men, in talrijke gevallen, de bedrijven, die voor de markt voortbrengen (*Marktwirtschaft*), heeft willen socialiseren, in regie van openbaar recht heeft willen veranderen. Uiteraard zijn die bedrijven kapitalistisch, aangezien zij waren voortbrengen, terwijl de gemeenschappelijke bedrijven volgens een geregelde methode voortbrengen en maar in de behoeften voorzien :

En, feitelijk zijn het maar bedrijfstakken, welke geen waren op de markt brengen, die in Duitschland, sedert de omwenteling, als voorwerp tot socialisatie zijn genomen : waterlevering, voortbrenging en levering van de elektriciteit, kolenontginning (die steeds een beperkte vaste markt heeft gehad, en die op dit oogenblik bijna zonder markt is), handel in voedingswaren, gaslevering, verkeermiddelen, huisbouw, boschontginning.

(1) *Annales de la Régie directe*, Februari 1922, blz. 73 en vgd.

Wij hebben gezien hoever de zaken staan voor de steenkolen. De staats- en gemeentewouden, die 53 t. h. van het geheel uitmaken, worden, sedert de omwenteling, beheerd door een nationalen raad, die op democratische grondslagen wordt gekozen. Hetzelfde geldt voor de spoorwegen, postereijen en telegraaf. De lijnen van auto-cars worden in bedrijf genomen door vennootschappen waarvan de deelhebbers de Staat, de provincies, de arrondissementen en de steden zijn. In den huisbouw bestaat er ook strekking tot socialisatie, hetzij door de oprichting van stadsregieën, hetzij door het vormen van gilden door de arbeiders (koöperatieve voortbrengingsverenigingen). Ten slotte en vooral dient vermeld dat de Pruisische Staat en de Saksische Staat bezig zijn met het nationaliseeren van de groote krachtcentralen, waar de elektrische kracht wordt voortgebracht, terwijl men in Beieren, met hetzelfde doel, een gemengde economische onderneming heeft opgericht, waarin naast privaatkapitalisten de Staat, de provincie en de gemeenten, die over de grootste macht beschikken, zetelen. In de overige streken van Duitschland zijn er nog partikuliere en gemengde elektriciteitsfabrieken, maar in de ontwikkeling van dat belangrijk vak van de ekonomie is er, over 't algemeen, een streven naar regeling op Staatsrechterlijke grondslagen waar te nemen (1).

(1) Zie, voor meer bijzonderheden : FISCHER, aang. b., blz. 79 en vgd., evenals KOEPELIN. Le système

Men stelt een overeenkomstige evolutie vast in Oostenrijk, en voornamelijk te Weenen, waar het tekort aan woningen tot de socialisatie der huisvesting leidde, terwijl de waardedaling van het geld de openbare besturen er toe aanspoorde het geld, dat zij in kas hadden, in werkelijke waarden om te zetten en, daardoor, een aangroeienden invloed uit te oefenen in de Oostenrijksche bouw-, machine- en scheikundige bedrijven, in de kolenmijnen en in de groote bakkerijen :

Dat dit alles — zegt Kaethe Piek (1) — niet voortspruit uit een zuiver bepaald plan, maar uit den financiëleen nood en de waardedaling van het geld, is natuurlijk te betreuren, maar dat versterkt ons nog in onze overtuiging dat die nieuwe economische vormen volstrekt noodzakelijk worden gemaakt door de onvermijdelijke evolutie van de kapitalistische economie zelf. Hetgeen nu ontstaat zijn maar losse elementen van een toekomstige economie, maar de strekking is zuiver afgelijnd : ter eene zijde een einde stellen aan het absolute stelsel van de privateconomie en, ter andere zijde, het bestuur van de bureaucratie bevrijden. De stichting van nieuwe vormen van Staatsondernemingen, de oprichting van nieuwe gemeenschappelijke ondernemingen, de vorming van gilden in sommige nijverheidstakken — voornamelijk in het bouwbedrijf —, de tusschenkomst van de gemeenten in het economisch beheer, het aan de arbeiders en de verbruikers steeds meer erkend recht van medezeggenschap in dat beheer, dat zijn de beginselen van de nieuwe economie, waarvan het ons is gegund de baanbrekers te zijn.

dit d'Economie mixte dans les entreprises publiques en Allemagne. *Revue d'économie politique*, September 1920.

(1) Nouvelles formes de l'Economie publique en Autriche. *Annales de la Régie directe*, Mei-Juli 1922.

Dat zijn zeker geen feiten, die verwaarloosd kunnen worden. Wij moeten nochtans hun belang niet overdrijven; en, al kunnen de gedeeltelijke socialisaties in Oostenrijk, als gevolg van de waardedaling van het geld, nog zoo belangwekkend zijn, de voornaamste gevolgtrekking die uit de Oostenrijksch-Duitsche proefneming moet worden gemaakt, is dat het buitengewoon moeilijk is socialisaties op groote schaal te voltrekken in tijden van economische verwarring en nood.

§ 3. De Onteigeningen in Rusland en de «Nieuwe Economische Politiek»

In zijn twee werken over het sovjetsregien, geeft Zagorsky een methodische en nauwkeurige uiteenzetting van de wijze, waarop de bolsjewisten — van 1917 tot 1919 — « niet de steeds toeneemende uitbreiding van het gemeengoed », maar de plotselinge onteigening, zonder vergoeding, van de meeste voortbrengings- en ruilmiddelen hebben voltrokken (1).

(1) SIMON ZAGORSKY. *La République des Soviets. Bilan économique; en L'Évolution actuelle du Bolchevisme.*

Zie ook de zeer belangwekkende brochure van Alexander Axelrod : *L'Œuvre des Soviets.* Bibliothèque d'Histoire sociale. Polovozky et Cie, uitgevers, Parijs, 1922.

Men weet overigens welke de uitslagen van die volledige omverwerping van het oude stelsel zijn geweest.

Zij waren, eerst en vooral die, welke zich voordoen telkens « het geweld tot het bereiken van het recht wordt gebruikt » :

Het in gevaar verkeereren, de schending en de afschaffing van den eigendom verminderden steeds meer de beschikbare waarden en den moed om ze te wagen, dus de middelen en den wil om voorschotten te verleenen; bij gebrek aan voorschotten kwijnen de nuttige ondernemingen, sterven zij uit of ontstaan zij niet; als gevolg daarvan worden de voortbrenging, de toevoer, de tekoopstelling van de noodzakelijke voorwerpen vertraagd, onderbroken en stopgezet. Er is minder zeep, suiker, er zijn minder waskaarsen bij den kruidenier, minder brandhout en steenkolen bij den verkooper van brandstoffen, minder ossen en schapen op de markt, minder vleesch bij den vleeschhouwer, minder graan en meel in de hallen, minder brood bij den bakker. Daar de noodwendigste zaken zeldzaam zijn, zijn zij duur; daar men ze elkaar betwist, stijgt hun prijs nog; de rijke ruïneert zich om ze te kunnen koopen; de arme kan ze niet koopen, aan de dringendste behoeften wordt niet voldaan, bij gebrek aan het noodzakelijke.

Men moet zich nu niet inbeelden dat dit uittreksel uit de werken van Zagorsky of van een anderen hekelaar van de Sovjetrepubliek is overgenomen. Het is van Taine. Men vindt het in *Origines de la France contemporaine*. De eerste gevolgen van die zegerijke Omwenteling, welke door den heer Clemenceau heel en al wordt aangenomen en

die, elk jaar, op 14 Juli, door de Fransche Republiek wordt gevierd, worden er in beschreven.

Zooals de omwentelingen, die haar zijn voorafgegaan, heeft de Russische Revolutie de Alleenheerschappij volledig uitgeroeid; zij heeft de boeren van de laatste overblijfsels nimmer slavernij bevrijd; zij heeft de bezittingen van de Kroon, van de Geestelijkheid en van den Adel aan hen overgemaakt. Voor dat alles waren de toestanden rijp. Dat alles moest gedaan worden. Dat alles werd gedaan, evenwel niet zonder diepgaande storingen, die, daar zij aanstonds na den oorlog kwamen, de eilende der massa tijdelijk nog hebben vermeerderd. Daar is chaos uit voortgesproten. Maar er is, volgens de uitdrukking van Nietzsche, chaos noodig opdat een « dansende ster » ontsta.

Doch de Russische Omwenteling is — evenals de Fransche, trouwens, met Babœuf en Darthé — daarbij niet gebleven. Haar voorwacht bestond uit socialistten; en in een land dat, op ekonomisch gebied, meer achterlijk was dan elk ander, waar het kapitalisme nog maar bij zijn ontstaan was, waar het nijverheidsproletariaat maar een zeer klein gedeelte van de geheele bevolking uitmaakte, zijn de bolsjewisten er in gelukt, bij verrassing de volledige onteigening van de burgerij te verwezenlijken.

Het viel niet erg moeilijk : degenen, die tegenstand boden, waren weinig talrijk en bovendien outmoedig; de vreemdelingen waren in groot ge-

tal onder de kapitalisten, die in Rusland waren gevestigd ; en er is, ten slotte, minder verschil dan zij het zullen willen bekennen, tusschen de verbetering van hun goederen en deze van de « vijandelijke goederen » in Frankrijk, in Engeland of in België.

Maar het was niet voldoende te hebben gescheurd, er moest genaaid worden, en 't is hier dat wij de inspanningen van de Sovjets om partij te trekken uit de gemeenschappelijke bezittingen, waarvan zij zich hadden meester gemaakt, zullen leeren kennen.

Het eerste stelsel, dat zij aannemen, is het *arbeiderstoezicht* : wel te verstaan niet het eenvoudig kijkrecht of het toezicht over de naleving van de gemeenschappelijke overeenkomsten, maar de sovjetisatie van de bedrijven en, volgens de formule van Lenin, « de oproep van de arbeidersmassa tot een arbeid van gemeenschappelijke en zelfstandige voortbrenging, het afstaan, aan de arbeiders, van de leiding van heel het economisch leven ».

Niemand betwist, overigens, dat de uitslagen van die sovjetisatie tot een economische ramp hebben geleid; en daaromtrent spreken Krassine of Varga — de gewezen volkskommissaris in de regering van Bela Kun — niet anders dan Zagorsky, Axelrod of de Verhandeling der Russische banken van Parijs voor de Konferentie van Genua :

De proletarische omwenteling — zegt Varga (1) — veroorzaakte in 't begin, zoowel in Rusland als in Hongarije, een nog grootere ontwrichting van de arbeidstucht. De arbeiders, die alle banden van de politieke klasseheerschappij hadden verbroken, wilden eerst zich niet langer naar de arbeidstucht schikken...

Kortom, na eenige maanden, nam de toestand de kenmerken aan van een ramp (Krassine); de nijverheid verviel in een volledigen chaos (Verhandelingen voor de Konferentie van Genua); en, van het eene uiterste overgaande naar het andere, met dien opportunistischen geest, die één der kenmerken van zijn genie is, verklaarde Lenin zich eens met Trotzky om, in de Staatsondernemingen, een stelsel toe te passen waardoor aan de arbeiders de leiding van die ondernemingen werd ontnomen en waarbij, in groote mate, de verplichte arbeid en de militarisatie werden ingevoerd :

De grootnijverheid — schreef hij (2) — waar de machine heerscht, 't is te zeggen de bron en grondslag zelf van het socialisme, vereischt de stipte en volstreckte eenheid van wil, ten einde een richting te geven aan den gemeenschappelijken arbeid van honderden, van duizenden en van tienduizenden menschen. Maar hoe kan de stipte eenheid van wil worden verzekerd? Het kan maar door de onderschikking van den wil van duizenden lieden aan den wil van één enkele. Die onderschikking

(1) VARGA. *La Dictature du Proletariat*, blz. 88. Parijs 1922.

(2) LENIN. *De eerste vraagstukken van de Sovjetsregering*.

Zie TROTZKY. *Rapport sur l'organisation du travail, in Terrorisme et Communisme*, blz. 175 en vgd.

kan, indien de verschillende eenheden, die aan den gemeenschappelijken arbeid meewerken, door een voorbeeldige verstandhouding en tucht worden beheerscht, wel vergeleken worden met de zachte doenwijze van een kapelmeester vóór zijn lessenaar. Zij kan het kenmerk aannemen van de strenge doenwijze van een diktator, als die voorbeeldige verstandhouding en tucht niet aanwezig zijn. Maar in elk der twee gevallen is de volledige onderschikking aan één enkelen wil volstrekt noodig voor het welslagen van het arbeidsproces, waartoe de grootnijverheid, beheerscht door de machine, als voorbeeld dient.

't Is naar die principes dat, van 1918 af tot in 1921, het uitgebreid stelsel van *Staatskapitalisme* (Lenin) werd ingericht, waardoor het arbeiders-toezicht in de nijverheid werd vervangen door het opzicht over de arbeiders van een ontzaglijke bureaukratie, die zelf onder de opperste leiding van den Hoogen Raad van Staatshuishouding was geplaatst (1).

Maar, deze maal nog, beantwoordden, volgens de eigen verklaringen der kommunisten zelf, de uitslagen niet aan hun verwachtingen.

(1) AXELROD, aang. b., blz. 32 en vgd., blz. 44: «Men paste in de werkhuizen een ijzeren diktatuur toe en men bekleedde de industrieelen met onbepaalde rechten, op voorwaarde dat zij zich verbonden tot voortbrengen, vooral voor het leger. Men voerde voor de arbeiders overdreven strenge straffen en voorschriften in, onder voorwendsel dat zij noodzakelijk waren om de nijverheid te redden, in het belang van het proletariaat zelf. Zoo beriep men zich, in de maand Maart 1919, op de noodzakelijkheid van de verhooging der voortbrenging, om het volgend bevel ter kennis te brengen van al de spoorwegarbeiders van de «spoorweglijn Alexander»:

Volgens hun eigen vaststellingen (1), werd het plaatsen onder Staatsbeheer zoover gedreven, dat het, door zijn uitbreiding, de organisatie- en bestuurkrachten van een door den oorlog en door den kontrarevolutionnair strijd verzwakt proletariaat te boven ging. De onmetelijke oppervlakte van Rusland, de slechte staat van de verkeersmiddelen en de moeilijkheid om betrekkingen aan te knopen, de verspreiding van de bevolking maakten de economische regeling moeilijk. De plaatselijke voortbrenging werd belemmerd door de overgedreven centralisatie.

Het spreekt vanzelf dat de vijanden van het stelsel het failliet van het staatsbedrijf wijten aan nog andere oorzaken, die meer rechtstreeks uit dit laatste zelf voortspruiten.

Men zal in de Verhandelingen voor de Konferentie van Genua een zeer treffend beeld vinden van

« Een eerste afwezigheid van den arbeider wordt ge-
 « straft met drie dagen arrest; een tweede met zeven
 « dagen; als een derde afwezigheid zich voordoet, wordt
 « de schuldige arbeider ter beschikking gesteld van de
 « Buitengewone Kommissie ter bestrijding van sabotage,
 « tegenrevolutie en spekulatie, die over zijn lot zal be-
 « slissen.

« Om één kwartier te laat te komen, ondergaat de
 « schuldige den avond zelf vijf tot zeven uren arrest;
 « om één half uur te laat te komen, wordt het arrest
 « verlengd tot den volgenden morgen. »

Zie : *La débâcle des Soviets et la restauration économique de la Russie*. Verhandelingen die bij de Konferentie van Genua werden ingediend, blz. 44 en vgd. Parijs, 1922.

(1) VARGA, aang. b., blz. VI.

dat bolsjewistisch nijverheidsbeheer, met zijn ontelbare bureelen en bureaukraten, zijn bevoegdheidsgeschillen, waardoor de algemeene besturen (*Glavki* of Middelpunten), de vakbonden en de afgevaardigden van de kommunistische partij in een onderlingen strijd worden gewikkeld, en, ten slotte, met den veeleer ellendigen toestand van de technici en vakmannen in dienst van den Staat.

In 1920, bijvoorbeeld, beschreef de vertegenwoordiger van « Glavougol » (algemeen bestuur van de steenkolenontginningen) den toestand van de *spetsi* (vakmannen), in het Donetzbekken, in de volgende bewoordingen :

De eenige ingenieurs die bij ons werkzaam zijn, zijn zieke mannen, die lichamelijk en zedelijk gefnuikt zijn, want zij hebben geen rechten en worden door niets beschermd; hun persoonlijke vrijheid, de onschendbaarheid van hun haard, van hun goederen, zijn steeds aan voortdurende aanslagen blootgesteld; zij leven voortdurend onder een stelsel van verdenking; zij zijn gedurig het voorwerp van vernederingen en beschimpingen.

Voor wat de arbeiders betreft, die gedwongen waren lange werkdagen te maken tegen ellendige loonen, die met moeite werden verhoogd door voortbrengingspremies (*Potogonaia* : de premie die doet zweeten, geheeten), de eenen trokken naar de dorpen, anderen namen dienst in het *rood leger*, anderen nog legden er zich op toe al hun krachten

te besparen om ze, na den officieelen arbeid, aan bijzondere werkzaamheden te wijden (1).

Kortom, tegenover de steeds aangroeiende vermindering van het nuttig effect, het volledig economisch verval van het land — en vooral na den hongersnood van 1920-1921 — moest men er zich in schikken terug achterwaarts te gaan en de NEP, de nieuwe economische politiek, de terugkeer, eigenlijk, naar de meeste methodes die in het kapitalistisch stelsel worden toegepast, werd ingeluid.

In het Rusland van 1922 is de privaathandel, inderdaad, opnieuw ingesteld; de meeste kleine werkplaatsen zijn verpacht; de Sovjetsregeering spant zich in om van de buitenlandsche kapitalisten de noodzakelijke werktuigen voor de heropbeuring van de voortbrenging te verkrijgen : eenerzijds, onder den vorm van vergunningen, door het afstaan aan die kapitalisten van natuurlijke rijkdommen en van ondernemingen; anderzijds, onder den vorm van Staatskredieten.

Er blijft dus ten slotte niets meer over van de kommunistische proefnemingen der eerste uren.

Onder het stelsel van de NEP, worden alle diensten met papier-roebels betaald : men betaalt de tram; men betaalt zijn plaats in den schouwburg; men betaalt zelfs om in de musea te komen. De

(1) Verhandelingen, ingediend bij de Konferentie van Genua, aang. b., blz. 47 en vgd.

meeste ambtenaars ontvangen geen vergoedingen in natura meer. Aan de arbeiders van Moskou, die in de door de stad in eigen beheer genomen gebouwen zijn gehuisvest, werd bericht dat zij voortaan huishuur moeten betalen. De handelaars maken handelswinsten, evenals hun vakgenooten uit Londen of uit Parijs.

Nochtans, tusschen dat stelsel en het kapitalistisch stelsel, blijft er — laten wij het niet vergeten — een hoofdzakelijk verschil voortbestaan : 't is dat, al is het grondbezit tusschen de boeren verdeeld, het bezit van de bedrijven en van de stadsgoederen gemeenschappelijk blijft :

Op die wijze — zegt Varga (1) — heeft Rusland een punt bereikt, dat in het programma der sociaal-demokraten als het uitgangspunt van de maatschappelijke verandering wordt aangeduid. De proletarische Staat houdt de economische takken, die « rijp » zijn voor de socialisatie : de mijnen, de zwaarindustrie, de groote bedrijven in 't algemeen, de vervoermiddelen, het geldwezen en den buitenlandschen handel, in bezit.

Maar het moet luide worden verklaard dat er een volstrekt verschil bestaat tusschen de politiek van een proletariaat dat er, in 't volle bezit van de staatsmacht, onder den druk der gebeurtenissen toe wordt geïwongen zijn programma van onteigening ten bate van den Staat in zekere mate te beperken en de politiek die zou bestaan in het beginnen met de toepassing van een beperkte staatsusschenkomst.

De proefnemingen der sociaal-demokratische regeeringen van Duitschland, Oostenrijk, Tsjeko-Slowakije en

(1) Aang. b., blz. VI en VII.

Hongarije hebben duidelijk bewezen dat alle socialisatie onmogelijk is, zoolang de politieke macht in de handen blijft van de kapitalistische klasse. Opdat een onteigening van de voortbrengingsmiddelen mogelijk zij, is het noodzakelijk eerst en vooral de politieke macht uit de handen der burgersklasse te rukken.

Zulke afdoende beweringen kunnen natuurlijk niet zonder voorbehoud worden aangenomen.

Wij zijn het nochtans met Varga eens, wanneer hij zegt dat men skeptisch moet staan tegenover de mogelijkheden van socialisatie, zoolang de arbeiders de macht niet hebben veroverd. Men zal, onder hun invloed, nog niet ontgonnen natuurrijdommen binnen het gemeenschappelijk gebied kunnen behouden. Men zal, om redenen van technischen, of zelfs van maatschappelijken aard nieuwe regieën kunnen oprichten. Men zal aan de oude regieën hun bureaukratische kenmerken kunnen ontnemen. Maar de burgerij kan zich, zonder zich zelf tegen te werken, niet bepaald op den weg van de socialisatie, dit is van het socialisme, begeven.

Wij zijn, in elke richting, te onvolledig en te partijdig ingelicht, om te durven verzekeren dat het Russisch proletariaat, of degenen die beweren in zijn naam te spreken, de economische takken, die onder Staatsbeheer zijn geplaatst, zal kunnen behouden en op voldoende wijze in bedrijf houden. De proefneming is aan gang (1). Wij kunnen

(1) *The Russian Economist*, November 1922, n^{rs} 7 en 8. London, King and Son.

vreezen dat zij mislukt. Wij moeten hopen dat zij gelukt. Maar als men ziet wat de onteigening van de Russische kapitalisten, zonder vergoeding, aan ellende, aan lijden en aan puinhoopen heeft gekost, hoe zou men zich niet dezen brief van Marx aan Engels herinneren: «Alles wel overwogen, ik geloof dat de goedkoopste wijze nog zou zijn, heel de hende te vergoeden. »

Industrial condition in Soviet Russia during the first six months of 1922 : Sedert de maand 1922 heeft men in Rusland een begin van een «krisis van overproductie», te wijten aan de vermindering van de koopkracht der buitenbevolking, vastgesteld. Men heeft tot de «beperking van de nijverheidsvoortbrenging» moeten overgaan. Het aantal werklozen is ontzaglijk geworden, voornamelijk te Moskou en te Petrograd.

DERDE HOOFDSTUK.

Het socialistisch Programma en de socialistische Aktie van Morgen

• Wat was, is niet meer : wat zal zijn, is er nog niet •

A. DE MUSSET.

Voordat wij tot de herziening van ons programma voor rechtstreeksche toepassing overgaan, blijft er ons nog over de voornaamste vaststellingen, die uit de voorgaande hoofdstukken voortvloeien, bondig weer te geven en nader te bepalen.

Het eerste wat wij hebben vastgesteld, is de algemeene verarming en de vermindering van de voortbrenging, met al de gevolgen die er uit voortspuiten op het gebied van de verdeling en van het aangroeien der klassentegenstellingen.

Er is geen land dat niet, hetzij rechtstreeks of onrechtstreeks, door den oorlog heeft te lijden gehad. Zekere landen zijn heel en al geruïneerd. Andere bevinden zich op één stap van den ondergang. Enkele, daarentegen, hebben uit de ramp vergankelijke winsten gehaald. Maar op dit oogenblik

mag men zeggen dat alle getroffen, en diep getroffen zijn.

Dat druischt nochtans tegen de gangbare meening in. Men denkt, over 't algemeen, dat zekere onzijdig geblevene landen duurzame voordeelen uit den oorlog hebben gehaald. Men beeldt zich bijvoorbeeld in, dat de economische macht van de Vereenigde-Staten, spijs hun laattijdige tusschenkomst, is aangegroeid. Dat is betrekkelijk waar. Absoluut is het dat niet.

't Is wat, op onweerlegbare wijze, blijkt uit het groot onderzoek; dat door het *National Bureau of Economic Research* werd ingesteld, naar de verdeling van de inkomsten in de Vereenigde-Staten, gedurende het tienjarig tijdperk 1909-1918 (1). Het wijst eerst en vooral uit dat de verdeling der inkomsten op zeer ongelijke wijze is geschied: volgens de sterkst gestaafe schatting, heeft het meest goeode honderdste gedeelte der bevolking, in 1918, bij de 14 t. h. van het nationaal inkomen getrokken; het meest goeode twintigste gedeelte, bij de 26 t. h.; het meest goeode tiende gedeelte bij de 35 t. h.; het meest goeode vijfde gedeelte omtrent 46 t. h. van het nationaal inkomen.

Voor wat het nationaal inkomen zelf en het inkomen per bewoner betreft; het heeft, van 1900

(1) *National Bureau of Economic Research. Income in the United States. Its amount and distribution. New-York, 1921.*

tot 1918, de volgende schommelingen ondergaan :

Jaren	Gezamenlijk inkomen in millioenen	Inkomen per bewoner
	\$	\$
1909	30.1	333
1910	32.2	349
1911	31.7	338
1912	33.2	348
1913	34.4	354
1914	33.0	333
1915	35.2	350
1916	40.7	400
1917	40.8	396
1918	38.8	372

Men ziet dat, sedert 1916, de vermindering merkbaar is, en als men rekent dat er, gedurende de volgende jaren, in de Vereenigde-Staten meer dan 5 millioen werkloozen, of het vijfde gedeelte van het aantal gezinshoofden, zijn geweest, schijnt het niet twijfelachtig dat, zelfs in de Nieuwe Wereld, de stoffelijke balans van den Grooten Oorlog stellig met een passief sluit.

Een tweede belangrijke vaststelling, die wij hebben gedaan, is dat de vóóroorlogsche vorm der bedrijven niet meer beantwoordt aan de vereischen van heden en van de toekomst. En dat geldt voor de Staats- evenals voor de privaatondernemingen.

Voor wat, eerst en vooral, de Staatsondernemingen of -monopolies, de « gebureaukratiseerde regieën » betreft, kan men, in groote mate, op alle of op de meeste toepassen wat Delemere zegt over het bestuur van posterijen, telegraaf en telefoon in Frankrijk :

De P.T.T. verkeerden na den oorlog in de diepste technische en financieele verwarring. Hun zwakke iurichting heeft niet aan de beproeving kunnen weerstaan; en de krisis is algemeen, de posterijen en de telegraaf zijn er door getroffen, en in de telefoon bereikt zij haar top-punt... (1)

Vandaar de overal merkbare beweging voor het *onttrekken* der openbare bedrijven *aan het Staats-beheer*, en de oprichting van zelfstandige regieën.

Daarentegen heeft de oorlog bewezen dat de bijzondere ondernemingen niet bij machte zijn in de groote vereischten van het openbaar welzijn te voorzien. Hij heeft een ijzingwekkende klaarte geworpen op de misbruiken en de tegenstrijdigheden van een stelsel, dat maar aan het monopolie ontsnapt om in de bandeloosheid te blijven. Hij heeft aan de meest blinden bewezen dat de voortbrenging voor de winst volstrekt niet in staat is te voorzien in de behoeften der massa, die van het noodzakelijke is ontbloot, terwijl een groot aantal nietsdoe-

(1) DELEMERE. *Le Bilan de l'Etatisme*, blz. 84. Payot, Parijs, 1922.

ners, woekermenschen en « nietvoortbrengende arbeiders » stapels nuttelooze of schadelijke zaken voortbrengt of verbruikt.

Anderzijds, en dit is onze derde vaststelling, hebben de proeven van socialisatie, die aanstonds na den oorlog werden gedaan, slechts ongunstige of onvoldoende uitslagen opgeleverd.

In Rusland heeft het proletariaat de onteigening zonder vergoeding van een handvol kapitalisten duur betaald en, onder het stelsel van de NEP, wonen wij een « herkristallisatie van het Russisch economisch midden » ten bate van een nieuwe burgerij bij, met die verzachting, nochtans, dat de groote voortbrengingsmiddelen gemeenschappelijk eigendom blijven.

In Oostenrijk, in Duitschland, overal waar de socialisten aan de regeering zijn gekomen, zonder er overigens de werkelijke meesters van te zijn, heeft men socialisatieplannen opgemaakt; men heeft zelfs wetten aangenomen die er het principe van bekrachtigen; men heeft de voornaamste bedrijven onderworpen aan de controle van nationale raden, waarin, naast vertegenwoordigers van de werkgevers, afgevaardigden van den Staat, van het personeel en van de verbruikers zetelen; maar ten slotte is de kapitalistische eigendom blijven bestaan, zelfs in de bedrijfstakken waar men een begin of een schijn van socialisatie heeft verwezenlijkt.

Wil dat zeggen dat die pogingen, die proefne-

mingen of die mislukkingen iets tegen de socialisatie zelf bewijzen?

In 't geheel niet.

Wat, hetzij in Rusland, hetzij in Duitschland, is gebeurd, bewijst heel eenvoudig dat er, in den huidige staat van voorbereiding van het proletariaat en van « rijpmaking » der nieuwe maatschappelijke vormen, geen spraak kan zijn van door een gewelddadigen aanslag of bij verordening den plotseligen overgang van het kapitalistisch stelsel naar het socialistische te verwezenlijken.

Zulke omwenteling kan maar het eindpunt zijn van een voorafgaande overgrootte inspanning der arbeiders om al de politieke, zedelijke en intellectuele voorwaarden, die haar mogelijk zullen maken, te verwezenlijken.

Maar de moeilijkheden, die overwonnen, de hinderpalen die te boven gekomen moeten worden, moeten ons niet beletten te zien dat wij volop in de omwenteling leven, welke aan gang is.

Inderdaad, overal — in de Staatsbedrijven evenals in de privaatbedrijven — vermindert de macht der alleenheerschappij van de werkgevers; de vereenigde krachten der arbeiders oefenen steeds meer invloed uit.

Zonder in de bijzonderheden van algemeen gekende feiten af te dalen, kan men de reeds betreden trappen van die evolutie of, om het woord van Edgard Milhand opnieuw te gebruiken, van dien

gang naar het socialisme (*La Marche au Socialisme*) als volgt kenmerken.

Vooreerst, en vooral sedert den oorlog, heeft men de buitengewone ontwikkeling van de vak-*vereenigingen*, versterkt of volledigd door de mutualistische, de koöperatieve of de politieke aktie van het proletariaat.

Inderdaad, de 30 millioen arbeiders, die zich, aanstonds na den oorlog, in het Internationaal Vakverbond hadden vereenigd, zijn niet allen op hun post gebleven. De verliezen zijn pijnlijk geweest, namelijk in Frankrijk en in Italië. Maar er blijft een ontzaglijk blok van meer dan 20 millioen vak-*vereenigingsleden* over, met hetwelk de regeeringen en de werkgevers steeds moeten rekening houden.

Ten tweede, en dat is vooral aan die syndikale macht te danken, de arbeidsvoorwaarden en het loon worden niet meer eenzijdig geregeld. De arbeider neemt niet meer afzonderlijk de voorwaarden, die hem door den bedrijfsleider worden opgelegd, aan; tweezijdige kommissies of afvaardigingen der vakbonden plegen overleg om *gemeenschappelijke overeenkomsten* te sluiten voor al de arbeiders van een onderneming, voor al de arbeiders van een nijverheidstak.

Maar voor het opmaken van die gemeenschappelijke overeenkomsten en voor het toezicht over hun uitvoering, is het noodig dat de arbeiders kijkrecht

hebben op den gezamenlijken gang der bedrijven, en dat geeft aanleiding tot het stellen van de kwestie van het *arbeiderstoezicht*.

Onder die benaming kan men zeer verschillende dingen verstaan, en in werkelijkheid doen de arbeiders dat, zoodat men van het eenvoudige toezicht, van de kontrole in de Fransche beteekenis van het woord, komt tot de eenzijdige beheersching, de volledige en volstreckte leiding, in den zin, dien de Amerikanen aan het woord *control* hechten en dien de Bolsjewisten hebben overgenomen toen zij « de diktatuur van het proletariaat », onder den naam van arbeiderskontrole, in de werkhuizen hebben toegepast.

Maar met de verscheidenheid zelf van die opvattingen stemt de mogelijkheid van een evolutie overeen, welke gaat van het kijkrecht, zelfs beperkt bij de enkele uitvoering van de gemeenschappelijke overeenkomsten, tot aan de volledige inbezitneming, door de arbeiders, van het beheer der gesocialiseerde bedrijven. En, inderdaad, de inspanningen die tijdens den oorlog werden gedaan om het arbeiderstoezicht bij de werkgevers ingang te doen vinden, zijn in dat opzicht zoo verscheiden mogelijk.

In Frankrijk, onder de aansporing van Albert Thomas, werden in de oorlogswerkhuizen of in de mijnen arbeidersafgevaardigden aangesteld, die gelast waren over de goede toepassing van de arbeids-

reglementen te waken en persoonlijke geschillen te vermijden; dat begin van arbeiderstoezicht heeft de omstandigheden, welke het deden ontstaan, niet overleefd.

In Engeland werden de *Whitley Councils* ingesteld om « in de ruimst mogelijke mate de gemeenschappelijke werking van de arbeiders en van de werkgevers te regelen, ten einde de nijverheid, als gedeelte van het nationale leven, te ontwikkelen en de levensvoorwaarden van al degenen, die in die nijverheid werkzaam zijn, te verbeteren ». Die plaatselijke, gewestelijke of nationale raden kunnen verplichte loontarieven vaststellen; de aanwervingsvoorwaarden regelen; maatregelen treffen voor de gezondheid en de veiligheid van den arbeid. Maar zij ontwikkelden zich slechts in bedrijfstakken, waarin de vakbonden zwak waren, en zij schijnen te vervallen.

In Duitschland wordt bij de wet van 18 Januari 1920, voor heel de Duitse nijverheid, de instelling van Bedrijfsraden geregeld voor de inrichtingen waar meer dan 20 personen werkzaam zijn; in elk werkhuis worden die Raden door al de arbeiders verkozen. Zij onderhandelen met de werkgevers over al de arbeidsvoorwaarden, met uitzondering van die welke bij gemeenschappelijke overeenkomst zijn geregeld. Zij werken met de arbeidsopzieners mee om toezicht te houden op het naleven van al de bij de wet voorgeschreven gezondheids-

en veiligheidsmaatregelen. Zij nemen deel aan het bestuur van alle maatschappelijke instellingen der fabriek, zelfs van die welke door de werkgevers alleen zijn opgericht. Zij hebben, ten slotte, het belangrijk recht de regels voor de aanwerving en de wegzending der arbeiders vast te stellen en over hun toepassing te waken. Kortom, spijs't groote onvolmaaktheden en talrijke leemten, worden zij door de vakbonden als een doeltreffende aanvulling en versterking van hun eigen aktie beschouwd (1).

Maar, als zij het arbeiderstoezicht eischen, hebben de arbeiders plannen voor oogen die heel wat verder reiken dan die gedeeltelijke en nederige verwezenlijkingen van het kijkrecht.

Wij denken, bijvoorbeeld, aan de ontwerpen van arbeiderstoezicht, die in Frankrijk werden opgevat, eerst door het Metaalbewerkersverbond, vervolgens door den ekonomischen Arbeidersraad van de C. G. T.; ofwel aan die welke in Italië werden voorbereid door de arbeidersverenigingen en dan door de regering zelf, op 't einde van 1920 en in 't begin van 1921, toen de socialistische drang, de bezetting der fabrieken door de arbeiders en de opstand van de landbouwers Lenin deden hopen in « de overwinning van een groote proletarische omwenteling, in een werkelijken volksopstand ».

In die Italiaansche of Fransche ontwerpen wordt

(1) Zie SINZHEIMER. *Le nouveau droit ouvrier en Allemagne. La vie socialiste*, 26 Maart 1923.

aan de rol van de toezichtskommissies van de arbeiders een aanzienlijke uitbreiding gegeven. Er is niet alleen meer sprake van een kijkrecht. Er is zelfs geen sprake meer van « heel de arbeidersgemeenschap, in de nijverheidsdemocratie, in het leven van het bedrijf te doen deelen » (Albert Thomas). In afwachting van de volledige socialisatie, streeft men voortaan naar de oprichting van verplichte kartels, geplaatst onder den rechtstreekschen invloed van de commissies van arbeiderstoezicht.

Kortom dus, de aangroei van het ledental der vakbonden, de uitbreiding der gemeenschappelijke overeenkomsten, de toekenning van het kijkrecht aan de arbeiders, de uitbreiding van het arbeiderstoezicht tot op den drempel van de socialisatie der bedrijven, evenals de ontwikkeling van de « bedrijven met gemengd bestuur », de verandering van bureaukratische Staatsbedrijven in maatschappelijke Staatsbedrijven, het talrijker worden van al de vormen van arbeid in vennootschap en de vooruitgang der arbeidswetten komen ons niet alleen voor als uitslagen die alleen een waarde op zichzelf hebben. Zij zijn daarenboven de bestanddeelen van en de voorafgaande voorwaarden tot de volledige verandering van het stelsel van eigendom en van voortbrenging.

Wij moeten met beide begrippen rekening houden in dit voorontwerp van herziening van het socialistisch programma.

In het derde deel van onze studie zullen wij aanduiden welke veranderingen, naar onze meening in ons minimumprogramma, in ons programma van onmiddellijke eischen moeten aangebracht worden.

Maar wij zullen aan de arbeiders voorstellen dat beperkt programma te doen voorafgaan van een algemeen programma, waarbij hun duidelijk zal worden aangetoond naar welke doeleinden hun bevrijdingstrijd, langs die onmiddellijke hervormingen, moet streven.

DERDE DEEL

Het Minimumprogramma

Het Minimumprogramma

Verschillende socialistische partijen hebben, in den loop van de laatste tien jaren, hun programma herzien.

Juist vóór het uitbreken van den oorlog, gaf de Oostenrijksche sociaaldemokratie haar programma van 1901 opnieuw uit, met een zeer uitgebreide toelichting van Robert Danneberg (1).

In 1919, korten tijd vóór de splitsing van Tours, stelde de Fransche socialistische partij (S.F.I.O.) een nieuw programma vast, dat overigens nogal kort was (2).

Ten laatste heeft de Duitsche Sociaaldemokratie (meerderheidsocialisten) op het Kongres te Görlitz, in September 1921, het Erfurter programma vervangen door een diepbestudeerd programma, maar dat er heel zeker door zou gewonnen hebben, indien het de uitdrukking was geweest van de ge-

(1) *Das sozialdemokratische Programm. Ein gemeinverständliche Erläuterung seiner Grundsätze*, von Danneberg. Wien, 1913.

(2) *Le Programme d'action du Parti Socialiste*. Paris, 142, rue Montmartre, 1919.

meenschappelijke gedachte der verschillende socialistische strekkingen, die sedertdien weer bij elkaar zijn gekomen (1).

Die voorafgaande werkzaamheden zijn ons natuurlijk van nut geweest voor het herzieningswerk, waarmede wij door de Werkliedenpartij werden gelast.

In het derde en laatste deel van deze studie behandelen wij achtereenvolgens het *politiek programma* en het *ekonomisch programma*.

Maar vooreerst hebben wij enkele woorden te zeggen over de benaming zelf van de Werkliedenpartij.

Er bestaan tegenwoordig in al de landen met Europeesche beschaving socialistische partijen, die nagenoeg hetzelfde programma hebben, voortaan deel uitmaken van éézelfde internationale vereeniging en nochtans met de meest verschillende namen worden betiteld : *Werkliedenpartij* in België, *Parti Socialiste* in Frankrijk en in Italië, *Sociaal-demokratie* in Duitschland, in Oostenrijk en in de Skandinavische landen, *Labour Party* in Engeland en zoo verder.

(3) De verschillende deelen van dat programma werden toegelicht in een reeks brochures, door STAMPER (*Das Görlitzer Programm*), MAX QWARCK (*Sozialpolitik*), DAVID (*Verfassung und Verwaltung*), PFUELF (*Kultur und Schulpolitik*), HIRSCH (*Gemeindepolitik*), RADBRUCH (*Rechtspflege*), enz. Dietz, Buchhandlung Vorwärts, Berlin, 1922.

Men moet bekennen dat die namen alle niet even gelukkig zijn gekozen.

Ik aarzel niet te verklaren dat, indien wij nog geen benaming hadden, ik niet zou voorstellen deze van « Werkliedenpartij » te geven aan een partij die beroep doet op al de werkers, op al de socialisten. Die uitdrukking zou inderdaad tot verwarring kunnen aanleiding geven. Zij schijnt het actie- en wervingsgebied van de partij tot de handarbeiders te beperken. Zij kan aanleiding geven tot de meening dat de andere categorieën werkers er enkel maar geduld worden.

Maar, anderzijds, heeft de naam « Werkliedenpartij » een zegerijk verleden achter zich. De groote massa, de vaste kern van haar leden behooren tot de arbeidersklasse. De uitdrukking is bekrachtigd door een meer dan dertigjarig gebruik.

Wij zullen haar dus behouden, met een kleine wijziging : De Werklieden- en *Socialisten*partij.

EERSTE HOOFDSTUK.

Het politiek Programma

« Het volk van Vlaanderen, ellendig, dat gedurende maanden moeitevol werkt, om zich gedurende enkele dagen van losbandigheid, over te leveren aan het brutale feest of om zijn opstandigen geest uit te roepen in zijn betoogingen die bijna op processies gelijken. Boven dat volk: een kleingeestige middenstand, die tracht voort te bestaan, spijs de stuwing en de aanrollende golven van de economische macht der grooten, die, fier, onverzoenbaar en onbuigbaar, heel in de hoogte troonen, in het kasteel, in het bureel, in het bisschoppelijk paleis en die de Drievuldigheid van het kwaad vormen, welke sedert eeuwen van ons volk leeft, zijn levenskrachten opzuigt, zijn geest kneedt, zijn kinderen opleidt, geslachten na geslachten, als gedweeë slaven, en welke vruchteloos tracht de heropstandig van dat volk te beletten. »

(ANSEELE. — *Vooruit en de Vlaamsche Beweging*).

§ 1. De politieke Hervormingen

Op politiek gebied zijn de bijzonderste punten van ons programma van Quaregnon verwezenlijkt. Wij hebben het algemeen stemrecht op alle trappen (21 jaar en 6 maand verblijf). De evenredige vertegenwoordiging is in de Grondwet geschreven. De Kamer- en Senaatsleden worden betaald, of krijgen dan toch een parlamentsvergoeding. De Senaat is niet afgeschaft, maar, evenals de Kamer, is hij de uitdrukking van het algemeen stemrecht. Kortom, de Belgische arbeiders vultrekken voor-

taan de verovering van de politieke macht en strijden om zich van de heerschappij van het kapitalisme te bevrijden, binnen het raam van de democratie.

Nochtans blijven er in ons programma van 1893 nog een zeker aantal eischen over die niet alle van hetzelfde belang zijn en door welke verwezenlijking ons politiek stelsel nog meer « gedemokratiiseerd » zou worden.

Enkele daarvan zijn ingegeven door een soort democratisch romantisme dat heeft uitgediend. Om niet te spreken van de maximumgrens van 6,000 frank voor de jaarwedden, zal er natuurlijk, op dit oogenblik, niemand meer aan denken om de « wettelijk opgelegde uitdrukkelijke opdracht » of het « recht van afstelling der vertegenwoordigers door de kiezers » te eischen.

Andere, daarentegen, betreffen zeer belangrijke kwesties en moeten aan een aandachtige beschouwing worden onderworpen.

Het zijn :

1. De rechtstreeksche wetgeving.
2. Het vrouwenstemrecht.
3. Het afschaffen van de erfelijke funkties en de instelling van de Republiek.
4. De afschaffing van den Senaat en de instelling van wetgevende Raden, die de verschillende tak-

ken van den maatschappelijken arbeid vertegenwoordigen.

5. De zelfstandigheid van gemeenten en provincies.

I. De rechtstreeksche Wetgeving

Zonder het vertegenwoordigend stelsel door de rechtstreeksche wetgeving te willen vervangen, staan de socialisten, over 't algemeen, gunstig tegenover het recht voor het volk om voorstellen te doen aan de Kamers en tegenover de volksstemming, dit is tegenover de volksraadpleging *ante legem* en *post legem* (vóór de wet en na de wet).

Men moet zich nochtans niet ontveinzen dat die beide verzachtende middelen of aanvulsels van het parlementair stelsel tot ernstige tegenwerpingen aanleiding geven.

Het recht om voorstellen te doen aan de Kamers kan maar worden opgevat voor maatregelen van zeer algemeen belang en daar wordt, voor het volk dat het uitoefent, een hooge graad van politieke opleiding bij verondersteld.

Anderzijds is het een bij ondervinding gekend feit dat het *referendum post legem* een volstrekt behoudsgezinde maatregel is :

Tegen elke verwachting in en tot bittere ontgoocheling van de inrichters van het referendum — schreef Summer Maine reeds in 1887, naar aanleiding van de Zwitsersche

proefneming — werden wetten van het hoogste belang, en die soms waren opgemaakt met een volkslievend doel, door het volk verworpen, na door de federale en kantonale wetgevende macht te zijn aangenomen (1).

Die verwerping kan natuurlijk reaktionnaire pogingen afwenden; maar meestal is de verplichting om de wetsontwerpen aan de goedkeuring van het volk te onderwerpen een zeer krachtig wapen in de handen van de behoudsgezinden (2).

Niettemin denken wij dat het, om twee belangrijke redenen, wenschelijk is het referendum in het programma van de Werkliedenpartij te behouden, mits nochtans maatregelen te treffen, om te beletten dat het een middel tot belemmering wordt.

Eerst en vooral moet een wet, om werkelijk goede uitslagen op te leveren, de goedkeuring van de meerderheid der bevolking wegdragen. Het zou nutteloos werk verrichten zijn, wetgevende maat-

(1) SUMMER MAINE. *Essais sur le gouvernement populaire*. 1887, Paris, Thorin.

(2) Zie COMMONS. *Direct legislation in Switzerland and America*, Arena, vol. XXII, blz. 725-739.

Zie ook HALL, *Popular Government*, New-York, 1921:
 « Wanneer men denkt aan den ernstigen aard van veel vraagstukken, die een wetgevende oplossing eischen: de vraag naar regeling van de gemeenschappelijke overeenkomsten; de vraag naar een passende bescherming van de jeugd, op gezondheids- en zedelijk gebied; de vraag naar een betere bescherming van de arbeiders tegen de beroepsongevallen en -ziekten; de vraag naar een rechtvaardig en billijk belastingstelsel, is men verplicht de hopelooze nutteloosheid van de rechtstreeksche wetgeving en de dringende behoefte aan opbouwende en wetenschappelijke methodes voor het beschouwen van die vraagstukken te erkennen. »

regelen, die aan den wil der massa niet beantwoorden en daardoor meestal zonder uitwerking dreigen te blijven; te vermenigvuldigen.

Ten tweede, en vooral, is het referendum, natuurlijk bij de groote kwesties beperkt, een uitstekend middel voor de politieke opleiding.

De wet die op volks- of parlementair initiatief is voorgesteld, wordt eerst gewetensvol besproken, aangenomen of geamendeerd door de wetgevende macht; dan worden de tekst van het voorstel en het verslag van de besprekingen door de pers over heel het land verspreid. Openbare vergaderingen worden ingericht. Men bespreekt het vóór en het tegen. Elke staatsburger is zedelijk verplicht er een meening op na te houden; en op den dag van de volksraadpleging zal de maatregel, indien hij wordt aangenomen, de uitdrukking zelf van den gemeenschappelijken wil blijken.

Natuurlijk kan zulk stelsel, meer nog dan het algemeen stemrecht waardoor de vertegenwoordigers worden gekozen, maar goede uitslagen geven in een land, waar het algemeen onderwijs is ontwikkeld, waar de pers van alle strekkingen erg is verbreid, kortom, waar de democratie in de zeden is gedrongen.

Maar onder die voorwaarden en onder voorbehoud dat tegen de mogelijke misbruiken van het *referendum* en het *initiatief* de noodzakelijke voorzorgs- en waarborgmaatregelen worden getroffen

stellen wij voor ze in het programma van de Partij te behouden.

II. Het Vrouwenstemrecht

Hetzelfde geldt voor het vrouwenstemrecht als voor de rechtstreeksche wetgeving.

In beginsel nemen al de socialisten het aan, en die reden is voldoende opdat de politieke gelijkheid der geslachten in het programma van de Werkliedenpartij blijft behouden.

Maar in feite is er in de landen waar het vrouwenstemrecht aanstonds na den oorlog niet werd ingesteld, een zeer hevig verzet tegen zijn onmiddellijke verwezenlijking merkbaar.

De bewijsredenen zijn gekend : onvoldoende politieke opleiding; bijna volledig gebrek aan voorbereiding tot de uitoefening der burgerrechten; en, bijgevolg, onderworpenheid van een te groot aantal vrouwen aan de invloeden van de geestelijkheid of van de werkgevers.

Het zijn eigenlijk dezelfde bewijsredenen, die door socialisten als Considérant, als Proudhon, als Blanqui werden ingeroepen tegen de plotselinge toepassing van het algemeen stemrecht voor de mannen.

Dat men zich deze bladzijde van Blanqui, tijdens den oorlog van 70, uit zijn dagboek « La Patrie en Danger » (het Vaderland in gevaar) herinnere :

De Republikeinen en ons land vooral hebben, vóór twee en twintig jaar reeds de te haastige toepassing van een ideaal, dat prachtig is voor de toekomst, maar zeer noodlottig voor het heden, duur betaald. Een volk is het produkt van zijn onderwijs en betaalt maar met de gangbare munt. Gevoed met onzin, geeft het onzin weer en het iets anders vragen, is perziken verwachten van een giftappelboom... Het algemeen stemrecht is ontstaan in de groote steden, die niet verder dan tot aan hun poorten hebben gekeken en die hebben gedacht dat Frankrijk naar hun beeld is gemaakt... Hoe ziet men niet dat de politieke uiting van een volk steeds de weerspiegeling zal zijn van de gedachten die men het heeft opgedrongen en dat na twintig jaar dwingelandij, slavernij en stelselmatige verstomping, uit de stembus maar het zaad, dat in de hersens is gestrooid, kan opbloeien... Na de Februari-omwenteling zouden verschillende jaren van intellectuele voorbereiding de volksstemming moeten hebben voorafgegaan...

Als men zulke zaken heeft kunnen schrijven over het algemeen stemrecht der mannen, dat door de massa der nijverheidsproletariërs met kracht werd geëischt, hoe zal men er zich dan over verwonderen dat men ze heden herhaalt, voor wat het vrouwenstemrecht betreft, vooral daar de meeste onder haar, het moet wel gezegd worden, er zich maar weinig om bekommeren?

Maar indien zulke bewijsredenen al kunnen gelden tegen de plotselinge, onmiddellijke en niet trapsgewijze toepassing van het vrouwenstemrecht op alle graden, beschouwen wij ze als onaanneembaar van het oogenblik af dat men de trapsgewijze verwezenlijking der politieke gelijkheid van de geslachten voor oogen heeft.

't Is wat wij in een vóór korten tijd verschenen brochure over die kwestie hebben getracht te bewijzen (1).

Laten wij er ons bij bepalen te zeggen dat men — evenals voor het referendum — op den zeer krachtigen opleidenden invloed der uitoefening van het kiesrecht moet rekenen.

De meeste vrouwen denken er maar aan er een meening op na te houden of beginnen maar belang te stellen in de openbare zaken, van het oogenblik af dāt zij verplicht zijn hun stem uit te brengen. En bovendien moeten de vrouwen reeds in een zekere mate over het stemrecht beschikken, opdat de mannen zich wezenlijk met hun politieke opleiding bezighouden.

III. Afschaffing van de erfelijke functies en Instelling van de Republiek

Er bestaan in België geen erfelijke functies of ambten meer. Volgens de bepalingen van de Grondwet zelf, zijn er aan de adellijke titels geen voorrechten verbonden. De overdracht van het notarisambt van vader tot zoon is slechts een overlevering, waaraan werd afbreuk gedaan toen, voor de eerste maal, een socialist Minister van Justitie werd. Het

(1) VANDERVELDE en FESLER. *Het Vrouwenstemrecht*. Brussel, Nat. uitgeversh. « De Wilde Roos », 1923.

ambt van gezworene hangt weliswaar nog van zekere erfelijke eigendomsvoorwaarden af. Maar eigenlijk zijn de eenige niet noemenswaardige overleveringen van de erfelijkheid, op politiek gebied, in de artikels 58 en 60 van de Grondwet besloten : de zonen van den Koning zijn rechtmatig senaatsleden op achttienjarigen leeftijd; de grondwettelijke rechten van den Koning zijn erfelijk.

Tusschen die overgeleverde politieke vormen en het republikeinsch ideaal, dat al de socialistische partijen zich voorstellen, is er geen theoretische verzoening mogelijk.

Niettemin werd de instelling van de Republiek in 1893 niet zonder debatten in het programma van de Partij ingeschreven.

De afgevaardigden van de « Fédération socialiste Républicaine » van de Borinage vroegen het dringend.

Zij stuitten op eenigen tegenstand vanwege degenen onder de socialisten die minder belang hechtten aan veranderingen van zuiver politischen aard:

« Het koningdom — zei men — is maar de windwijzer die boven het gebouw van de kapitalistische heerschappij is aangebracht. Men hoeft niet op het dak te klimmen om hem weg te nemen. Vernietig het gebouw zelf. De windwijzer zal terzelfder tijd vallen. »

De tegengestelde meening zegevierde. Maar men sprak niet meer over dat punt van het programma.

Geen enkele inspanning om de Republiek in te stellen werd gedaan. En toen, in 1918, de socialisten besloten aan de Regeering deel te nemen, werd er hun alleen maar in den vreemde een verwijt van gemaakt dat zij « ministers van den Koning » in hun rangen hadden.

In ons land zelf geeft iedereen zich rekenschap van de werkelijke plaats, die het vorstenhuis in het geheel der instellingen inneemt.

Bagehot schreef vroeger omtrent Engeland dat, aangezien het parlement er oppermachtig is, de Koning, als het noodig was, zijn eigen doodvonnis zou moeten onderteekenen!

Men zou, in België tenminste, niet kunnen aannemen dat de Koning weigert een wetgevende akte, die door het Parlement is aangenomen, te bekrachtigen.

De invloed dien de Koning uitoefent, is die van een voornaam persoon, wiens ingevingen en meeningen hun gezag vooral hebben te danken aan zijn persoonlijke waarde; en men zou waarlijk te veel belang hechten aan kwesties van vorm, indien men een belangrijk verschil zag tusschen het vorstendom van Koning Albert en de republiek van president Harding of van den heer Alexander Millerand.

Zeker, men wil niet miskennen dat de Koning van het Hof is omringd; dat de adel, al heeft hij geen voorrechten, veel vooringenomenheden en

veel aanmatigingen tegenover de socialistische democratie heeft.

In de veronderstelling dat het proletariaat eensklaps de macht in handen kreeg, zou dat alles natuurlijk verdwijnen en wij zouden niet openhartig zijn moesten wij niet zeggen dat wij terzelfder tijd met de politieke onteigening van de burgerij de afschaffing van de ouderwetsche gewoonten en de overleveringen van het oude stelsel nastreven.

Maar anderzijds is het ietwat kleinzielig in een *minimum*-programma eischen te behouden aan welke men tegenwoordig geen belang hecht. Het is dan ook beter ons republikeinsch ideaal in ons algemeen programma uit te drukken door een beter verstaanbare formule, die niet alleen zal toepasselijk zijn voor ons land, maar voor de toekomstige Vereenigde-Staten van Europa.

IV. De Afschaffing van den Senaat

Vertegenwoordigend stelsel beteekent niet noodzakelijk gewestelijke vertegenwoordiging.

Men zou de vertegenwoordiging der personen door een vertegenwoordiging der belangen kunnen vervangen. In plaats van omschrijvingen aan te duiden waar de lieden van alle klassen en van alle beroepen, zonder onderscheid, mandatarissen kiezen, zou men deze laatsten kunnen doen verkiezen door beroepsgroeperingen. Men zou zelfs, evenals

in het Sovjetsstelsel, aan die groepeeriingen een belang kunnen toekennen in evenredigheid met de gewichtigheid der belangen die zij vertegenwoordigen, en niet met het aantal dergenen waaruit zij bestaan.

In ons land zelf, hebben Prins, Denis en De-greef vroeger zulke stelsels opgemaakt. Anderen hebben het na hen nog getracht. Maar onvermijdelijk, en bij gebrek aan een gemeenschappelijke maat voor de belangen, hebben degenen, die de beste bedoelingen hadden, formules samengesteld die monsters van willekeur zijn. Onder dien vorm, schijnt de « vertegenwoordiging der belangen » te hebben uitgedaan. In de socialistische middens, ten minste, is men het eens om te denken dat, in de politieke of maatschappelijke geschillen, het algemeen stemrecht het laatste woord moet hebben.

Evenwel hebben de gekozenen door het algemeen stemrecht een beperkte taak. Niemand hecht er thans nog geloof aan dat het Parlement alles kan doen. Het controleert de Uitvoerende macht. Het voorziet, zoo goed als het kan, in de wetgeving. Maar zijn werkkring wordt kleiner, naarmate de vrije vereenigingen of de zelfstandige instellingen machtiger en bedrijviger worden.

De instelling van den achturedag, bijvoorbeeld, is veeleer het werk geweest van de vakvereenigingen dan van de Kamers; deze hebben niets anders gedaan dan de bekomen uitslagen veralgemeenen of versterken.

De arbeidsvoorwaarden worden steeds meer door de belanghebbende groepeeringsen geregeld; steeds meer ook — op dat gebied als op de meeste andere — wordt de arbeid voorbereid door bevoegde personen die in raadplegende raden zijn vereenigd.

Het programma van Quaregnon stelde reeds voor die raden — waaruit misschien het toekomstig economisch Parlement zal groeien — in te stellen en ze zelfs zekere wetgevende machten te verleen.

Het vroeg, inderdaad, « *de instelling van wetgevende raden, die de verschillende maatschappelijke funkties (nijverheid, handel, landbouw, onderwijs, enz.) zouden vertegenwoordigen; de zelfstandigheid van de wetgevende raden binnen hun bevoegdheid en behoudens het veto van het Parlement; de vereeniging van de wetgevende raden, voor de studie en de verdediging van hun gemeenschappelijke belangen.* »

Sedert 1893 wettigen de proefnemingen, die in Engeland en Duitschland werden gedaan (plaatselijke, gewestelijke, nationale bedrijfsraden), andere wijzen van vertegenwoordiging der belangen dan de rechtstreeksche verkiezing van wetgevende Raden.

Maar de grondslag blijft dezelfde : aan den grond een vertegenwoordigende vergadering van de verschillende maatschappelijke belangen; en aan den top een Kamer, verkozen bij algemeen

stemrecht, die beschikt over het recht van veto of van eindbeslissing. 't Is wat wij op het Kongres van Quaregnon voorstelden. Wij meenen dat wij het thans nog moeten voorstellen.

Nochtans, om tot geen soort drievoudig vertegenwoordigend stelsel te komen, heeft dat stelsel de *afschaffing van den Senaat* voor gevolg.

De kwestie heeft zeker het belang niet meer van vroeger. De Kamer en de Senaat zijn, rechtstreeks of onrechtstreeks, de uitdrukking van hetzelfde kiezerskorps. Hun samenstelling is, voor wat de verhouding der partijen betreft, nagenoeg dezelfde. De omstandigheden hebben teweeggebracht dat de Senaat reeds min of meer een begin van economisch Parlement is, waar afgevaardigden van de meeste groote vakbonden met leiders van het bankwezen, van de werkgevers en van de grondbezitters in aanraking komen.

Wanneer een waar economisch Parlement zou worden opgericht, — door de vereeniging van de verschillende wetgevende raden, bijvoorbeeld, — zou de Senaat niettemin geen reden tot bestaan meer hebben. Wij handhaven dus onzen eisch tot afschaffing van den Senaat of zijn verandering in een vergadering, die de uitdrukking is van de raden en onderworpen is aan het Parlement, dat met het algemeen stemrecht is verkozen.

V. De Zelfstandigheid der Gemeenten en der Provincies

De Werkliedenpartij heeft nooit haar inspanning tot verwezenlijking van dat gedeelte van haar programma onderbroken.

Zij heeft verkregen dat de Schepenen door de Gemeenteraden worden verkozen. Zij eischt dat de burgemeesters ook door hen worden benoemd. Zij teekent protest aan tegen de hinderpalen die de financieele zelfstandigheid der gemeenten en der provincies worden in den weg gelegd. Op het Kongres van 17 April 1922 was zij eensgezind om haar instemming te betuigen met Paul Pastur voor het stellen van de volgende eischen:

A. De Bestendige Deputaties zullen bestaan uit zeven leden, in plaats van zes, en zullen het lid, dat het voorzitterschap moet bekleeden, aanduiden. Dat lid zal den titel dragen van Voorzitter der Bestendige Deputatie.

B. De gouverneur zal opnieuw den ouden titel van Regeeringskommissaris dragen. Hij zal de vergadering van de Bestendige Deputatie bijwonen, maar zal aan geen enkele stemming mogen deelnemen. Hij zal in de Bestendige Deputatie dezelfde rol vervullen als in den Provincieraad, waar hij aan de beraadslagingen geen deel zal mogen nemen.

C. De Evenredige Vertegenwoordiging zal voor de Bestendige Deputaties worden toegepast..

D. De gouverneur of Regeeringskommissaris zal door den Koning worden benoemd, op een dubbele voordracht : 1° van den Provincieraad; 2° van de volksvertegenwoordigers en senators der provincie.

Al die voorstellen, die totnogtoe werden gedaan, hebben tot voornaamste doel, het versterken der democratie en, bijgevolg, het vergemakkelijken van de hervormingsaktie in de groote provincies met democratische of socialistische meerderheid. Wat die aktie is geweest in de provincie Henegouwen, wordt door de opvoedingswerken, welke in die provincie tot stand kwamen, duidelijk bewezen. Maar vooral sedert den oorlog, moet men met andere factoren rekening houden. Nieuwe vraagstukken zijn opgerezen, welke de Werkliedenpartij flink onder de oogen moet zien.

Door aan het belang van de taalkwesties een groote uitbreiding te geven, heeft de toepassing van het algemeen stemrecht niet de nationale eenheid, maar het stelsel van betrekkelijke centralisatie, dat in 1830 werd geschapen, ter sprake gebracht.

Zeker, de Walen en de Vlamingen zijn door sterke banden aan elkaar verbonden: de gemeenschappelijke overleveringen, de ineenstrengeling der economische belangen, de noodzakelijke wederzijdsche afhankelijkheid van de havenstad, van de hoofdstad en van de nijverheidscentra uit het Noorden en het Zuiden. Maar men kan niet betwisten dat er op dit oogenblik nogal talrijke punten zijn waaromtrent de meeningen der beide Belgische taalgemeenschappen met elkaar in strijd zijn.

De bewering dat de *bestuurlijke scheiding*

misschien het beste middel zou zijn, om dien toestand te verhelpen, zou niet nalaten heftig verzet uit te lokken. Ongetwijfeld zou men dit vermijden door, integendeel, te spreken van administratief verbond, maar met meer vrijheid van handelen voor de provinciebesturen.

In welke mate moet de zelfstandigheid der plaatselijke en gewestelijke besturen in dat opzicht worden versterkt? In welke mate moeten de rechten van de centrale macht, integendeel, worden behouden?

Dat zijn kwesties die niet in een principe kunnen worden besloten en die daadwerkelijk moeten opgelost worden. Maar in elk geval schijnen de wijziging der provinciegrenzen, op zulke wijze dat men, zooveel mogelijk, groepeeringsen met ééNZelfde taal tot stand brengt; de vorming van een tiende provincie die zou bestaan uit Brussel en voorsteden; de beperking van de regeeringskontrolé bij het volstrekt noodige, ons maatregelen toe die, daar zij in overeenstemming zijn met onze overleveringen, van onze vereenigde provincies de sterkste waarborg voor de nationale eenheid zouden maken.

Wij moeten dan ook, meer dan ooit, in ons herzien programma schrijven : *de zelfstandigheid der gemeenten en der provincies*,

§ 2. De Hervorming van het Rechtswezen

In ons land zijn de machten gescheiden.

De magistratuur is onafzetbaar. De bevordering van de magistraten (Hof van Beroep en Verbrekingshof) hangt niet uitsluitend van den Minister af. Deze moet kiezen onder de kandidaten die worden voorgedragen door de rechterlijke korpsen zelf en door verkozen korpsen: de Provincieraden of den Senaat. Onder die voorwaarden is de onafhankelijkheid der rechters geen ijdel woord. Men kan hun het recht toekennen te zeggen dat zij vonnissen uitspreken en geen diensten bewijzen.

Maar, indien de rechters al niet afhangen van de macht, 't is te zeggen van de wetgevende macht, maken zij zelf een macht uit. Zij maken deel uit van den Staat als orgaan van beheersching, van dwang. In *Crainquebille* ziet Anatole France in hun rechtspleging maar de toepassing van krachtsbedeeling; en het is niet ten onrechte dat de socialisten in alle landen, in heftige bewoordingen, het klassegerecht aan de kaak stellen.

Dat wil niet zeggen dat, in de meeste gevallen, die partijdigheid van de magistratuur tegenover de burgersbelangen bewust, gewild of haatzuchtig is. Maar de rechters, evenals bijna al de beroepsgeleerden met hoogeschooldiplomas, komen uit de burgersmiddens. Zij passen wetten toe die door de

vergaderingen, waar de burgerij in meerderheid is, worden gemaakt. Zij zijn door den Burgersstaat gekozen. Kortom zij behooren door hun opvoeding, door hun intellektueele vorming, door hun oorsprong tot de heerschende klasse en, welke lapmiddelen men ook moge aanwenden, het zal onvermijdelijk zoo zijn, zoolang de Klassestaat zelf niet wordt afgeschaft.

Binnen de perken van de huidige samenleving, integendeel, kan men er alleen maar aan denken het klassekarakter van de rechterlijke macht te verzachten, door het treffen van een reeks maatregelen, hetzij met betrekking tot de wijze van benoeming der rechters, hetzij ten opzichte van de beperking van de macht of van de bevoegdheid der beroepsmagistraten.

I. Wijze van Benoeming der Rechters

Alhoewel de benoeming door de uitvoerende macht de algemeene regel is, zien wij in België de meest verschillende wijzen van benoeming der rechters of der burgers, die geroepen zijn recht te plegen, gelijktijdig bestaan:

- 1) Aanduiding door de partijen als deze beroep doen op de scheidsrechterlijke rechtspleging.
- 2) Loting voor het aanwijzen van de gezworenen.

3) Onderlinge aanvulling door de kandidaten, voorgesteld door het Hof van Beroep en het Verbrekingshof.

4) Verkiezing van de Werkrechtersraden en Handelsrechtbanken door degenen die onder het rechtsgebied ervan behooren.

In het programma van Quaregnon wordt voorgesteld een einde te stellen aan de verscheidenheid van de wijzen van aanduiding, door «de toepassing van het verkiezingstelsel voor al degenen die onder een rechtsgebied behooren. »

Dat artikel is als veel andere aan het Erfurter programma ontleend. Maar het is belangwekkend vast te stellen dat, in Duitschland, op het sociaal-demokratische Kongres van Görlitz (1921) de bepalingen van het Erfurter programma als volgt werden gewijzigd:

Strijd tegen het klassegerecht. Toevoeging aan de beroepsmagistraten, van verkozen volksrechters in al de takken van de Rechtspleging. Aanwerving van de beroepsmagistraten in al de klassen. Deelneming van de vrouwen aan alle rechterlijke ambten.

Men zal de toelichting van die wijziging van het programma vinden in de aantekeningen van Gustav Radbruch (1).

(1) *Rechtspflege. Erläuterungen zur Görlitzer Programm.* Berlin, 1922.

Tegen de toepassing van het verkiezingsprincipe op al de rechterlijke benoemingen, roept men de eigenlijk mislukte proefneming der Vereenigde Staten en het feit dat de herkiezing van de rechters in Zwitserland, ten einde de vastheid van de rechterlijke ambten te verzekeren, bijna altijd een eenvoudige kwestie van vorm is, in.

Nochtans, men ziet niet goed in dat de rechters van de Werkrechtersraden of van de Handelsrechtbanken, voor wat hun onafhankelijkheid en het vertrouwen dat zij bezitten betreft, beneden de beroepsmagistraten staan. Maar anderzijds zou de uitbreiding van het verkiezingsprincipe over al de rechtsplegingen slechts begrijpelijk zijn indien men van de kandidaten dezelfde diplomas en dezelfde waarborgen van bekwaamheid eischte als die welke hun tegenwoordig worden opgelegd; en daar van dan af de keuze is beperkt tot degenen die hogere studiën hebben gedaan, zouden de magistraten, op zeldzame uitzonderingen na, steeds uit de burgerij komen.

Bovendien, buiten de Werkrechtersraden en de bijzondere rechtsplegingen, zijn de meeste magistraten, op dewelke de arbeiders, in hun overgrootte meerderheid, beroep doen, vrederechters.

Nu, voor dat soort rechters schijnt de keuze door degenen die onder het rechtsgebied behooren zelf, met de dubbele verzachting van de benoeming voor een langen termijn en van de verplichting voor

de kandidaten om het bewijs van voldoende rechtskennis te leveren, eigenlijk meer voordeelen dan nadeelen aan te bieden.

Voor wat de andere rechterlijke ambten betreft, is het, van het standpunt der arbeidersbelangen beschouwd, nogal onverschillig of de titelvoerders worden benoemd door de regeering, voorgesteld door verkozen korpsen of rechtstreeks verkozen. Wij zien, overiges, niet goed in dat men standvastig beroep zou doen op het algemeen stemrecht om in de herhaaldelijk open komende ambten op al de trappen van de magistratuur te voorzien.

Wij stellen dan ook voor ons programma in de volgende bewoordingen te wijzigen.

« Toepassing van het verkiezingsprincipe voor elke rechtsmacht die de arbeiders rechtstreeks aanbelangt, en, namelijk, voor het vrederecht. »

II. Bevoegdheid der Beroepsmagistraten

Wat, naar onze meening, veel belangrijker is dan de wijze van benoeming der beroepsmagistraten, is de beperking van hun bevoegdheid.

Van nu af aan hebben zij zich niet meer bezig te houden met het beroep inzake betwistingen tusschen werknemers en werkgevers. Anderzijds is het werkelijk de jury die beslist in pers- of krimineele zaken. Maar al het overige van het strafrechtgebied behoort hun uitsluitend toe; en — behoudens in de gevallen waarin de partijen be-

roep doen op scheidsrechters — hebben zij te oordeelen over al de betwistingen van privaatsrecht, die betrekking hebben tot overeenkomsten of verplichtingen.

Nu, men mag voorzien dat, op die beide gebieden, hun rol in de toekomst minder belangrijk zal worden.

Inderdaad, naarmate het gemeenschappelijk gebied wordt uitgebreid, zullen de geschillen van het privaatsrecht minder belangrijk worden. De moeilijkheden, die zullen kunnen ontstaan in het bestuur van de openbare diensten of van de zelfstandige regieën zullen niet meer onder de rechtsbevoegdheid vallen van de tribunaal, maar van bestuurlijke rechtsmachten.

De Bedrijfsraden, waarin de arbeiders zullen vertegenwoordigd zijn, zullen een steeds grootere bevoegdheid krijgen.

Voor wat het strafrecht betreft, zal de rechterlijke aktie steeds meer beperkt worden door de uitbreiding van de maatregelen tot het voorkomen van de overtredingen en door de bij de wet voorzene tusschenkomst van zielenartsen en van opvoeders.

Het huidige Strafwetboek berust op het principe van de verantwoordelijkheid en van het boeten. Het neemt, om zoo te zeggen, geen overgangstrappen tusschen de verantwoordelijkheid en de onverantwoordelijkheid aan. Het kent de volmacht toe aan

de rechters — met uitzondering van de gevallen van geesteskrankheid — om dezelfde bepalingen van het Wetboek voor al de overtreders, zonder uitzondering, toe te passen en deze allen aan hetzelfde regiem van afzondering te onderwerpen, hetzij door de gedwongen zwijgzaamheid, hetzij, in de meeste gevallen, door de opsluiting in cellen.

Zeker, gedurende de laatste jaren werden eenige verbeteringen aan dat stelsel gebracht: de minderjarigen beneden 16 jaar zijn niet meer strafbaar; er worden te hunnen opzichte slechts maatregelen van bewaking en van opvoeding getroffen. Bij de wetten op de voorwaardelijke invrijheidstelling en veroordeeling wordt, in een zekere mate, toegelaten rekening te houden met de persoonlijkheid van den overtreder. Bij de wet van 1891 op de betuiging van de landlooperij wordt de onverdiende ellende niet meer als vergrijp beschouwd.

Maar de hervormingen die onder den invloed van bezorgdheden van maatschappelijk belang worden voorbereid, zoo op het gebied van de toepassing als van de uitvoering der straffen, gaan heel wat dieper.

Eerst en vooral wordt er naar gestreefd geen verschil meer te maken tusschen den *overtreder*, als verantwoordelijk beschouwd, en den *krankzinnige*, als onverantwoordelijk beschouwd. Men neemt steeds meer aan dat tusschen die twee uitersten de heele reeks abnormalen bestaat: lijders

aan vallende ziekte, geestelijk achterlijken, enz.... Men erkent dat menschen van dien aard minder onder de bevoegdheid vallen van den rechter, die de overtreding vaststelt, dan van den zielenarts, die te hunnen opzichte maatregelen van bewaking en van opvoeding treft.

Ten tweede verzekert men dat het noodzakelijk is de straf persoonlijk te maken, de strafinstellingen te specialiseeren, bijvoorbeeld gevangenis-scholen, gevangenis-sanatoria, gevangenis-toevluchtsoorden voor dronkaards, lijdens aan vallende ziekte en geestelijk achterlijken te stichten.

Ten slotte stelt men voor op talrijke soorten overtreders of misdadigers het stelsel van de *onbepaalde straf* toe te passen, waarbij eigenlijk de zuiver betegelende strafveroordeelingen worden vervangen door bestuurlijke maatregelen van interneering en heropvoeding, met het doel de maatschappij te vrijwaren en, indien het mogelijk is, den enkeling te verbeteren.

Wij hebben gezien dat zulk stelsel reeds bestaat voor de minderjarigen beneden 16 jaar. Het wordt ook toegepast op degenen welke zich aan bedelarij of landlooperij overleveren. Bij het Parlement werd een ontwerp ingediend, dat door den Hoogen Raad der Gevangenis is opgemaakt en waarbij dat stelsel insgelijks wordt uitgebreid tot de overtreders van 16 tot 21 jaar, tot de hervallende misdadigers en tot al de soorten abnormalen.

Nu, in dat stelsel is de macht en de bevoegdheid van den rechter noodzakelijk beperkt. Zijn tusschenkomst bestaat enkel in het zeggen of de feiten zijn vastgesteld en, bij bevestiging, de overtreders ter beschikking van de regeering te stellen.

Voor het overige, berust het op de *diensten van krimineele anthropologie* de betichten of de veroordeelden in opmerking te stellen, te besluiten in welke bijzondere instellingen zij zullen moeten opgesloten worden, hun vrijlating of, integendeel, verlenging van hun opsluiting vanwege de bestuurlijke overheden te verkrijgen.

Men moet, daarenboven, voorzien dat de rol van de beroepsmagistraten op een ander gebied zal beperkt worden, door het verdwijnen van het onderscheid tusschen de *misdaden*, te berechten door het Assisenhof, en de *overtredingen*, of de *misdaden die vóór de korrektioneele rechtbank worden gebracht*.

Nu reeds, beraadslaagt de jury in de Belgische Assisenhoven, na haar uitspraak, met de magistraten over de toepassing van de straf; en die samenwerking tusschen de beroepsmagistratuur en de volksrechters levert goede uitslagen op. Waarom zou men niet aannemen dat over al de overtredingen, zonder onderscheid, wordt uitspraak gedaan door een beroepsmagistraat, bijgestaan door twee of meer gezworenen? Maar het spreekt vanzelf dat zulke hervorming zou moeten worden voorafge-

gaan door de *demokratisatie van de jury*, de eenige onzer instellingen die nog de sporen van het oude cijns- of bekwaamheidstelsel heeft behouden (1).

In zijn Utopie (2), spreekt Anatole France in de volgende bewoordingen over wat het Rechtswezen in de socialistische samenleving zou worden:

Onze vaders — zegt hij — hebben heel de rechterlijke orde afgeschaft. Zij hadden ze niet noodig. Door het privaatsbezit af te schaffen, hebben zij meteen diefstal en aftroggelarij afgeschaft. Sinds wij elektrische verdedi-

(1) Door, toen ik aan het Ministerie van Justitie was, het vraagstuk van de hervorming der jury te bestudeeren, heb ik me rekenschap kunnen geven van de groote moeilijkheid om een bevredigende oplossing te vinden. De jury behoudt haar burgerlijk karakter, dank aan het stelsel waardoor de gezworenen slechts in zekere categorieën van « bekwame personen » werden gekozen. Anderzijds moet men erkennen dat de loting onder al de inwoners, welke kunnen lezen en schrijven, aan het toeval een plaats, die te belangrijk kan zijn, overlaat.

Ik vraag mij, onder die voorwaarden af, of dit laatste stelsel niet zou kunnen getemperd worden op de volgende wijze : zes gezworenen zouden door het lot worden aangeduid; drie zouden aangesteld worden door de verdediging en drie door de beschuldiging.

Het schijnt niet twijfelachtig dat bij het kiezen van de gezworenen rekening zou gehouden worden van de intellektueele hoedanigheden, die noodzakelijk zijn om goed over de feiten van de zaak te oordeelen. Anderzijds zouden de andere gezworenen, die talrijker zouden zijn, de meerderheid bepalen.

Het zou, in een zekere mate, het principe van het scheidsgerecht zijn, toegepast op de krimineele zaken. Het levert goede uitslagen op in de raden van eer. Waarom zou het dat niet doen in de juries van het Assisenhof?

(2) *Sur la pierre blanche*, blz. 309.

gingstoestellen dragen, moeten wij geen aanslagen op personen meer vreezen. De mensch is eerbiedwaardig geworden voor den mensch. Men begaat nog misdaden uit liefde; men zal er altijd begaan. Nochtans, dat soort misdaden wordt zeldzamer als het ongestraft blijft. Heel ons rechterlijk korps bestaat uit verkozen scheidsrechters, die kosteloos over de overtredingen en de geschillen een oordeel vellen.

Laten wij die aanlokkelijke vooruitzichten niet uit het oog verliezen. Zij helpen ons om ons een maatschappelijken staat voor te stellen, die heel en al van den onzen verschilt. Maar, in afwachting worden overgangs- en bemiddelingshervormingen opgedrongen, om, zooveel mogelijk, de rechterlijke inrichting bij de behoeften van een democratie, waarin de arbeiders een steeds uitgebreider rol spelen, aan te passen.

Wij hebben er reeds eenige aangeduid.

Men moet er bijvoegen : *de herziening van het kriegsstrafwetboek en de afschaffing, in vredestijd, van de krijgsraden ; het tegenonderzoek ; de vergoeding van de slachtoffers van rechterlijke dwaalingen ; de hervorming van het Pro Deo ; en, om een einde te maken aan een meer dan onaangenaam verouderd stelsel, de afschaffing van de doodstraf, die in feite reeds sedert meer dan een halve eeuw is afgeschaft.*

§ 3. Scheiding van Kerken en Staat

De Staat, als orgaan van klasselieerschappij, heeft geen krachtiger steun dan een gevestigde Kerk. 't Is wat den liberalen minister Lebeau vroeger deed zeggen : « Voor het handhaven van de orde, is een goede priester meer waard dan tien gendarmen. »

Men moet daaromtrent het meesterlijk boek lezen van De Bidour, over de geschiedenis van de betrekkingen tusschen Kerk en Staat in Frankrijk, van 1789 tot 1870. (*Histoire des rapports de l'Eglise et de l'Etat en France, de 1789 à 1870*).

Gedurende heel dat tijdvak, waarin zooveel regeeringen elkaar opvolgden, is de katholieke Kerk zuiver anti-revolutionnair; of, tenminste, zij blijft het totdat de Staat, die uit de Omwenteling is gesproten, haar als de sterkste voorkomt.

Zeker, in 1789 is de lagere geestelijkheid met de Revolutie, terwijl de hoogere geestelijkheid gedurende acht jaar niet ophoudt haar een hardnekkigen tegenstand te bieden. In 1848 is het Evangelie aan de orde van den dag. De aartsbisschop van Parijs zingt het *Te Deum* ter eere van de opkomende democratie. De geestelijkheid zegent de Vrijheidsboomen. Maar onder al de andere stelsels neemt de Kerk aan, tegen min of meer uitgebreide toegevingen, te helpen tot het handhaven of het versterken der bestaande orde.

Onder het Konsulaat en het Keizerrijk belooft zij niet alleen haar lijdzame getrouwheid aan de regeering; zij neemt een formule van eed aan, waarbij de geestelijkheid in zekere mate in een politie-agentschap, ten dienste van den Staat, werd herschapen :

Ik beloof geen betrekkingen te hebben, geen enkele vergadering bij te wonen, geen enkelen bond in leven te houden, hetzij in het binnen- of in het buitenland, die in strijd zou zijn met de openbare veiligheid; en *indien ik, binnen mijn bisschoppelijk gebied of elders, verneem dat er tegen den Staat wordt samengespannen, zal ik het aan de regeering bekend maken.* (1)

Onder de Restauratie beperkt de Kerk er zich niet bij de tegenrevolutie te steunen; zij is de tegenrevolutie zelf. Zij regeert door middel van de priesterpartij. Zij heerscht over het openbaar onderwijs. Zij speelt den baas over de pers. Zij stelt, op godsdienstig gebied, « het oude stelsel met de jezuiteten meer en de vrijheden der Gallikaansche Kerk minder » opnieuw in. En, in ruil, doet zij haar eigen zaak overeenstemmen met die van den vorstelijken Staat; zij roept « het onverbreekbaar verbond tusschen den troon en het altaar » uit.

Zoo dringt de priester Frayssinous, grootmeester van het openbaar onderwijs (1822), in zijn eersten rondzendbrief aan de rektors, aan op den wensch

(1) DE BIDOUR, aang. b., blz. 208.

van den Koning om de jeugd «steeds meer opgeleid te zien in de *godsdiensstige* en *monarchistische* gevoelens... Degene die het ongeluk zou hebben *te leven zonder godsdiensst en niet verknocht zou zijn aan de koninklijke familie*, zou moeten voelen dat hem iets ontbreekt om een waardig onderwijzer van de jeugd te zijn.» (1)

Met de Julimonarchie, zijn de betrekkingen eerst meer gespannen, en degenen, die door Lamennais de «lakeien met de geschoren kruin» worden genoemd, moeten zich eerst goed bezinnen om nader tot den «koning der barrikaden» te treden. Maar de burgerij, die de macht in handen heeft, is van meening dat er «een godsdiensst voor het volk» noodig is. De regeering vraagt maar om de geestelijkheid te behagen. Guizot laat, in het middelbaar onderwijs, de vrije instellingen, namelijk de kongreganistische, toe; en «'t is van dat tijdperk af (1832) — schrijft Dupanloup — dat er tusschen de Fransche Kerk en de regeering een sinds lang gewenschte toenadering plaats greep, die plechtig werd uitgeroepen». Nochtans, gedurende de jaren die volgden, werd de strijd tusschen de Kerk en het openbaar onderwijs voortgezet, en de Omwenteling, het socialisme, de opstand van Juni 48 waren er noodig om het verbond tusschen de geestelijke en de wereldlijke macht opnieuw hechter en inniger te maken.

(1) DE BIDOUR, aang. b., blz. 371.

Aanstands na de Juni-dagen reeds, maakten de Voltairianen, bevreesd, zich gereed om waarborgen te geven. Men wendt stappen aan in Rome. Men kondigt de wet Falloux aan. De heer Thiers stelt de wereldlijke onderwijzers op de kaak als anti-priesters, als priesters van de godloochening en van het socialisme. Cousin zelf verklaart dat men zich om den godsdienst moet scharen, om de grondvesten van de maatschappij, van het bezit en van de familie te redden. Maar, indien de Kerk al hun aanbiedingen aanneemt, ziet zij niet naar hun kant uit. Zij is met Louis Napoleon. Zij begroet in hem het hoofd van de partij der orde. Montalembert verklaart dat door «tegen hem te stemmen, men gelijk geeft aan de maatschappelijke omwenteling». Veuillot, die vroeger koningsgezind was, verklaart zich «napoleonsgezind zonder voorbehoud.» De meeste bisschoppen juichen in 's hemels naam, den man van 2 December toe; en te Parijs zelf, waar het republikeinsch bloed nog maar had gevloeid, zingt de aartsbisschop het *Te Deum* ter eere van den prins, die de verbintenis heeft aangegaan, ten koste van alles, de wereldlijke macht te handhaven.

Nu, waarom dat verbond tusschen de menschen die van elkaar niet konden houden en die elkaar niet konden achten? Karl Marx antwoordt in zijn «18 Brumaire» (1):

(1) MARX. *La Lutte des classes en France et le 18 Brumaire de Louis Bonaparte*, blz. 85.

Afgezien van de koningsgezindheid, zonder het oude Rome, dat is onderworpen aan zijn wereldlijke macht, geen paus; zonder paus, geen katholicisme; zonder katholicisme, geen godsdienst in Frankrijk, en, wat zou er, zonder godsdienst, worden van de oude Fransche samenleving? *De hypotheek die de boer bezit op de hemelsche goederen is een waarborg voor de hypotheek die de burger bezit op de goederen van den boer.*

Alles te zamen genomen, is de geschiedenis der betrekkingen tusschen Kerk en Staat in Frankrijk, sedert 1789, de geschiedenis, niet alleen van de geschillen, maar van de verzoeningen en de toenaderingen tusschen de Kerk en den Staat, in het belang van de tegenrevolutie. Het is niet anders gegaan op zedelijk gebied. Het is zelfs spijs de scheiding, niet anders onder het regiem van den heer Millerand of van den heer Poincaré.

In zijn encycliek «Midden in de zorgen..» (1892), heeft Leo XIII zich kunnen verzoenen met de Republiek. Evenals zijn voorgangers en zijn opvolgers, heeft hij nooit opgehouden in het socialisme een «doodende pest» te zien.

Het zou overigens een vergissing zijn te denken dat die antirevolutionnaire houding aan de katholieke Kerk eigen is. Elke gevestigde Kerk, elke Kerk, die van den Staat afhangt, is, uit zichzelf, een steun voor den Staat, als middel van klasseheerschappij.

No bishop, no king, zegde Jacques II, toen hij, in zijn redetwisten met de Puriteinen, de bisschoppen tegen den Staat verdedigde. En, al is het de

Russisch-Katholieke Kerk of de Pruisische Lutheraansche Kerk, overal zijn de Staatskerken steeds de sterkste steunpilaren van de bestaande orde geweest.

Onder die voorwaarden kan het niet anders of de tegenstrevers van de scheiding moeten vooral langs de zijde van de behoudsgezinden staan. De genen die de scheiding voorstaan zijn, integendeel, niet enkel vrijdenkers of socialisten. Het zijn insgelijks geloovigen als Lamennais — de Lamennais van vóór de scheuring — die achten dat de Kerk, in plaats van zich afhankelijk te maken van behoudsgezinde regeeringen, die haar kompromitteeren of verdrukken, naar onafhankelijkheid moet streven, met nadruk het genieten van de hedendaagsche vrijheden eischen.

Aan den vooravond van de scheiding in Frankrijk, toen de Narfon de bisschoppen ondervroeg omtrent de afschaffing van het budget van den godsdienst, verklaarden zij zich bijna allen konkordaatgezind. Eén onder hen, nochtans, Mgr. Le Camus, bisschop van La Rochelle, antwoordde hem :

De Godsdienst moet er naar streven zich meer en meer af te scheiden van alles wat hem niet toebehoort en hem niet wil, laten wij meer zeggen, in den huidigen tijd, hem niet meer kan toebehooren. Den dag dat men zal zien dat wij alleen maar priesters en bisschoppen willen zijn en wij, als zoodanig, aan elke politieke aktie verzaken,

zullen wij een heel wat grooter macht op de zielen uit oefenen (1).

Inderdaad, men moet niet enkel streven naar de scheiding van Kerken en Staat, maar insgelijks naar de scheiding van Kerken en politiek, van godsdienst en politiek.

Ik herinner mij dat, op zekeren dag, de leden van het Internationaal Socialistisch Bureau te Londen een lunch, dien de Labour Party hun aanbod, bijwoonden. Op het oogenblik dat men zich aan tafel zette, stond de *chairman* recht en sprak eenige woorden. — Wat zegt hij, vroeg me mijn buurman, een Fransch socialist. — Hij zegt het gebed, antwoordde ik, tot groote verbazing, neen, tot overgroote verstomming van dengene die mij had aangesproken en welke het, zichtbaar, als monsterachtig beschouwde dat men terzelfder tijd socialist en geloovige kon zijn!

Die overeenstemming van twee geestestoestan- den kan natuurlijk maar dikwijls voorkomen in landen waar de godsdienst privaatzak is, waar de Kerken, als zoodanig, neutraal staan op politiek

(1) DE NARFON. *La Séparation des Eglises et de l'Etat*, blz. 51. Parijs, Alcan, 1912. — Zie ook, omtrent de gevolgen van de scheiding op dat gebied, het boek van PAUL BUREAU, *Quinze ans de séparation en France*. Wij hebben breedvoeriger over de godsdienst- kwestie uit socialistisch standpunt, gehandeld in onze *Essais socialistes*, 2e deel. Parijs, Alcan.

gebied, waar de priesters aan de massa geen geestelijke ambtenaars of gendarmen meer toeschijnen.

Nu, die scheiding tusschen de Kerken en de politiek onderstelt, in wettelijk opzicht, *de scheiding tusschen Kerken en Staat*.

't Is in dien zin dat de Werkliedenpartij de scheiding in haar programma heeft opgenomen. Zij heeft, overigens, geen inspanningen gedaan om een hervorming te verwezenlijken, die zich niet als een daad van brutaal anti-klerikalisme moet voordoen, maar als het natuurlijk eindpunt van de evolutie der moderne samenlevingen naar de wereldlijkheid. Zeker, niets zou meer gerechtvaardigd zijn dan de afschaffing van het budget der eerediensten in België, waar de Staat de priesters betaalt, zonder ze te benoemen en zonder hun daden te kontroleeren. Maar andere meer spoed eischende en belangrijker zaken worden ons opgedrongen. Laten wij er ons, in ons algemeen programma, bij beperken het principe vast te leggen. De verwezenlijking zal op tijd en stond gebeuren.

§ 4. De Hervorming van het Onderwijs.

Vóór enkele jaren, schreef een Amerikaansch opvoedkundige, professor John Dewey, in zijn werk over de Maatschappij en de School (*School and Society*, 1900):

Wat de beste en verstandigste ouders voor hun eigen kinderen willen, moet de maatschappij voor alle kinderen willen. Elk ander schoolideaal is eng en zielloos ; het bedreigt de democratie met vernietiging.

De Werkliedenpartij kan die edele gedachte als de hare aannemen.

Op het gebied van het onderwijs, moet ons grondprincipe de gelijkheid van het vertrekpunt zijn, het recht voor alle kinderen, zonder onderscheid van maatschappelijke klassen, om het onderwijs, dat het best met hun aanleg overeenstemt, te krijgen.

In een merkwaardige studie over het *Oproeingsprogramma van een democratie* (1), heeft L. Suhrie met nauwkeurigheid de voornaamste voorwaarden bepaald, welke een schoolstelsel moet vervullen, opdat dit principe in werkelijkheid wordt toegepast.

Eerst en vooral moet elk kind, tot welke maatschappelijke klasse het ook behoort, en in welke plaats het ook woont, een *goede school* tot zijn beschikking hebben, hetzij om zijn studiën aan te vangen, hetzij om ze voort te zetten.

Ten tweede, moeten maatregelen worden getroffen opdat de abnormale kinderen — blinden, doofstommen, geestelijk zwakken, achterlijken,

(1) *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*. New Possibilities in Education. September 1916, Philadelphia.

enz., — kunnen opgenomen worden in bijzondere klassen, scholen of instellingen, en niet meer verward worden met de andere kinderen, tot het grootste nadeel van deze laatsten en van henzelf.

Ten slotte moet het schoolstelsel zoodanig worden ingericht dat de scheiding der maatschappelijke klassen niet aangemoedigd of zelfs niet toegelaten wordt.

In dit laatste opzicht stelt Suhrie, niet zonder trots, vast dat, in de Vereenigde-Statcn, de benaming gemeenschappelijke school, *common school*, een eeretitel is, in plaats van een bewijs van ongeschiktheid:

De diepe kloof — zegt hij, — die in de maatschappij der volwassenen bestaat tusschen de rijken en de armen, de geletterden en de ongeletterden, de leden van de «goede families» en het gemeene volk, de arbeiders en de nietsdoeners, de rechtgeloovigen en de afvalligen doet, in tegenstelling, inzien dat onze scholen een hoogst belangrijken invloed moeten uitoefenen, door heden, gedurende de kinderjaren, die maatschappelijke eendracht, die breede menschelijke saamhoorigheid, die broederlijke gemeenschap, welke het innerlijk wezen zelf van de ware democratie uitmaken, te ontwikkelen. (1)

Ongelukkig is het maar al te waar dat wij, in België, op verre na die drie hoofdvoorwaarden niet hebben verwezenlijkt.

Wij hebben, weliswaar, scholen in al de gemeenten van ons land, maar daaronder zijn er vele die,

(1) Aang. b., blz. 21.

zoo op stoffelijk als op geestelijk gebied, in be-
treuenswaardigen toestand verkeerem. In haar
jongste verslag bekent de Bijzondere Kommissie,
die de begrooting van Kunsten en Wetenschappen
heeft nagegaan, het in de volgende bewoordingen:

In vele gemeenten, worden de kinderen nog opeenge-
hoopt in slecht verluchte, slecht onderhouden klassen;
vele klassen zijn overbevolkt, de schoolmeubelen zijn niet
volledig.... Die groote ellende van de scholen, in België,
wordt met den dag grooter. Wij wezen er op in ons
voorgaand verslag en moeten vaststellen dat zij sedert-
dien slechts verscherpt is. (1)

In feite, heeft de gemeentelijke zelfstandigheid
in de groote steden en in een zeker getal nijver-
heidsgemeenten bevredigende, ja zelfs merkwaar-
dige uitslagen opgeleverd. Maar op de dorpen leidt
zij dikwijls tot een rampzalige school-achterlijk-
heid. Men kan zich indenken wat zij kan geven in
de gemeenten met enkele honderden inwoners. An-
derzijds zijn groepeerings van gemeenten niet
mogelijk in streken als onze Ardennen, waar de
dorpen ver van elkaar zijn verwijderd. Het is
vooral de plicht van den Staat om, door middel
van toelagen, tusschen te komen, ten einde tus-
schen de dorps- en de stadsscholen een zekere ge-
lijke verdeling in te stellen.

(1) *Begrooting van het Ministerie van Kunsten en
Wetenschappen*, voor 1923. Verslag dat door den heer
Gollier, namens de bijzondere Kommissie, werd opge-
maakt (1923, n° 159), blz. 5.

Voor wat de tweede der voorwaarden, die door Suhrie zijn opgegeven, betreft, ons onderwijs voor de weinig begaafde, achterlijke of abnormale kinderen, is nog maar weinig ontwikkeld. De gemeenten, waar men bijzondere klassen voor achterlijke kinderen heeft ingericht, zooals Melckmans het te Anderlecht heeft gedaan, zijn zeer zeldzaam. Voor wat de erg abnormalen betreft, wordt bij de wet van 14 Juni 1921, die door ons toedoen werd aangenomen, het voordeel van het gemeenschappelijk fonds, dat de tusschenkomst van den Staat, de provincies en de gemeenten voor het onderhoud der krankzinnigen regelt, tot die categorie van kinderen uitgebreid. (1)

Sedert de aanneming van die wet werd een zeker getal krankzinnigengestichten, waarin, bij gebrek aan beter, jonge abnormalen, die eigenlijk geen krankzinnigen waren, werden opgenomen, zoo goed mogelijk in « onderwijsgestichten voor abnormale kinderen » veranderd. De provincies Brabant en Henegouwen hebben, onder betere voorwaarden, gelijksoortige gestichten opgericht. De Regeering heeft in de kolonie van Gheel een afdeeling voor abnormale kinderen gesticht. Maar, op dat gebied, is er nog bijna niets verwezenlijkt en die belangrijke kwestie moet in ons schoolprogramma behandeld worden.

(1) Zie, voor wat de toepassing van die wet betreft, het *Bulletin pour la protection de l'enfance*, Mei 1922, blz. 363.

Dan komen wij eindelijk aan de derde voorwaarde, waarover in het *Opvoedingsprogramma van een democratie* wordt gesproken : de oprichting van gemeenschappelijke scholen voor al de kinderen, zonder onderscheid van maatschappelijke klassen.

Hier ook zijn wij nog ver achteruit.

In zijn werk over het *Bijbelvraagstuk in de XIXe eeuw*, verhaalt priester Houtin dat ten tijde van den strijd tusschen de godsgelerden en de aardkundigen omtrent de kwestie van de werkelijkheid en de algemeenheid van den zondvloed, de kerkelijke leering verschilde volgens de klassen :

In het lager onderwijs, en bij de uitlegging van den katechismus voor het volk, stelde men een ramp voor als zijnde stoffelijk en volstrekt alomvattend geweest. In het middelbaar onderwijs nam men de stelling aan dat ze bij de door de menschen bewoonde aarde beperkt was geweest. In het hooger onderwijs liet men toe, er een volledig vrije meening op na te houden. (1)

Nu, wat Houtin zegt over de kerkelijke leering, kan, over 't algemeen, worden toegepast op onderwijs van allen aard in het burgersstelsel.

Er zijn in België, bijvoorbeeld, kosteloze en betalende scholen, lagere scholen voor de volkskinderen en voorbereidende afdelingen aan de middelbare school voor de burgerskinderen. De drie gra-

(1) HOUTIN. *La Question biblique chez les catholiques de France au XIXe siècle*. Parijs, Picard, 1902.

den van onderwijs zijn in hun samenhang van elkaar gescheiden. Tusschen het middelbaar en het hooger onderwijs bestaat er een ondoordringbaar beschoot : de intellektueele vorming van hun leeraarskorpsen is volstrekt verschillend. Terwijl in Frankrijk de meesters van het middelbaar onderwijs hun loopbaan in het hooger onderwijs voleindigen, kunnen wij bij ons bijna geen voorbeeld aanhalen van een atheneumleeraar die hoogleeraar wordt; en dat is een van de oorzaken der uiterste middelmatigheid van ons middelbaar onderwijs.

In 1893 reeds, stelde de Werkliedenpartij tegenover die verouderde vormen, waardoor de rangorde der maatschappelijke klassen op het intellektueel gebied wordt gebracht, de formule van de zogenoemde *eenige* school, waar al de kinderen met een zelfde ontwikkelingsvermogen tot op veertienjarigen leeftijd hetzelfde onderricht van dezelfde meesters zouden ontvangen, in dezelfde scholen waarin de drie graden opeenvolgende trappen van éénzelfde onderwijs zouden vormen.

Maar het op die kwestie betrekking hebbend artikel van het programma, werd derwijze opgesteld, dat de herziening er van noodig is.

Hier volgt het :

a Volledig, kosteloos, wereldlijk en verplicht lager onderwijs op de kosten van den Staat. Onderhoud door de openbare overheden van de kinderen

die de school bezoeken. Kosteloos en wereldlijk middelbaar en hooger onderwijs op de kosten van den Staat.»

Laten wij eerst en vooral vaststellen — aangezien het een minimumprogramma betreft — dat het onderhoud van de schoolgaande kinderen door de openbare overheden de veronderstelling in zich sluit dat er vooraf een bezitsvorm bestaat, geheel verschillend van dien welke het kapitalistisch stelsel kenmerkt. Er kan dus thans slechts spraak zijn van het onderhoud der kinderen gedurende *hun verblijf* in de school; en in dat opzicht zijn de schoolkinderkleding en -voeding, de vakantiekoloniën en het geneeskundig toezicht gedeeltelijke en nog zeer onvolledige verwezenlijkingen van het na te streven ideaal.

Anderzijds zou de kosteloosheid van het onderwijs in alle graden onvoldoende zijn om aan de goede klassen het uitsluitend voorrecht, om aan hun kinderen een middelbaar of hooger onderwijs te geven, te ontnemen.

Een socialistisch programma moet bepaald gericht zijn op het doel, al de geestelijke vermogens, die in de diepe lagen der samenleving sluimeren, in de hoogste mate te benutten :

Er is, zooals men terecht heeft gezegd, goud in de volkskinderen. Onder de leerlingen van de lagere school bevindt zich het zaad van een Charcot, een Claude Bernard, een Pasteur. In de maatschappelijke diepten zijn

er typen met wetenschappelijken, letterkundigen of politieken aanleg door erfelijke kracht opgehoopt. Onder degenen die geen hogere studiën kunnen doen, zijn er genieën die de wetenschap tot nog ongekende hoogten zouden verheffen. Men moet die nog verborgen rijkdommen te voorschijn halen en de meesters zijn maar de zoekers, de opdelvers van de verstandelijke vermogens. Die goudkorrels dienen aan het licht gebracht. Men moet die verborgen genieën ontdekken en opleiden. Al die krachten moeten uit de mogelijkheden der massa tot vruchtbaarheid worden gebracht. Het land mag er niets van verliezen. Voornamelijk na de verarming door den oorlog, heeft het recht op alle herstellingen. (1)

't Is om dat doel te bereiken en het lager met het middelbaar onderwijs te verbinden, dat Morichar, te Sint-Gillis, in 1918, Pastur in den Provincieraad van Henegouwen, in 1919, en Jules Destrée bij de wet van 1921 de Hulp aan de Meestbegaafden hebben ingesteld; 't is om die inspanning op hoogeschoolgebied aan te vullen dat het *Hoogeschoolfonds* voorschotten verleent aan de jongelingen die over de noodige middelen niet beschikken om aan de hoogeschool te studeeren.

Het zijn nog maar schuchtere verwezenlijkingen, maar zij streven naar het doel dat de Engelsche minister van Opvoeding, Fisher, in de volgende bewoordingen duidelijk heeft aangewezen :

Het groote vraagstuk is, aan alle kinderen gelijke kansen (*an equal opportunity*) te verschaffen. Aan den-
gene, die de intellektueele bekwaamheid en de zedelijke

(1) GOLLIER, aang. b., blz. 23.

kracht bezit om zich boven den stand, waarin hij is geboren, te verheffen, moeten de middelen om er in te slagen verschaft worden; de schepper, de uitvinder, de man van de daad, de chef, die, van zichzelf onbewust, sluimert in het kind dat op de schoolbank zit, moet in de school het gunstige midden vinden voor zijn ontwikkeling; er moet een stelsel van nationale opvoeding breed en vrij opbloeien, opdat de aanleg en de verdienste zich heel en al kunnen laten gelden. (1)

Dus, hulp aan de meestbegaafden en misschien ook maatregelen om de studies der minderbegaafden te onderbreken, ten einde de intellektueele loopbanen niet te overlasten met lieden, die maar hoogere studies doen, omdat de fortuin van hun ouders het hun toelaat.

Het zijn, overigens, zulke kwesties niet die, onder socialisten, aanleiding tot twisten kunnen geven.

De diskussies — namelijk op het Kongres van de Werkliedenpartij op 15, 16 en 17 April 1922 — liepen uitsluitend over het vraagstuk van het lager onderwijs en inzonderheid over de kwestie van de toelagen aan de privaatscholen. Maar het moet nochtans worden gezegd dat de meeste sprekers die zich in het debat mengden, eigenlijk slechts, voor of tegen de gelijkheid der Staatstoelagen, de bewijsredenen herhaalden die, hetzij van liberale, hetzij van katholieke zijde worden aangevoerd.

(1) BAUWENS. *Fond des mieux-doués*, blz. 7. Brussel, Dewit, 1922.

Nu, op het gebied van de principes, zouden de socialisten moeten trachten, zich zoowel van de liberale, als van de katholieke ideologie los te maken.

Men kent de katholieke stelling en wij zullen er niet op aandringen: de Staat moet er zich op voorbereiden aan het besturen van het onderwijs te verzaken; het openbaar onderwijs, overigens op godsdienstigen grondslag, moet maar tusschenkomen om het onvoldoende privaatininitiatief aan te vullen, Het na te streven ideaal is de ontwikkeling van het vrij onderwijs. Het moet aangemoedigd worden, met toelagen gesteund, begiftigd met dezelfde voordeelen als het officieel onderwijs. En men weet waarom de katholieken zich zoo op het standpunt van vrijheid en gelijkheid plaatsen. Er zijn, in de burgersmaatschappij, maar twee groote onderwijzende machten : de Staat en de Kerk. Alles wat, bijgevolg, de rol van den Staat vermindert, vermeerdert in dezelfde mate den invloed van de Kerk.

Dergelijke stelling is ontegensprekelijk de volledige tegenstelling van de onze : voor ons is het onderwijs een openbare dienst; het is geen privaatzak en het mag dat ook niet zijn.

Maar er is ook de stelling van de liberalen, die het gebied van het vrij onderwijs zooveel mogelijk wil beperken om den voorrang te behouden

of te verschaffen aan wat men noemt : de officieele school.

Nu, het woord «officieele school» alleen, dat te veel in onze eigen middens wordt gebruikt, zou de socialisten op hun hoede moeten stellen voor de stelling der liberalen.

De officieele school is de school van den Staat, van den Burgersstaat. Zelfs dan als het lager onderwijs — gelijk dat in België het geval is — door de gemeenten wordt ingericht, komt de Staat tusschen om een groot deel der onkosten te betalen. Hij behoudt zich het recht voor de onderwijzers af te zetten. Hij dwingt de gemeenten een godsdienstig onderwijs in te richten. Hij dringt zijn programma op. Hij verplicht de leden van het onderwijzend personeel, waaronder er veel vrijdenkers en socialisten zijn, den katechismus aan te leeren, den eerbied en de liefde voor de bestaande instellingen te prediken.

Zeker bestaat er voor ons geen twijfel als wij te kiezen hebben tusschen de katholieke school en de « officieele school », vooral in de groote gemeenten. Maar in beginsel nemen wij de liberale stelling niet meer aan dan de katholieke.

De Werkkiedenispartij wil de school ingericht zien als zelfstandigen openbaren dienst; het onderwijs gesocialiseerd, zoo, dat de Staat of de Gemeente de school en het schoolmaterieel ten dienste van allen stelt, voor het kiezen van het onderwijzend

personeel voorwaarden van bekwaamheid en zedelijkheid bepaalt, het opzicht en de controle regelt, een programma vaststelt, waarin geen aanslag wordt gepleegd op de godsdienstige of wijsgeerige overtuiging van gelijk wie.

Maar als dat is volbracht, moet de Staat of de gemeente, naar onze meening, zelf de scholen niet besturen. Hier willen wij ook de bureaucratische regie vervangen door de maatschappelijke. Wij meenen dat de scholen in vrijheid moeten beheerd worden door Raden, Schoolkommissies, die met het algemeen stemrecht voor de beide geslachten worden verkozen, met vertegenwoordiging, wel te verstaan, van de openbare besturen en van het onderwyzend personeel.

In dat stelsel zou niets beletten dat een bepaalde school wordt toevertrouwd aan een groep families, die bij de verplichte leervakken van het programma andere leerstof, en, namelijk, het godsdienstig of wijsgeerig onderricht dat zij verkiezen, kunnen voegen

Kortom, de gemeenschap zou aan allen het geestesbrood verzekeren, maar wij zien er geen bezwaar in, integendeel, dat men aan de belanghebbenden het recht toekent op dat brood, naar hun keuze, aalbessenkonfijt of sinaasappelmoes te smeren.

Ziedaar, beknopt, onze stelling. Maar men kan wel veronderstellingen maken, doch men moet ook de werkelijkheid inzien. Nu, de werkelijkheid is

in België zoo, dat de helft der meisjes en het derde der jongens privaatscholen, zoogezegd vrije, maar eigenlijk katholieke scholen bezoeken. Onmiddellijk na den oorlog, toen het verhoudingscijfer der kleinhandelsprijzen op 500 stond, vroegen de onderwijzers de herziening van hun weddenschaal. De katholieke rechterzijde, die nog de meerderheid had, stemde er in toe, doch onder voorwaarde dat dezelfde voordeelen aan de onderwijzers van het vrij onderwijs werden toegekend. De overeenkomst werd op dien grondslag gesloten; en naderhand kwam men nog nader tot de gelijkheid der Staats-toelagen voor de gemeente- en voor de vrije scholen, mits aanvaarding, door deze laatste, van de controle en het opzicht.

Nu, op dit oogenblik erkennen degenen die het verleen van toelagen het hevigst hebben beknibeld, dat het onmogelijk is ze af te schaffen.

't Is in dien geest dat het Kongres der Werkliedenpartij, op 17 April 1922 (1) de volgende dagorde heeft aangenomen:

Het Kongres der Belgische Werkliedenpartij,

Getrouw aan de beginselen van verdraagzaamheid in opvoedingszaken en het grondbeginsel van de vrijheid van onderwijs eerbiedigend;

Bevestigt eerst en vooral de verkleefdheid der Partij aan de openbare kosteloze en wereldlijke school, die

(1) B. W. P. — *Officieel Verslag van het XXXIIIe jaarlijksch Kongres*, blz. 75. Brussel, 1922.

de wijsgeerige overtuiging van allen eerbiedigt, en haar onwrikbaren wil deze school te verdedigen tegen de rechtstreeksche of onderduimsche aanvallen die er op zijn gericht;

Overwegende dat de school- en godsdienststrijden, die het land zoozeer verdeeld hebben, schadelijk waren voor de zaak van het volksonderwijs en voor de maatschappelijke evolutie van de arbeiders; dat het onmiddellijk na den wapenstilstand niet mogelijk was dergelijken strijd weer te verwekken, zonder tevens 's lands herstel en de verovering van hervormingen ten bate der arbeiders in gevaar te brengen;

Rekent op de socialistische gekozenen om de gelijkheid van het officieel toezicht over alle ondersteunde scholen te eischen, ten einde een uitstekend onderwijs te verzekeren, en te vermijden dat het zou dienen als wapen in den politieken en socialen strijd;

Gelast den Algemeenen Raad een kommissie te benoemen, die op het eerstkomend kongres de noodige maatregelen zal vaststellen om dit toezicht doelmatig in te richten, doch zich intusschen tegen alle nieuwe toegevingen in die richting te verzetten;

Verklaart dat de beste school de openbare school is;

En beveelt de socialistische mandatarissen met nadruk aan, aan de officieele school al hun zorg te wijden, door ter beschikking van deze school al de mogelijke middelen te stellen om haar groei te verzekeren en rond die school al de instellingen op te richten die noodig zijn voor de harmonische ontwikkeling van den lichamelijken en zedelijken aanleg van de kinderen.

Aan de hand van die dagorde stellen wij voor, het programma der Werkliedenpartij, op het gebied van het onderwijs, als volgt op te stellen :

1. *Samensmelting van het intellektueele, het lichamelijke, het klassieke, het technische en het landbouwkundig onderwijs tot een eenigen op-*

voedingsdienst kosteloos en verplichtend in alle graden, die, door een reeks specialisaties en uitlezingen het benutten der verscheidenheid van den persoonlijken aanleg, in het belang der maatschappij, mogelijk maakt.

2. Zelfstandigheid van dien openbaren dienst en beheer van de scholen, onder toezicht van den Staat en de gemeenten, door Schoolkommissies, die verkozen worden door de huisvaders en de huismoeders, met vertegenwoordiging van het onderwijzend personeel en van de openbare overheden.

3. Instelling van een Hoogen Raad voor het onderwijs, verkozen door de Schoolkommissies en die namelijk het regelen van het opzicht over de openbare scholen en over de van overheidswege gesubsidieerde vrije scholen in zijn bevoegdheid heeft.

Bij die drie hoofdpunten zal men, overigens, maatregelen moeten voegen, om het onderhoud der kinderen gedurende hun verblijf in de school te verzekeren en andere om aan de meestbegaafden de mogelijkheid te verschaffen om middelbare of hoogere studiën te doen.

§ 5. Het vraagstuk van de Landsverdediging

In zijn werk over de Volksregeering betoont Summer Maine met kracht welke tegenstrijdigheid

er bestaat tusschen het democratisch stelsel en de inrichting van een staand leger :

Men zou zich — zegt hij — geen twee organismen kunnen indenken welke meer in tegenstrijdigheid met elkaar zijn dan een goed onder tucht staand, wetenschappelijk uitgerust leger en een land, dat democratisch wordt geregeerd. De hoogste militaire deugd is de gehoorzaamheid; de grofste militaire fout is de traagheid in het gehoorzamen. Het is verboden te weigeren een bevel uit te voeren, zelfs als men er vast van overtuigd is dat het ongelegen wordt gegeven. Maar het eerste der rechten van den demokraat is het recht om aanmerkingen te maken op de handelingen van zijn oversten. De openbare meening, die zoowel laakt als looft, is de stuwkracht der democratische samenlevingen. De leidende stelregels der beide stelsels spreken elkaar beslist tegen en degene die oprecht aan beide tegelijk zou willen gehoorzamen, zou zijn eigen zedelijke gesteldheid in twee moeten splitsen.

't Is om tegen die tegenstrijdigheid in te werken, dat de socialistische democratie in alle landen er naar streeft, *in afwachting van de algemeene ontwapening, de staande legers te vervangen door zuiver verdedigingstroepen...*

Wij zijn van meening dat wij, te dien aanzien, niets hebben te wijzigen aan ons programma, waarvan het boek van Jaurès over het nieuwe leger (*l'Armée nouvelle*) de meesterlijke opheldering is. Nochtans, de stellingen van Jaurès, waarin deze aan de naties hetzelfde recht van wettige zelfverdediging toekent als aan de enkelingen, worden heden hevig tegengesproken door degenen, die,

onder den invloed van de bolsjewistische propaganda, beweren « dat er in het kapitalistisch stelsel geen landsverdediging bestaat ».

De formule is niet nieuw. Voordat zij een der uitverkoren gemeenplaatsen werd van de *Humanité*, dat dagblad waarin Jaurès vroeger juist het tegenovergestelde verdedigde, werd zij in onze internationale kongressen verdedigd door Domela Nieuwenhuis en door Gustaaf Hervé.

Deze laatste heeft de stelling van de antivaderlandsliefde duidelijk en in een taal, die voor allen vatbaar is, uitgedrukt en uitgelegd, zooals het nog door niemand werd gedaan. Onze jonge antimilitaristische strijders zullen dan ook ongetwijfeld hun eigen gedachte weervinden in dit uittreksel van « Leur Patrie » (hun Vaderland) :

De proletariërs hebben geen vaderland.

De verschillen, die tusschen de tegenwoordige vaderlanden bestaan, zijn maar oppervlakkige verschillen.

Het kapitalistisch stelsel is hetzelfde in al de vaderlanden, en daar het niet in werking kan worden gehouden zonder een minimum van politieke vrijheden, genieten al de landen die onder het kapitalistisch stelsel leven, van de gewone vrijheden, die men nergens aan het proletariaat kan betwisten; zelfs in Rusland is het autokratisch regiem beden doodelijk getroffen.

De proletariërs die zich voor de tegenwoordige vaderlanden laten dooden zijn gefopten, dwaze woestelingen.

Zelfs als hun vaderland overwonnen heeft zijn zij het die de onkosten van de overwinning betalen, daar de belastingen verhoogd worden.

De eenige oorlog die geen fopperij is, is die welke voor de proletariërs, als zij overwinnaars zijn, uitloopt op de

onteigening van de kapitalistische klasse, zoodat zij de hand kunnen leggen op de maatschappelijke rijkdommen, die sedert geslachten door 's menschen arbeid en vernuft werden opgestapeld.

Er is maar één oorlog die kan gevoerd worden door verstandige lieden, 't is de burgeroorlog, de Sociale Revolutie.

Dat Hervé er sedertdien een andere meening op nahoudt, verandert niets aan zijn bewijsredenen. Zij zullen al hun invloed uitoefenen op degenen die, daar zij den oorlog hebben beleefd of meege maakt, er al de gruwelen hebben van ondervonden, zich angstig afvragen of hun antimilitarisme en hun internationalisme verzoenbaar kunnen zijn met het aannemen van het principe der landsverdediging. Om te weerleggen wat Jaurès het Hervéïsch paradoks noemde, moet men dan ook eerst en vooral aannemen dat het, als elk paradoks, een greintje waarheid bevat; daarna moet men nagaan wat er valsch en wat er waar in is.

Laten wij dus de bewijsredenen van Hervé achtereenvolgens beschouwen :

1° *Er is maar één oorlog die kan gevoerd worden door verstandige lieden, 't is de burgeroorlog, de Sociale Revolutie.*

Het zij zoo, indien de Omwenteling rijp is, indien de burgeroorlog voorkomt als de uiterste toevlucht, als het eenige middel voor het proletariaat om zijn veroveringen te vrijwaren of om zich van de verdrukking te ontmaken.

Maar niet indien de Omwenteling, bij gebrek aan voorbereiding, slechts op een mislukking kan uitloopen en indien de burgeroorlog, na ontelbare ellenden en rampen, moet leiden tot heropleving, onder lagere vormen, van maatschappelijke machten die men heeft willen vernietigen.

2° Zelfs als hun vaderland overwonnen heeft, zijn zij het die de onkosten der overwinning betalen.

Voorzeker, en 't is een reden, tusschen zooveel andere, om oorlog te voeren tegen den oorlog, dat bedrijf welk niet meer opbrengt ; maar het is geen reden om zonder tegenstand aan te nemen dat het juk van den overweldiger, zich bij het juk van den kapitalist komt voegen.

3° De proletariërs die zich voor de tegenwoordige vaderlanden laten dooden zijn gefopten, dwaaze woestelingen.

Ja, indien zij, verblind door het vaderlandslievende argument — dat laatste argument van de schurken — niet over de noodige scherpzinnigheid en wilskracht beschikken om zich tegen buitenlandsche avonturen en veroveringsoorlogen te verzetten.

Maar neen, honderdmaal neen, als zij zich verdedigen tegen een inval, die — 1914 heeft het bewezen — verschrikkelijker is voor de armen, welke men vermoordt en wegvoert, dan voor de

rijken en vooral voor de slechte rijken die met den vijand handel drijven.

4° *Het kapitalistisch stelsel is hetzelfde in al de vaderlanden.*

Dat is juist, in dezen zin, dat overal waar de voortbrengingsmiddelen door één klasse zijn gemonopoliseerd, de andere klasse haar de meerwaarde, die zij voortbrengt, moet overlaten.

Maar, het kapitalisme zelf is een vooruitgang op de vorige stelsels, en wie zal betwisten dat er verschil bestaat tusschen het Staatskapitalisme van Lenin, het kapitalisme van Engeland of van Frankrijk, dat gedwongen is met de arbeidersklasse af te rekenen, en wat het kapitalisme der Stinnes' zou zijn, indien het, onder begunstiging van een zegepralende monarchistische reaktie, Europa met nieuwe geschillen bedreigde?

Er blijft dan nog de laatste bewijsreden, die alle andere beknopt weergeeft : « *De proletariërs hebben geen vaderland.* »

De uitdrukking is van Marx of van Engels. Zij bevindt zich in het Kommunistisch Manifest en, laten wij het opmerken, in het gedeelte van het Manifest, dat gewijd is aan de polemiek tegen de antisocialistische gemeenplaatsen van de burgerspers.

Om de draagkracht ervan te willen beoordeelen, moeten wij eerst en vooral den tekst raadplegen. Hier volgt deze :

Men heeft aan de kommunisten verweten dat zij het vaderland, de nationaliteit willen afschaffen. De arbeiders hebben geen vaderland. Ongetwijfeld moet het proletariaat eerst en vooral de politieke macht veroveren, zich tot nationale heerschende klasse verheffen en zich zelf een natie oprichten; en in dien zin is het nog aan een nationaliteit verbonden. Maar in den geest van de burgerij is het dat niet meer. De ontwikkeling van de burgerij zelf, de vrijhandel, de uitbreiding van de markt over heel de wereld, de eenmaking van de nijverheidsvoortbrenging en van de levensvoorwaarden, welke zij schept, doen de grenzen en de tegenstellingen tusschen naties trapsgewijze verdwijnen. De oppermacht van het proletariaat maakt die verdwijning vollediger en een verbonden aktie van het proletariaat aller beschaafde landen is één van de eerste voorwaarden voor zijn ontvoogding. Naarmate men de uitbuiting van den mensch door den mensch zal afschaffen, zal ook de uitbuiting der naties door de naties verdwijnen. De vijandelijkheid tusschen de naties zal ophouden met de klassentegenstelling in de naties.

Zooals Andler (1) het opmerkt, is dat vermaarde deel uit het Manifest niets anders dan de uitwerking van een gedachte, die reeds sedert een halve eeuw een der gemeenplaatsen van de socialistische en kommunistische literatuur was.

De volgelingen van Babeuf — Buonarotti, bijvoorbeeld — hadden reeds uitgelegd hoe «de massa van het volk, uitgeput door ellende, ouwetendheid, afgunst en wanhoop, de maatschappij slechts als een vijand beschouwt en tot zelfs de mogelijkheid een vaderland te hebben, verliest.»

ANDLER. — *Le Manifeste Communiste. Introduction et Commentaire.* Paris, Bibliothèque socialiste, 1902.

Weitling beweert hetzelfde (*Garantiën der Harmonie*, 1842) :

Hij alleen heeft een vaderland, die een eigendom heeft of die tenminste over de vrijheid en het middel beschikt om eigenaar te worden. Die daar niet over beschikt, heeft geen vaderland. Thans hebben wij geen vaderland. Een tuchthuis is geen vaderland; een verslaafde en verachte massa is geen volk.

Die teksten geven ons een zeer duidelijk begrip van de beteekenis dezer woorden : de proletariërs hebben geen vaderland. Het is een strijdargument, een letterkundige formule van denzelfden aard als de vermaarde uitdrukking van Proudhon : Eigendom is diefstal ! Maar degenen die naderhand die formule hebben overgenomen, hebben er een zeer verschillende beteekenis aan gegeven.

Zij zeggen met de Bolsjewisten dat er «in het kapitalistisch stelsel geen landsverdediging bestaat»; zij verklaren dat de arbeiders geen onderscheid hebben te maken tuschen een aanvals- en een verdedigingsoorlog; dat zij, in elk geval, moeten weigeren in te gaan op den oproep van de heerschende klassen tot de verdediging van het land.

Nu, om er zich van te overtuigen dat dit alles heel en al in tegenstelling is met de gedachte van Marx, hoeft men maar zijn studie over de Kommune van Parijs en vooral de beide manifesten van de Internationale, gedurende den oorlog van 1870, te herlezen.

In die dokumenten, welke door Marx werden opgesteld, maakt deze steeds onderscheid tusschen de verdedigingsoorlogen en de aanvals- of veroveringsoorlogen.

Eerst wordt in het Manifest van 27 Juli 1970 verklaard dat «van de zijde van Duitschland, de oorlog er een is van verdediging» — men wist toen niets af van het ambtsbericht van Ems — maar dan komt er bij :

Indien de Deutsche arbeidersklasse toelaat dat de huidige oorlog zijn uitsluitend kenmerk van verdedigingsoorlog verliest; indien zij hem laat omslaan tot een oorlog tegen het Fransche volk, zullen de overwinning of de nederlaag even noodlottig voor haar zijn. Al de kwalen die in 1816, na den Onafhankelijkheidsoorlog, Duitschland teisterden, zullen met een veel grooter kracht heropleven.

En later, in het tweede Manifest, na Sedan, bepaalde Marx de houding der Deutsche arbeiders in de volgende bewoordingen :

De Deutsche arbeiders hebben vastberaden deelgenomen aan den oorlog, dien zij door niets konden beletten, in zoover hij tot doel had de onafhankelijkheid van Duitschland te verzekeren en Duitschland en Frankrijk van een schrikkelijken geesel: het Tweede Keizerrijk, te ontmaken. (1)

Maar, nu het Keizerrijk is gevallen, nu de oorlog, langs de zijde van het overwinnende Duitsch-

(1) MARX. *La Commune de Paris*. Vert. Longuet, blz. 104 en vgd.

land, op zijn beurt een veroveringsoorlog wordt, nu een republikeinsche regeering in Frankrijk is samengesteld, wat is de plicht van de Fransche arbeiders tegenover de landsverdediging?

Ziehier wat het Manifest antwoordt :

De aktie van de Fransche arbeidersklasse is, op dit oogenblik, aan bijzonder moeilijke voorwaarden onderworpen. Trachten, in de huidige krisis, de nieuwe regeering omver te werpen, terwijl de vijand zich bijna vóór de poorten van Parijs bevindt, zou een louter dwaze daad zijn. *De Fransche arbeiders moeten hun burgerplicht volbrengen*; maar langs een anderen kant mogen zij zich niet laten meesleepen door de herinnering aan 1792, zooals de boeren zich lieten meesleepen door de herinnering aan het eerste Keizerrijk. Zij hebben het verleden niet te herbeginnen, maar de toekomst op te bouwen. Dat zij kalm en vastberaden, van de republikeinsche vrijheid gebruik maken om aan hun klasseorganisatie te werken. Zij zal hun nieuwe kracht, een reuzenkracht bezorgen, voor de heropbeuring van Frankrijk en voor onze gemeenschappelijke taak, de ontvoogding van den arbeid. *Van hun wilskracht en van hun wijsheid hangt het lot van de Republiek af!*

Kortom, wij kunnen het als vastgesteld beschouwen dat de op overlevering gegronde opvatting der socialistische partijen, inzake landsverdediging, geen afwijking van het marxisme is ; dat zij er, integendeel, rechtstreeks uit voortvloeit ; dat Marx en Engels, moesten zij nog in leven zijn, voor sociaal-patrioten zouden uitgescholden worden ! Maar wij moeten nog nagaan, en 't is het

voornaamste, of die opvatting, de hunne, de proef der feiten heeft doorstaan en doorstaat.

Nu, welke zijn daaromtrent de lessen van den oorlog?

Eerst en vooral, in de landen als België, waar, klaarblijkelijk, de oorlog een zuivere verdedigingsoorlog was, is heel de bevolking als één man opgestaan, en de antimilitaristische jeugd is niet de laatste geweest om ten strijde te trekken. Het lijdt geen twijfel dat dezelfde omstandigheden, indien zij zich opnieuw voordeden, dezelfde uitwerking zouden hebben. Dat is niet socialistisch of antisocialistisch, maar menschelijk.

In landen als Rusland, daarentegen, waar het verdrukkingstelsel een heel volk van onverzoebaren had gekweekt, hadden de Bolsjewisten, op het oogenblik van de nederlaag, het grootste deel van hun bijval te danken aan de onweerstaanbare verzuchting der massa naar vrede, vrede ten koste van alles.

't Is in zulke landen, waar de proletariërs werkelijk geen vaderland hadden, dat dit ordewoord fortuin heeft gemaakt : *In het kapitalistisch stelsel bestaat er geen landsverdediging.* Maar een der meest kenschetsende feiten van de Russische Omwenteling was dat, van het oogenblik af dat de arbeiders een vaderland begonnen te krijgen, zij, of anderen, in hun naam, de noodzakelijkheid hebben uitgeroepen om dat vaderland, het

revolutionnair vaderland te verdedigen. Het roode leger werd samengesteld ; men heeft eerst op vrijwilligers beroep gedaan ; daarna op lotelingen, en thans bezit de Socialistische Bondsrepubliek der Russische Sovjets een staand leger van 600,000 man, naar het schijnt, met een dienstdaag van 18 maand voor het voekvolk.

Men zal, weliswaar, niet nalaten daartegen in te brengen dat die militaire organisatie tot doel heeft het « socialistisch » vaderland te verdedigen tegen de vijanden van het binnen- en van het buitenland ; dat in de landen, daarentegen, waar dat vaderland nog niet bestaat, waar de arbeiders de macht nog niet hebben veroverd, er voor hen geen landsverdediging bestaat ; dat, daarenboven, indien de Sovjetsrepubliek een militair verbond sluit met een Burgerstaat, om een andere burgerij te verpletteren, de « plicht der kameraden van elk land is, bij te dragen tot de zegepraal van het blok der beide verbonden ».

Dus, er bestaat slechts wettige zelfverdediging voor een *socialistisch vaderland* (1).

(1) Zie het verslag van BOUKHARINE voor het Kongres der Kommunistische Internationale te Moskou (1922). Ziehier het voornaamste deel van dat verslag, waarvan de aanneming, overigens, werd voorbehouden :

« In den grond bestaat er geen verschil tusschen een leening en een militair verbond. De regeering die wij vormen, is reeds machtig genoeg om een verbond te kunnen sluiten met een bepaalde burgersregeering, ten einde, met de hulp van dien Burgerstaat, een andere burgerij omver te werpen. Gij kunt u gemakkelijk voorstel-

Maar kan men, eerst en vooral, na vijf jaar bolsjevistische proefneming, zeggen dat de arbeiders van Rusland werkelijk een «socialistisch vaderland» hebben veroverd?

Laat ons daarover de kommunisten zelf onderfragen. De eenen zeggen dat er thans geen kommunisme in Rusland bestaat. Anderen, na Lenin, geven aan het sovjetisch economisch stelsel den naam van *Staatskapitalisme*. Daarenboven duiden nieuwe vergunningen elken dag een steeds sterker omljnden terugkeer naar de kapitalistische of voor-kapitalistische vormen der ekonomie aan.

len wat later zal voorvallen, na een verandering der machten, welke tegenover elkaar staan. Dat is een kwestie van gunstige strategische en taktische omstandigheden. Zij moet in ons programma duidelijk worden gesteld.

» In de veronderstelling dat een militair verbond met een Burgersstaat is gesloten, is het de plicht der kameraden van elk land tot de overwinning van het blok der beide verbondenen bij te dragen. Indien zelfs, op zeker oogenblik, de burgerij van dien Staat wordt overwonnen, rijst een ander vraagstuk op, dat ik hier voor u niet moet bepalen. Maar zooals gij het gemakkelijk zult begrijpen, is het recht op de roode tusschenkomst een ander punt van de bedoelde taktiek. Naar mijn meening is het de toetssteen van al de kommunistische partijen. Iedereen spreekt over rood militarisme. Wij moeten in ons programma het recht op de roode tusschenkomst voor alle proletarische Staten bevestigen. Wij lezen in het *Kommunistisch Manifest* dat het proletariaat de wereld moet veroveren. Welnu, dat gaat niet met een vingerdruk. Men kan er maar toe komen met de hulp van bajonetten en geweren. De uitbreiding van het stelsel, waarop elk rood leger berust, is dan ook terzelfder tijd de uitbreiding van het socialisme tot de proletarische macht : de Revolutie. Men heeft dan ook het recht be-

Zeker, wij nemen graag aan dat de arbeiders en vooral de boeren uit Rusland voortaan iets hebben te verdedigen. Eerst en vooral den grond dien zij aan hun vroegere meesters hebben ontnomen; en ook hun onafhankelijkheid tegenover vreemde aanvallen, welke pogingen tot reaktie of tot monarchistisch herstel steunen. Wat zij verdedigen is eigenlijk geen «socialistisch vaderland», waar zij alles zouden zijn; 't is een vaderland, zonder meer, waar zij beginnen iets te zijn. Zoo was het in het Frankrijk van 1793. Zoo is het ook in het huidige Rusland.

roep te doen op de roode tusschenkomst, onder zekere voorwaarden van zuiver taktischen aard die haar verwezenlijking mogelijk maken.

» Die politiek, welke telkenmaal wordt ingegeven door de meer of minder gunstige omstandigheden, heeft nochtans niets gemeens met het principieel pacifisme. Integendeel, de Kommunistische Internationale kent aan de proletarische republieken het volledig recht toe ten gunste van de uitgebuitenen en de verdrukten tusschen te komen.

» De kwestie van de landsverdediging kan niet meer opgevat worden onder denzelfden vorm als bij het begin van den oorlog, vóór de inrichting van een proletarischen Staat. Eerst en vooral moet het proletariaat dien proletarischen Staat verdedigen en zelfs trachten uit te breiden, ten einde de grondslagen van de Internationale Omwenteling uit te breiden.

» Ten tweede, daar de vorming van koalities tusschen de proletarische en soms Burgersstaten, tegen andere Burgersstaten, in beginsel is aan te nemen, hangt de houding, die vóór den oorlog moet worden aangenomen, af van elk bijzonder geval en moet zij worden bepaald met inachtneming van het opportuniteitsbeginsel.

» Wat de strategie van den algemeenen strijd betreft, zij moet bepaald worden door de Kommunistische Internationale. »

Kan men, anderzijds, beweren dat enkel maar de Russische arbeiders een vaderland of een begin van vaderland hebben; dat zij er, bijgevolg, alleen belang bij hebben zich tegen een aanval te verdedigen; dat de arbeiders der andere landen, daarentegen, maar verworpelingen zijn, die niets anders te verliezen hebben dan hun banden?

Het voorbeeld van Georgië verstrekt het antwoord.

Dat men daaromtrent den brief van Machadzé, leider der Georgische Bolsjewisten, aan de Regering van Moskou herleze, waarin hij zonder veinzerij of voorbehoud bekennt dat de kommunisten van Georgië een zeer kleine en machteloze minderheid uitmaakten, dat het sovjetsstelsel er door de macht van de Russische bajonetten werd ingevoerd, en slechts door dwang en geweld wordt gehandhaafd. Nu, de Georgiërs hadden, niet meer dan de Russen, een socialistisch stelsel ingesteld. Hun omwenteling had niet tot socialisatie, maar tot verdeling van de landerijen, dus tot privaatzit geleid. Maar zij hadden politieke rechten, vrijheden, een nationaal bestaan, met een woord, een vaderland veroverd; en zij hebben dat vaderland verdedigd en verdedigen het nog, juist zooals de Belgische en de Fransche arbeiders het hunne, van 1914 tot 1918, hebben verdedigd.

Wij komen dus tot het besluit, dat de strijd voor het socialisme en tegen den oorlog het recht der

volkeren op wettige zelfverdediging niet uitsluit. In den huidige toestand van Europa en van de wereld, zou er geen spraak kunnen zijn van een ontwapening langs één zijde, die juist de landen, waar de arbeiders den grootsten invloed hebben verkregen, aan imperialistische aanvallen zou overleveren. De syndikale, koöperatieve en politieke arbeidersorganisaties moeten in onderling overleg het militarisme en den oorlog bestrijden. Zeker, zoolang het kapitalisme blijft bestaan en verschrikkelijke economische tegenstellingen verwekt, zou het een begoocheling zijn te hopen in de algemeene ontwapening en den blijvenden vrede. Maar, al moeten zij zich door zulke begoocheling niet laten leiden, de arbeiders kunnen en moeten strijden voor de *beperking der bewapening, de bijlegging van de geschillen door scheidsrechterlijke tusschenkomst, de verandering van den Statenbond in een Volkerenbond*. Zij moeten zich daarenboven werkelijk gereed maken tot het aanwenden van het doeltreffend wapen van den boycot en de algemeene werkstaking, tegen de pogingen tot aanval of oorlog. Zij zullen aldus den weg banen tot de *algeheele afschaffing der legers*, door de zegepraal van het socialisme.

TWEEDE HOOFDSTUK.

Het economisch Programma.

« De minderheid (van den Kommunistenbond) vervangt de kritische opvatting door de dogmatische opvatting, de materialistische opvatting door de idealistische. Het zijn niet meer de werkelijke verhoudingen, maar *enkel de wil* die de drijft kracht van de Omwenteling wordt. Terwijl wij aan de arbeiders zeggen: « Gij moet vijftien, twintig, dertig jaar van burgeroorlogen en oorlogen tusschen de volkeren doormaken, niet enkel om de omstandigheden te wijzigen, maar om uzelf te wijzigen, om u tot de bekwaamheid om de politieke heerschappij in handen te nemen, te verheffen », zegt gij hun integendeel: « Wij moeten aanstonds de macht veroveren ofwel blijft er ons alleen over te slapen. » Terwijl wij, als wij tot de Duitsche arbeiders spreken, aandringen op de onvoldoende ontwikkeling van het Duitsche proletariaat, streeft gij op de grofste wijze, het nationaal gevoel en het klassevooordeel van den Duitschen arbeider. Ik geef toe dat gij u op die wijze meer populair maakt. De democraten maken het woord VOLK tot iets heiligs; gij doet hetzelfde voor het woord PROLETARIAAT. Evenals de democraten stelt gij het woord revolutie in de plaats van de revolutionnaire ontwikkeling ».

(MARX. — *Révélation sur le Congrès Communiste de Cologne*, nieuwe uitgaaf, 1885, blz. 21.)

§ 1. De financieele Hervormingen.

Met ons programma van 1893 is er, voor wat de herinrichting van de openbare finances betreft, vooral sedert den oorlog, een begin van verwezenlijking gemaakt. De verbruiksbelastingen maken maar 33 t. h. van het geheel der belastingen meer uit. Wij hebben gematigd stijgende belastingen op

het inkomen en op de erfenissen. Sedert 1919 heeft men het erfrecht van verwanten in de zijlijn op den 4^{en} en den 5^{en} graad afgeschaft.

Maar langs een anderen kant zijn de financieele vraagstukken, die moeten opgelost worden, heel wat belangrijker dan vóór 30 jaar.

Voor 1923, bijvoorbeeld, voorzag het budget der Inkomsten, voor de gewone posten, ontvangsten ten beloope van 2,940,379,000 frank, en uitgaven ten beloope van 2,945,494,760 frank, hetzij een teveel aan uitgaven ten beloope van 5,115,506 frank. Maar de gewone ontvangsten bereikten maar een bedrag van 2,208,097,977 frank, en om, op enkele millioenen na, het budget sluitend te maken, rekende men op de betalingen vanwege Duitschland, die terzelfdertijd buitengewoon en raadselachtig waren (1).

Anderzijds groeide de openbare schuld steeds aan. Zij bedroeg, op het einde van 1922, 35,743,000,000 frank. Thans bereikt zij 37 milliard, en men voorziet, voor de volgende jaren, dat de

(1) Er dient nochtans opgemerkt dat zekere gewone uitgaven, zooals de duurtebijslagen aan de ambtenaars en aan het personeel der spoorwegen, evenals het tekort van de regie der spoorwegen in de buitengewone uitgaven zijn opgeteekend tot een beloop van 179 millioen, en dat men, anderzijds, zekere zoogezegd vereffenende uitgaven, waarvan de heffing gefingeerd is, tot een beloop van 621 millioen op de gewone begrooting zijn ingeschreven. Laten wij er bijvoegen dat de intrest der leeningen, die sedert den wapenstilstand met de verbondenen werden gesloten, in de gewone begrooting niet is begrepen.

vereffening der oorlogsschadevergoedingen ze met 10 tot 12 milliard zal verhoogen en ze dus tot nagenoeg 50 milliard zal doen stijgen!

Men moet dus voorzien dat, als die verpletterende schuld niet op een of andere wijze wordt gedelgd, de komende geslachten, van vader tot zoon, jaarlijks tenminste 2 milliard frank zullen moeten betalen, om aan de Staatsrenteniers inkomsten zonder werken te verzekeren!

Zeker, indien de frank in waarde bleef dalen, indien hij ineens stortte, zooals met de mark en de kroon is gebeurd, zou die last, zonder nominaal gewijzigd te worden, in evenredigheid met de daling verminderen. Maar dat bankroet zou de groote rentebezitters en de massa kleine renteniers, die heel wat talrijker zijn, in eenzelfde ramp meeslepen.

Kan men dan aannemen dat men er, door andere middelen, in slaagt den last van de openbare schuld, die zoozeer op den gemeenschappelijken arbeid drukt, te verminderen?

Om dien uitslag te bereiken, kan men drie hoofdmiddelen bedenken, die, overigens, elkaar niet uitsluiten: de betaling van de door Duitschland verschuldigde schadevergoeding; een heffing, ineens, op het kapitaal; de delging van de schuld door de gewone inkomsten der begrooting.

1 Dat Duitschland moet herstellen, zal niemand betwisten, en de Deutsche socialisten zijn het daar-

omtrent eens met de Engelsche, Belgische en Fransche socialisten.

Maar men maakt zich over 't algemeen zonderlinge illusies omtrent de wijze waarop de Duitsche schadevergoeding onze openbare schuld zou kunnen verlichten.

't Is wat de heer Forthomme, liberaal volksvertegenwoordiger van Verviers, duidelijk en nuttig heeft aangetoond in zijn verslag over de begrooting der Buitenlandsche Zaken voor 1923 :

Indien men bleef — schrijft hij — bij den staat van betalingen, die in Mei 1921 te Londen werd opgemaakt, maar de 82 milliard aan bons C niet meetelde, zou er een bedrag van 50 milliard frank overblijven om onder de Verbondenen te verdeelen. België heeft het recht 8 t.h. van die som, hetzij 4 milliard goud-frank, te nemen. De toepassing van zijn recht op voorrang heeft het toegelaten ongeveer 1 en een half milliard te trekken. Wat het nog moet ontvangen vertegenwoordigt, tegen den huidige wisselkoers, een afgeronde som van ongeveer tien milliard frank in Belgisch geld. Tegenover onze 37 milliard schuld, blijkt die som reeds gering. Zij blijkt het nog meer, als men zich herinnert dat de staat van Londen de verdeling van de Duitsche betalingen, tegen 5 t.h. in bons A en B over een tijdvak van zes en dertig jaar doet loopen!

Als men, bovendien, rekening houdt met de bijkomende schuld, 10 tot 12 milliard misschien, die onvermijdelijk uit de vereffening der laatste oorlogschulden moet voortspruiten, is men gedwongen aan te nemen dat het herstel door Duitschland, al eischt het spoed en is het van het grootste belang, op verre na, het eenige redmiddel voor onze kwalen niet is. (1)

(1) Begrooting der Buitenlandsche Zaken. Verslag der Middenafdeeling, 22 Februari 1923.

Voorzeker, de zaken zouden anders staan, indien Duitschland de bons C afbetaalde of indien men een recht van voorrang voor het herstel toe-kende, maar de toon zelf van het verslag, dat wij daareven hebben aangehaald, toont aan dat men in de bevoegde kringen geen illusies, die tot ont-goochelingen zouden leiden, koestert.

2. Onder die voorwaarden, heeft men de ge-dachte opgevat, en niet enkel in de socialistische middens, het afdoend middel van een buitenge-wone heffing op het kapitaal aan te wenden.

Max Hallet stelt, bijvoorbeeld, voor :

« Heffing op het kapitaal, om de buitenlandsche schuld af te betalen en aan de Nationale Bank terug te geven wat haar door den Staat is ver-schuldigd, wegens de uitwisseling der marken, ten einde den omloop van bankpapier te verminde-ren.

Er is dus sprake van een heffing die éénmaal zou gedaan worden; van een buitengewonen maatregel, die overigens geen bijzonder socialistisch kenmerk draagt en die boven alles tot doel zou hebben de waardedaling van den frank tegen te houden en den last van de schuld te verminderen.

Men moet daarenboven de moeilijkheden van zulke onderneming durven inzien.

Maar, evenals voor den achturendag, zou men kunnen aannemen dat een internationale overeen-komst wordt gesloten voor het treffen van derge-

lijke maatregelen, want wij hebben gezien dat de meeste naburige landen, voor wat de buitengewone grootte van de openbare schuld betreft, zich in een nog slechteren toestand bevinden dan België.

Dat blijkt uit de hiernavolgende tabel, die door den heer Theunis, eersten minister, bij de *Algemeene toelichting van zijn begrooting* werd gevoegd :

Openbare Schulden der voornaamste Landen.

LANDEN	Datum der schulden	Beloop der schuld in de munt van het land. in millioenen)	Beloop der schuld in Belgische frank (in millioenen)	Bevolking (in duizendtallen)	Beloop der schuld in Belgische frank (per inwoner)
Vereenigd-Koninkrijk	31 Maart 1922	7 776 £ pap.	478.807	47.299	10.123
Italië . . .	31 Mei 1922	190.824 lir. p.	112 586	38.835	2.899
Frankrijk	31 Maart 1922	334,508 p. fr.	355.582	39.210	9.069
Vereenigde Staten . . .	31 Mei 1921	23,139 doll	325.334	105 683	3.078
Nederland . . .	1 Jan. 1922	3,337 guld.	18 770	6.841	2.744
Duitschland (de schuld voor het herstel niet meegemeld)	30 Sept. 1922	601 865 M. p.	5 176	59.858	86
Duitschland (de schuld voor het herstel inbegrepen)	30 Sept. 1922	47,373,065 M. p.	407.408	59 858	6.806
België . . .	29 Sept. 1922	35.743	35.743	7.540	4.740

WISSELKOERS OP 29 SEPTEMBER 1922 :

Fransche frank	1.063
Pond sterling	61.57½
Dollar	14.06
Gulden	5.45
Lire	0.59
100 mark	0.86

Tegen dezelfde kwalen moet men dezelfde middelen aanwenden.

Er valt dus te voorzien dat, indien de voornaamste Europeesche Staten aan een min of meer openlijk bankroet ontsnappen, het, tenminste gedeeltelijk, door een heffing op het kapitaal zal zijn.

Maar voor wat de herziening van ons programma betreft, moeten wij minder dien buitengewonen maatregel dan de duurzame hervormingen in acht nemen.

3 De socialisten zijn het over 't algemeen eens om de afschaffing der verbruiksbelastingen en der tolrechten te vragen. Maar er zou geen sprake kunnen zijn van slechts rechtstreeksche belastingen te behouden. Zij stellen dan ook voor de inkomsten te verwezenlijken door het instellen der volgende monopolies :

1° *Lucifersregie.*

2° *Tabaksregie.*

3° *Alkoholregie* (voor nijverheidsalkohol en sterke dranken, voor zoover deze laatste niet zijn afgeschaft).

4° *Monopolie van de suikerraffinaderij.*

Men zou daarenboven, ontzaglijke inkomsten kunnen halen uit het *monopoliseeren der verzekeringen*, en, ten slotte, zouden wij, door ons programma van 1893 eenigszins te wijzigen, moeten eischen :

1° *Het verzwaren van de inkomstenbelasting ;*

2° *De afschaffing van het erfrecht in de zijlijn en de verhooging in aanmerkelijke mate, van de belasting op nalatenschappen in rechte lijn, evenals van de rechten op de goederen, die bij testament worden overgemaakt.*

Met de hervormingen van het erfrecht, komen wij aan de grens tusschen de eigenlijke belastingsmaatregelen en de maatregelen strekkende tot uitbreiding van het gemeenschappelijk erfgoed en tot schadeloosstelling der levende kapitalisten, dank zij de onteigening van de doode kapitalisten.

In dien gedachtengang, dient er voornamelijk gewezen op de belastingstheorieën van den Italiaanschen ekonomist Eugenio Rignano.

Rignano die verklaart het «liberaal socialisme» aan te kleven, heeft die theorieën samengevat in een onlangs verschenen boekje :

(Pour une réforme socialiste du droit successoral

— Voor een socialistische hervorming van het erfrecht) (1).

Hij gaat van het standpunt uit, dat het van nu af aan, binnen de perken van de kapitalistische samenleving, mogelijk en noodzakelijk is een grondige hervorming van het eigendomstelsel te verwezenlijken :

«Als een maatschappelijke klasse — zegt hij, — die tot nogtoe maar van gering belang was als maatschappelijken faktor, zoozeer aan macht wint dat zij een overwegende politieke faktor wordt, kan die klasse, zoodra zij de regeering geheel of gedeeltelijk in handen neemt, het recht, en inzonderheid het eigendomsrecht, langs wetgevenden weg wijzigen, overeenkomstig haar welopgevatte en rechtmatige belangen, en die wijzigingen, die door haar aan de andere klassen worden opgedrongen, kunnen werkelijk heel den loop van de economische evolutie ten haren gunste veranderen.

Nu, dat evenwicht van de klasse der loonarbeiders, als politieke faktor, op al de klassen en onderklassen van de burgerij samen, is een feit dat zich in alle landen zal voordoen. »

Het doel, dat door die inspanning moet worden bereikt, is, voor Rignano evenals voor ons, de socialisatie der voortbrengingsmiddelen.

(1) Parijs, Rieder, 1923.

(2) Aang., blz. 117.

Maar de maatregelen die hij voorstelt om daartoe te komen, zijn, op het gebied van de financiële hervormingen, van werkelijk belangwekkenden aard.

Rignano wil inderdaad aan den Staat het recht verschaffen om mede te erven van al de nalatenschappen van eenig belang. Hij laat het principe van de stijging naar verhouding van de belangrijkheid van het erfgoed onaangeroerd. Maar bovendien — en dat is de eigenaardigheid van zijn stelsel — wil hij het ook toepassen, naar verhouding van den *ouderdom van het erfgoed*.

Zoo zal de Staat zich, bijvoorbeeld, voor het gedeelte van die nalatenschap, dat aan den arbeid en aan de spaarzaamheid van den erflater is te danken, bij de gewone belasting op de nalatenschappen beperken. Maar hij zou een heel wat zwaardere belasting — 50 t. h. bijvoorbeeld — leggen op het gedeelte dat de afgestorvene van zijn vader zou hebben geërfd en dat aan den arbeid of aan de spaarzaamheid van dezen laatste kan te danken zijn. Hij zou nog een grooter deel eischen — en misschien zelfs 100 t. h. — van elk gedeelte dat reeds tweemaal van eigenaar zou veranderd zijn.

Wij beperken er ons hier bij, de gedachte weer te geven en voor nadere bijzonderheden naar het wetsontwerp, dat Rignano op zijn brochure laat volgen, te verwijzen (1).

(1) Blz. 94 en vglde.

Het spreekt vanzelf dat er, indien dat stelsel volledig werd verwezenlijkt, geen spraak zou kunnen zijn van de betaling der erfenisrechten in geld; de Staat, mede-erfgenaar in de mate van 50 t.h. voor de gedeelten van de bezitting, die reeds één verandering van eigenaar door erflating zouden hebben ondergaan, en in de mate van 100 t.h. voor die welke reeds tweemaal van eigenaar veranderden, zou zijn deel in natura nemen: in gronden, onroerende goederen, titels van de openbare schuld, aandeelen en obligaties van maatschappijen, enz., juist gelijk de andere erfgenamen. De titels van de openbare schuld, die uitgegeven werden door den Staat, de provincies of de gemeenten, zouden aanstonds vernietigd worden, naarmate zij in het bezit van den Staat komen. Die trapsgewijze delging der openbare schulden zou langzamerhand den Staat, de provincies en de gemeenten bevrijden van den ontzaglijken last der uitbetaling van de intresten, die ten huidigen dage loodzwaar op het geheele werkelijk voortbrengend bedrijfsleven drukt.

Ziedaar het stelsel. Men zal getroffen worden door zijn overeenstemming met de gedachten van wijlen Ernest Solvay omtrent de *gelijkheid van het uitgangspunt* en de *vrije socialisatie* (1).

(1) Zie SOLVAY. — *Principes d'orientation sociale*; en de andere uitgaven van het Instituut Solvay (Maatschappijleer), Brussel.

De besluiten van het tweede gedeelte van onze studie laten ons toe niet verder uit te wijden over de kansen van slagen dier trapsgewijze socialisatie, in de lijn van den kleinsten tegenstand. Maar de formule van Rignano kan en moet, in elke onderstelling, in aanmerking komen als wijze van vaststelling der belasting op nalatenschappen.

§ 2. De Uitbreiding van het Gemeengoed.

In het deel van dit boek, dat aan de algemeenheden is gewijd, hebben wij gezegd om welke redenen wij geen geloof hechten aan zeer groote uitbreidingen van het gemeengoed, zoolang de arbeiders de meesters van de politieke macht niet zijn. In dezen tijd, gaat het er veeleer om de openbare diensten — als de spoorwegen of de P. T. T. — tegen de aanvallen van het kapitalisme te verdedigen, dan de gemonopoliseerde bedrijven te socialiseeren.

Dat wil nochtans niet zeggen dat ons programma van onmiddellijke toepassing niet zekere gedeeltelijke socialisaties moet inzien.

Er zijn, inderdaad, gebieden, voor dewelke men, zelfs in de burgersmiddens, door den drang der omstandigheden ertoe werd gebracht te erkennen dat het privaatzit niet vereenigbaar is met de behartiging van de algemeene en duurzame belangen der gemeenschap.

Om slechts over België te spreken, het boschdomein van den Staat en van de gemeenten wordt voortaan als onaantastbaar beschouwd en de Regeering tracht het, in beperkte mate overigens, uit te breiden.

Daarenboven wordt het met de thans heerschende meening, moeilijk, om niet te zeggen onmogelijk, het stelsel der koncessies op langen termijn of voor altijd toe te passen, stelsel waarbij aan de kapitalisten het recht werd gegeven spoorwegen aan te leggen, de elektrische stuwkracht te monopoliseeren, zich, kosteloos, meester te maken van de lagen steenkolen, potasch, fosfaten en andere minerale rijkdommen, welke nog niet worden ontgind. Er zijn, ten slotte, door de noodzakelijkheid om in dringende maatschappelijke behoeften te voorzien, om, bijvoorbeeld, den woningnood te verhelpen, de werken voor de kinderen uit te breiden, plagen als de tering en de geslachtsziekten te bestrijden, een heele reeks nieuwe openbare diensten ontstaan.

Er is dus, in die drie richtingen, mogelijkheid voor belangwekkende uitbreidingen van het gemeengoed en wij moeten deze in ons minimumprogramma aanhalen. Maar zelfs binnen die beperkte grenzen kan het welslagen van een socialisatiepolitiek niet worden verzekerd zonder beheersvormen aan te nemen die lenig en zelfstandig genoeg zijn om aan de zwarigheden van het bureaucratisch Staatsbeheer te ontsnappen.

Overigens, in dat opzicht biedt België een nogal ruim gebied van proefnemingen, die aan gang zijn of weldra zullen aangevat worden, aan.

Wij denken, bijvoorbeeld, aan de *Nationale Maatschappij van Buurtspoorwegen* of aan de *In-tergemeentelijke Maatschappij voor Watervoorziening*, die de eigenschap gemeen hebben, voor wat den vorm betreft, nijverheidsvennootschappen te zijn, maar van dewelke de overheden het grootste gedeelte der aandelen bezitten (1).

Bij de wet van 11 Oktober 1919 werd de Regeering er toe gemachtigd onder dezelfde voorwaarden de statuten van een *Nationale Maatschappij voor goedkoope woningen en woonvertrekken* goed te keuren. Zooals men weet, heeft die Maatschappij tot doel de stichting van plaatselijke of gewestelijke maatschappijen voor goedkoope woningen of woonvertrekken te bevorderen, voorschotten aan die maatschappijen te verstrekken, onroerende goederen aan te koopen en deze, als het noodig is, naar behooren in te richten. Zij beschikt over een grondkapitaal van 100 millioen, dat haar, tegen lagen intrest, door den Staat werd geleend. en op haar aandrang zijn er, in 1922, 175 aangenomen maatschappijen, waaronder 19 koöperatieve huurdersverenigingen ontstaan, die 14,271 huizen met 19.006 woningen hebben gebouwd (2).

(1) VANDERVELDE. *Le Socialisme contre l'État.*

(2) VINCK. — *Le problème du logement en Belgique et la Société des logements à bon marché. Annales de la Régie directe.* Mei 1922.

Men stelt insgelijks voor dergelijke bedrijfsvormen aan te nemen voor de door Wauters opgerichte bevroezings- en koelinrichtingen, voor het aanleggen van luchtvaartlijnen (1) of, in de zeevaart, voor de vervorming van den *Lloyd Royal Belge* : de Staat die in deze zaak was betrokken als obligatiehouder voor een bedrag van 80 miljoen, is er voor hetzelfde bedrag aandeelhouder van geworden. (Wet van 10 Augustus 1923.)

Hetzelfde stelsel van « gemengde economie » kreeg ook de voorkeur in Kongo, waar de Staat het grootste aantal aandeelen van de mijnmaatschappijen van Katanga bezit, en waar het Departement van Koloniën nog kort geleden de *Nijverheidsregie der mijnen van Kilo-Moto*, de *Nationale Maatschappij voor binnenscheepvaart* en de *Kongoleesche Katoenmaatschappij* heeft gesticht (2).

De Regeering houdt zich ook sedert lang bezig met de oprichting van een zelfstandige regie der spoorwegen, en Louis Bertrand heeft een wetsvoorstel in dien zin ingediend (3). Het Departement van Nijverheid en Arbeid heeft, van zijn kant, onder het bestuur van Wauters, een ontwerp van zelfstandige regie tot ontginning van de

(1) Wet van 26 April 1923.

(2) Kamer der Volksvertegenwoordigers (2^e bijlage van n° 14). Zittingstijd 1921-1922. Verslagen van het Ministerie van Koloniën over de regies onder bedrijfsvorm.

(3) Kamer der Volksvertegenwoordigers 1922-1923, n° 171.

nog niet gekoncessioneerde steenkolenlagen in het Noorden van België, voorbereid.

Ten slotte, sedert de ervaring op groote schaal, die tijdens den oorlog bij de bevoorrading en de werken van maatschappelijken bijstand werd opgedaan, neemt men steeds meer de gewoonte aan, het bestuur van de werken voor Kinderbescherming en voor Maatschappelijk Welzijn toe te vertrouwen aan door de Regeering erkende en met geld gesteunde *Nationale Vereenigingen* (1).

Wij moeten op die ervaring steunen om in ons minimumprogramma de *uitbreiding van het gemeengoed en de oprichting van zelfstandige regieën of van door den Staat erkende en met geld gesteunde nationale vereenigingen* te eischen. Maar wij moeten bovendien *vertegenwoordiging van de verbruikers en het personeel* in de Beheer- of Bestuurraden der Regieën eischen, alsmede *uitbreiding der Gemengde Kommissies*, waarin de afgevaardigden der arbeiders en der bedienden met de vertegenwoordigers van het hoofdbestuur over de loonen en de arbeidsregeling beraadslagen.

Voor de studie van de herinrichting der openbare diensten en der Staatsregieën vindt men kostbare gegevens in de verslagen van Sidney Webb, voor Engeland, in die der Hollandsche en Fransche socialistten over het socialisatievraagstuk en,

(1) Verslag over de begroting voor Binnenlandsche Zaken en Gezondheid, 10 Januari 1923, n° 76.

voor Frankrijk in 't bijzonder, in de uitgaven van den Ekonomischen Raad der C. G. T. (1)

§ 3. De Regeling van het Arbeidskontrakt.

Het is niet zonder trots dat een socialist, na dertig jaar strijd, in het *Ekonomisch Programma* van 1893, het hoofdstuk getiteld *Bijzondere maatregelen voor de nijverheidsarbeiders*, herleest. Alles of nagenoeg alles wat wij toen eischten is nu door de wet bekrachtigd. De hinderpalen aan het vereenigingsrecht werden afgeschaft (2). De arbeid der kinderen beneden veertien jaar is sedert 1914 verboden. De ondergrondsche mijnwerken mogen door de vrouwen niet meer verricht worden. Bij de wet van 1920 werd de langste dagelijksche arbeidsduur op acht uren gesteld. Er bestaat een wet op den nachtarbeid en op de zondagsrust. De aansprakelijkheid der werkgevers, voor arbeidsongevallen, bestaat. De werkboekjes zijn afgeschaft. Het arbeidsopzicht is ingericht. De Werkrechtscraden en de Nijverheidsraden zijn hervormd. De

(1) Zie *Annales de la Régie directe*, Maart-Oktober 1920.

(2) 't Is door een beperkende en verkeerde opvatting van de wet op de vrijheid van vereeniging, dat de rechtbanken in den laatsten tijd vonnissen hebben geveld ertoe strekkende aan de arbeiders het recht te ontnemen, te weigeren met niet-gesyndikeerden te werken.

arbeid in de werkplaatsen der kloosters, evenals in andere werkhuizen is wettelijk geregeld. De kwestie van den arbeid in de gevangnissen werd bij bestuurlijke besluiten, naar het standpunt van de Werkliedenpartij geregeld.

Kortom, de twee vraagstukken *van heel dat hoofdstuk*, die nog gedeeltelijk moeten opgelost worden, zijn: het stelsel van den halven tijd voor de jongelingen van 14 tot 18 jaar en «het verbod van den arbeid der vrouwen in de bedrijven waar die arbeid onvereinigbaar is met de goede zeden en de gezondheid.»

Voor wat de *algemeene maatregelen* betreft, die in het Ekonomisch Programma werden opgenomen ten aanzien van de instelling van een Ministerie van Arbeid, de geldelijke tusschenkomst der overheden in de oprichting van arbeiderssekretariaten, de wettelijke erkenning der vereenigingen en de wettelijke regeling van het arbeidskontrakt, blijft er nog slechts weinig te doen opdat ook daarin ons doel bereikt zij.

De wet van 31 Maart 1898 op de beroepsvereenigingen zou, voorzeker, in vrijzinnigen geest moeten herzien worden, maar de groote meerderheid der vakvereenigingen bekommert zich weinig om de wettelijke erkenning.

Wij hebben geen arbeiderssekretariaten die door de openbare overheden worden betaald, maar de sekretarissen onzer Vakcentralen vervangen ze op voordeelige wijze.

Kortom, de eenige belangrijke kwestie, die in 1893 werd gesteld en totnogtoe maar gedeeltelijk is opgelost, is het vraagstuk van het *minimumloon*.

Voor het overige, gaat het er minder om de hervormingen, die de arbeidersklasse sedert dertig jaar eischt, te veroveren, dan ze te versterken, te veralgemeenen en ze een internationale uitbreiding te geven.

Nu, onder de krachtige aansporing van Albert Thomas, wordt dat werk van internationale uitbreiding sedert den oorlog voortgezet, spijs de moeilijkheden, den tegenstand en den slechten wil der werkgevers en der regeeringen.

Men weet, inderdaad, dat het Verdrag van Versailles het Internationaal Arbeidsbureau (I. A. B.) in den schoot van den Statenbond heeft gesticht en dat de algemeene principes, die de leiding moeten aangeven, werden uitgedrukt in bewoordingen welke hier niet zonder nut zullen opgenomen worden:

ART. 127. — De Hooge Kontrakteerende Partijen, erkennende dat het lichamelijk, zedelijk en verstandelijk welzijn der loonarbeiders van hoofdzakelijk belang is in internationaal opzicht, hebben, om dat verheven doel te bereiken, het vast organisme, voorzien in Afdeling I en verbonden aan dat van den Statenbond, ingesteld.

Zij erkennen dat het verschil van klimaat, van zeden en gewoonten, van economische gepastheid en van nijverheidsoverlevering het moeilijk maakt de volstreekte eenheid in de arbeidsvoorwaarden oogenblikkelijk te bereiken. Maar, overtuigd dat de arbeid niet eenvoudig als een handelsartikel mag worden beschouwd, meenen

zij dat er methodes en grondbeginselen tot regeling der arbeidsvoorwaarden bestaan en dat de nijverheidsgemeenschappen er zouden moeten naar streven ze toe te passen, in de mate als de bijzondere omstandigheden, waarin zij zich zouden kunnen bevinden, dat mogelijk maken.

Onder die methodes en grondbeginselen, beschouwen de Hooge Kontrakteerende Partijen de volgende als bijzonder belangrijk en spoedeischend:

- 1° In het vorenvermeld leidend principe wordt gezegd dat de arbeid niet eenvoudig mag beschouwd worden als een koopwaar of als een handelsartikel.
- 2° Waarborg, zoowel aan de arbeiders als aan de werkgevers, van het recht van vereeniging voor alle doeleinden die niet in strijd zijn met de wetten.
- 3° Bezoldiging van de arbeiders zoodanig dat hun een behoorlijke levensstandaard wordt verzekerd in overeenstemming met de opvattingen van hun tijd en hun land.
- 4° Aanneming van den achturedag of van de acht-en-veertigurenweek als te bereiken doel, overal waar dat nog niet is verkregen.
- 5° Aanneming van een wekelijkschen rusttijd van ten minste vier en twintig uren, waarin de Zondag zou moeten begrepen zijn, telkens het mogelijk is.
- 6° Afschaffing van den arbeid der kinderen en verplichting om den arbeid der jongelieden van beider kunne zoodanig te beperken, dat hun wordt toegelaten hun opvoeding te volmaken en voor hun lichamelijke ontwikkeling te zorgen.
- 7° Het principe van het gelijke loon, zonder onderscheid van geslacht, voor een arbeid van gelijke waarde.
- 8° De regels, die in elk land omtrent de arbeidsvoorwaarden worden uitgevaardigd, moeten aan al de arbeiders, die wettelijk in het land verblijf houden, een rechtvaardige economische behandeling verzekeren.

- 9° Elke Staat moet een dienst van arbeidsopzicht, waarin vrouwen worden opgenomen, inrichten, ten einde de toepassing der wetten en bepalingen tot bescherming der arbeiders, te verzekeren.

Zonder te verkondigen dat die grondbeginselen en methodes volledig of vast zijn, kleven de Hooge Kontrakteerende Partijen de meening aan dat zij geschikt zijn om als richtsnoer te dienen voor de politiek van den Statenbond, en dat zij, indien zij door de bij den Statenbond aangesloten nijverheidsgemeenschappen aangenomen en bij de toepassing door een geschikt korps opzieners ongeschonden gehandhaafd worden, duurzame weldaden voor de loonarbeiders der wereld zullen opleveren.

Men ziet dat in België al de hervormingen, die in dat Charter van den Arbeid zijn opgenomen, verwezenlijkt zijn. De aandacht van de arbeidersklasse wordt reeds op andere vraagstukken gevestigd. Onmiddellijk vóór de algemeene verkiezingen van 1921, toen de Werkliedenpartij haar verkiezingsprogramma vaststelde, waren de eenige eischen, die zij omtrent de arbeidswetgeving stelde, de volgende :

- 1° Maatschappelijke verzekeringen en vergoeding voor arbeidsongevallen.
- a) Vergoeding gelijk aan 75 t. h. van het loon, bij ongeval;
 - b) Doeltreffende ondersteuning van de vredesinvaliden;
 - c) Kosteloos pensioen van 1,080 frank voor al de loonarbeiders — 360 frank kosteloos pensioen en 720 frank verkregen door de bijeenvoeging der

stortingen van de arbeiders, de werkgevers en de overheden ;

d) Onderstand van 5 frank per dag in geval van ziekte, kosteloze verstrekking van geneeskundige verzorging en geneesmiddelen ;

e) Verzekering tegen werkloosheid.

2° Wettelijke regeling van den huisarbeid. (Wetsvoorstel Huysmans en medeleden.)

3° Uitbreiding der arbeidswetten tot de landbouwarbeiders en maatregelen om de voortbrenging te doen toenemen.

4° Arbeiderstoezicht over de bedrijven

Wij zullen ons verder bezighouden met de kwestie van het *arbeiderstoezicht* en met het omvangrijk vraagstuk der *maatschappelijke verzekeringen*, aan hetwelk men totnogtoe slechts gedeeltelijke en onvoldoende oplossingen heeft gegeven.

Laat ons voor het oogenblik bij de regeling van het arbeidskontraakt en voornamelijk bij de kwestie van het minimumloon blijven.

De ervaring der laatste jaren, in België en elders, heeft aangetoond dat, om die levenskwestie op te lossen, de werking van de vakverenigingen heel wat belangrijker is dan de wetgevende aktie.

Zeker, de wet kan en moet tuschenkomen, als het arbeiders betreft, die niet in staat zijn zich zelf te beschermen en te verdedigen : in de huisbedrijven en, over 't algemeen, in de bedrijven waar de vakverenigingen zwak staan.

Maar in de bijzonderste bedrijven, waar de gemeenschappelijke overeenkomsten, de «doonovereenkomsten» de regel schijnen te worden, is het stadium van de wettelijke regeling overschreden: het zijn vooral de vakverenigingen die met de werkgevers moeten beraadslagen en onderhandelen over alles wat de loonen en de andere arbeidsvoorwaarden betreft.

Dat wil nochtans niet zeggen dat, zelfs voor die bedrijven, de Regeering en de wetgevende macht niet moeten tusschenkomen.

Het valt, integendeel, niet te betwijfelen dat, indien er zich sedert 1918 al betrekkelijk weinig stakingen in de Belgische nijverheid hebben voorgedaan, het in groote mate is te danken aan het feit dat het Departement van Arbeid de betrekkingen tusschen werkgevers en vakverenigingen heeft vergemakkelijkt, door de instelling van *Tweezijdige Kommissies*.

Maar die Kommissies werden slechts bij bestuurlijk besluit ingesteld. Zij bestaan niet voor al de bedrijven. Zij hebben slechts waarde door het zedelijk gezag van degenen die er in zetelen. Hun overeenkomsten zijn niet bindend voor degenen die er geen deel van uitmaken.

Het blijkt dus dat de invloed van de wet de werking der Regeering moet aanvullen.

Bij de Kamer werd trouwens onlangs door de heeren Heyman en medeleden een wetsvoorstel

ingediend tot het verleenen van wettelijk bestaan aan de Tweezijdige Kommissies en het vaststellen van strafbepalingen tegen de bedrijfsleiders en de arbeiders die de overeenkomsten welke worden getroffen niet zouden naleven (1).

In denzelfden gedachtengang, maakt een voorstel van de heeren Pécher en medeleden de gemeenschappelijke overeenkomsten onder zekere voorwaarden verplichtend, als zij gesloten werden door bazen en door vakvereenigingen die de twee derden der arbeiders van het beroep vertegenwoordigen.

Het eerste der twee punten, die door het voorstel Heyman worden bedoeld, zal bij ons geen tegenspraak verwekken.

Naar het algemeen oordeel, hebben de Tweezijdige Kommissies werkelijke diensten bewezen. Al de groote arbeidersorganisaties wenschen dat zij behouden en uitgebreid worden. Wij zijn het dus volstrekt eens met degenen die er een wettelijke instelling willen van maken.

Maar het gaat heelemaal anders voor de strafbepalingen, voor de boeten, waarmee men niet alleen de werkgevers wil treffen, maar ook de arbeiders die zouden weigeren zich aan hun besluiten te onderwerpen of de verbintenissen welke niet door hen, maar in hun naam werden aangegaan, na te komen.

(1) Wetsvoorstel omtrent de Tweezijdige Beroepskommissies, n° 402, zittingstijd 1921-1922.

Wij beschouwen dat als heel en al onaannemelijk.

Het is daarentegen zeer wenschelijk dat de gemeenschappelijke overeenkomsten, die in de Tweezijdige Kommissies of op een andere wijze zouden gesloten worden door werkgevers en afgevaardigden van vakverenigingen, die de meerderheid in het beroep vertegenwoordigen, zouden worden beschouwd als aangenomen voor het gebruik van heel het bedrijf en als zoodanig toegepast door de arbeidsgerechten.

§ 4. Het Arbeiderstoezicht.

Het is niet voldoende gemeenschappelijke overeenkomsten te sluiten. Men moet over de toepassing er van waken.

Van 1921 af hebben de Belgische socialisten het arbeiderstoezicht in hun programma van onmiddellijke aktie neergeschreven, en Louis de Broeckère heeft in het *Vade-Mecum van den socialistischen Propagandist* volkomen duidelijk bepaald hoe dat toezicht moet opgevat worden.

Zooals wij reeds in het eerste deel van dit boek hebben gezegd, duidt men onder de benaming « arbeiderstoezicht » zeer verschillende zaken aan, die gaan van het eenvoudig waken op de naleving

van de arbeidsovereenkomst, tot aan het toezicht zooals het door de bolsjewisten wordt opgevat, dit is de inbezitneming der fabrieken door de arbeiders die er werkzaam zijn.

Roger Picard legt dat in de volgende bewoordingen zeer goed uit :

In het Fransch, wordt aan het woord *contrôle* enkel een gedachte van waakzaamheid, en niet van bestuur, verbonden : de kontroieur waakt over de naleving van regels, tot het vaststellen van dewelke hij niet noodzakelijk heeft meegewerkt en over 't algemeen zal hij niet gelast zijn met het bepalen of toepassen van straffen in de door hem vastgestelde en aangegeven gevallen van overtreding der reglementen.

In Amerika, integendeel, wordt aan het woord *control* in de gewone taal de beteekenis van uitsluitende beheersching, van volledige en volstreckte leiding gegeven; als men van een man of van een groep zegt dat hij of zij een bepaalde onderneming *kontroleert*, wil dit zeggen dat hij of zij er de eigenaar van is of de meerderheid in de raden der onderneming uitmaakt en over het lot van deze beschikt.

Om zich een goed begrip te vormen van de uitdrukking « arbeiderstoezicht », moet men terzelfder tijd den zin van de Fransche uitdrukking versterken en dien van de Amerikaansche verzwakken (1).

Wij zullen dus niet zeggen dat er arbeiderstoezicht bestaat wanneer op de arbeiders beroep wordt gedaan om, in tweezijdige kommissies bijvoorbeeld, met de werkgevers over de arbeidsvoorwaarden en

(1) ROGER PICARD. *Le Contrôle ouvrier sur la gestion des entreprises*, blz. 31. Parijs, Rivière, 1922.

de loonen te beraadslagen. Wij zullen ook den naam van arbeiderstoezicht niet geven aan de socialisatie der bedrijven of aan hun « sovjetisatie ».

Wat dus het arbeiderstoezicht eigenlijk kenmerkt, is de instelling, in de werkplaats, van een democratisch stelsel, waarbij de alleenheerschappij van den werkgever in mindere of meerdere mate beperkt wordt. Het gaat er natuurlijk niet om de arbeiders tot deelgenooten van de onderneming te maken, onder den vorm van een *aandeelhouderschap der arbeiders*, dat slechts een der vormen van de winstdeeling is ; ofwel een minderheid van arbeiders in den beheerraad van een *privaatonderneming* te doen opnemen, hetgeen er te dikwijls zou toe leiden een gedeelte der arbeidersklasse onder den invloed van de werkgevers te plaatsen.

Het allereerste doel van het arbeiderstoezicht, zooals wij het opvatten, is te waken over de uitvoering van het arbeidskontraakt en, voornamelijk, over de toepassing der gemeenschappelijke overeenkomsten.

Dat toezicht kan natuurlijk maar met goeden uitslag uitgeoefend worden in de inrichting zelf. Dit leidt dus tot de veronderstelling dat daartoe een geschikt orgaan wordt ingesteld. Dit laatste wordt gemeenlijk *Fabrieks- of Bedrijfsraad* geheeten.

Volgens de Duitse wet van 18 Januari 1920,

bijvoorbeeld, vertegenwoordigt de Raad (ingesteld in elke onderneming, waar minstens 20 personen werkzaam zijn) tegelijkertijd de werklieden en de bedienden (de technici worden bij deze laatsten geteld). De afgevaardigden van deze beide categorieën vormen afzonderlijke kamers voor het nagaan van zekere zaken, maar de meeste kwesties worden in de gemeenschappelijke vergadering behandeld. Dit is van het grootste belang, want zonder de medewerking van al de klassen van loontrekkenden zou de nijverheidsdemocratie zeer onvolmaakt blijven. (1)

Men zal in de ontwerpen tot inrichting van een arbeiderstoezicht, opgemaakt door de Italiaansche C. G. T. in 1920, door het Fransch Metaalbewerdersverbond en vervolgens door de Fransche C. G. T. in 1921, al de ontwikkelingen vinden, waarvoor de fabrieksraden vatbaar zijn, zoowel ten aanzien van de uitgebreidheid der instellingen als van de hun toegewezen bevoegdheid (2). Maar, die instellingen mogen nog zoo talrijk en nog zoo belangrijk zijn, zij mogen niet voor gevolg hebben de rol van de vakverenigingen te beperken of de socialisatie der bedrijven te vervangen door het stelsel van de mijn aan den mijnwerker, van de fabriek aan degenen die er werkzaam zijn.

De Brouckère zegt zeer juist:

(1) DE BROUCKÈRE. *Het Vade-Mecum van den Propagandist*.

(2) Zie PICARD, aang. b., blz. 42 en 73.

De Raad waakt over de toepassing van de arbeidsovereenkomst. Hij heeft niet in opdracht deze tot stand te brengen. Dat is een belangrijk punt waarop men niet genoeg de aandacht kan vestigen. De overeenkomst, het arbeidsrecht in de werkplaats zelf doen bepalen door rechtstreeksche schikkingen tusschen den werkgever en zijn bezoldigden alleen, zou gelijk staan met verbrokkeling van den arbeiderseisch, met zijn verstrooiing in onmachtige deeltjes, met het verzaken aan de geheele syndikale overlevering der centralisatie en ten slotte met het vervangen van de arbeiderssolidariteit door kleine berekeningen van het beroepsegoïsme... Het is de rol van de vakvereniging — door met de vertegenwoordigers van de werkgevers te onderhandelen —, en in gebeurlijk geval van de tweezijdige commissies, de arbeidswetten door eigenlijke overeenkomsten aan te vullen. De fabrieksraden moeten enkel met den werkgever onderhandelen over de toepassingsmoeilijkheden die zich zouden kunnen voordoen en voor de verdediging van de arbeidersbelangen zorgen in de persoonlijke of gemeenschappelijke geschillen die naar aanleiding daarvan kunnen oprijzen. Dat zeer duidelijk onderscheid moet streng worden in acht genomen.

Maar, anderzijds, opdat de Fabrieksraden hun taak op een nuttige wijze kunnen vervullen, een wezenlijk doeltreffend toezicht kunnen uitoefenen, moeten zij in de mogelijkheid worden gesteld om zich rekenschap te geven van de geheele werking der onderneming waarvan zij afhangen.

Het onvermijdelijke uitvloeisel van het recht op toezicht is hetgeen de Fransche syndikalistten zoo juist het *kijkrecht* (*droit de regard*) hebben geheeten. Dat recht kan onder een eenvoudigen vorm worden verwezenlijkt door aan den Fabrieksraad

het recht toe te kennen den werkgever te onder-
vragen en uitvoerige inlichtingen omtrent den
gang van de onderneming te eischen. Maar men
zal het slechts op geheel doeltreffende wijze regelen
door in elke fabriek aan de arbeiders het recht
te geven één of meer *arbeiderskommissarissen* te
benoemen, die over evenveel volmacht beschik-
ken als de kommissarissen van naamlooze maat-
schappijen of van koöperatievereeningen; name-
lijk het recht om alle boeken in te zien. Het is
niet noodig er bovendien op aan te dringen van
welk belang het zou zijn dat de kommissaris of de
kommissarissen mochten verkozen worden buiten
het personeel van de inrichting. In zulke zaken
is het van belang dat men op vakgeleerden beroep
mag doen.

Wij denken dat wij hier in geen nadere bijzon-
derheden moeten treden omtrent de wijze waarop
het *arbeiderstoezicht* zou moeten worden ingericht.

Het kwam er alleen op aan, duidelijk de grenzen
te trekken van dat toezicht, dat geen inbreuk mag
maken op de werking der vakvereeningen, niet
is te verwarren met de socialisatie of de «sovjeti-
satie» der ondernemingen en ook niet zoodanig
mag worden ingericht dat het de eenheid der ar-
beiders in gevaar brengt en hun afhankelijkheid
tegenover den werkgever vermeerdert in plaats
van ze te verminderen.

Het kwam er daarenboven op aan te toonen dat
het begrip «arbeiderstoezicht» vatbaar is voor aan-

zienlijke uitbreidingen, die gaan van het eenvoudige waken over de toepassing van het arbeidskontrakt tot aan een soort grondwettelijk stelsel in de fabriek, dat de socialisatie zou voorafgaan.

Te dier aanzien zou de proefiening die in Duitschland, sedert de wet van 18 Januari 1920, wordt voltrokken, niet genoeg onze aandacht kunnen vestigen.

Zeker, de Deutsche inrichting van het arbeiders-toezicht is nog op verre na niet volledig. Alleen de Fabrieksraden, die in elke fabriek werden ingericht, zijn in volle werking. De Ekonomische Rijksraad, die de bekroning van de instelling moet zijn, is maar voorloopig in leven geroepen en zijn rol beperkt zich bij die van een raadplegend korps. De Ekonomische Arrondissementsraden zijn nog niet samengesteld en men beraadslaagt nog steeds om te weten of zij éénige tweezijdige vergaderingen ofwel afzonderlijke korpsen van werkgevers en arbeiders zullen vormen.

Maar, in weerwil van de diepe stoornis die in heel de Deutsche ekonomie heerscht, schijnen de Fabrieksraden en hun verbonden dagelijks aan belangrijkheid te winnen.

Dr. Hugo Sinzheimer, namelijk, wijst er op in een merkwaardig artikel, dat onlangs in *Le Mouvement Syndical International* is verschenen (1):

(1) Overgenomen in *La Vie Socialiste*, n° 26, Maart 1923.

Het recht tot medewerking maakt van den werkmant een burger van den arbeid en van de Staatshuishouding. Bij die evolutie wordt vooraf verondersteld dat een nieuwe toestand voor den arbeider wordt geschapen, dat hij namelijk bewust is geworden van zijn gevoel een burger van den arbeid te zijn. Hij is er sedert lang van overtuigd dat loons- en arbeidsvoorwaarden in het belang van de gemeenschap moeten geregeld worden. Daarentegen gebeurt het zeer dikwijls dat hij in 't geheel het gevoel niet heeft van de economische gemeenschap deel uit te maken door het feit dat de arbeidersklasse geroepen is om haar oordeel uit te brengen niet alleen over de loonen en den arbeidsduur, maar ook over de wijze om haar arbeid tegenover de maatschappij te doen gelden, en dat de arbeider *niet enkel een bezoldigd mensch is, maar ook een mensch die voortbrengt*. Die gedachte van deelneming aan de economische evolutie dringt maar langzaam en met veel moeite door in de syndikalistische politiek, die zich, volgens de overlevering, bepaalt bij het vaststellen der loons- en arbeidsvoorwaarden. Maar hiervoor ook schijnt de macht van den tijd de beste opvoeder te zullen zijn.

Dat is zeer duidelijk gebleken in den strijd die onlangs nog, in Duitschland, voor den achturedag werd gevoerd. De Deutsche vakvereeningen zijn er nu van overtuigd dat het vraagstuk van den arbeidsduur niet alleen met de loons- en arbeidsvoorwaarden, maar ook met de economische regeling verband houdt. De werkgevers schreeuwen tot de arbeidersklasse: «Arbeidt meer. De ellende van het volk is aan den achturedag te wijten.» De arbeidersklasse vat het vraagstuk der uitbreiding van de voortbrenging opnieuw bij zijn oorsprong aan en antwoordt: «Voert rationeële voortbrengingsmiddelen in om onzen arbeid vruchten te doen dragen! Maakt de plannen op van een organische economische hervorming! Verlost de huidige voortbrenging uit de onmeetbare bandeloosheid waarin zij is gedompeld, en van haar buitensporigheden en scheidt een gemeenschappelijke economische wilskracht, die den thans bestaanden war-

boel op een op het gezond verstand berustende orde opbouwt! Boezemt daardoor aan de arbeidersklasse nieuwe belangstelling voor haar werk in, zoodat zij er de innerlijke beteekenis van vat, zich er met hart en ziel aan wijdt en het bijgevolg meer kracht bijzet.»

In alle landen bestaat thans hetzelfde streven. Het doet zich in verschillende vormen gelden. De rol, welke de vakvereenigingen zich in het uitoefenen van het toezicht voorbehouden, hangt af van hun macht, van de ontwikkeling die de arbeidersorganisatie in de verschillende nijverheidstakken heeft bereikt. In Engeland, bijvoorbeeld, zijn de *Whitley Councils* maar belangrijk geworden en blijven zij het in de bedrijven waar de vakvereenigingen maar een beperkten invloed uitoefenen.

Maar overal wordt de strekking waargenomen om het arbeiderstoezicht in de werkplaatsen in te stellen, om de instellingen welke dat toezicht uitoefenen gewestelijk en nationaal te vereenigen en zoo onder een of anderen vorm, de oprichting voor te bereiden van een *ekonomische vertegenwoordiging der voortbrengers*, die, zonder de plaats in te nemen van de vertegenwoordiging aller burgers, krachtig zou bijdragen tot het grondvesten van het Arbeidersrecht.

Ons door die grondgedachte latende leiden, stellen wij voor het artikel van ons programma, dat betrekking heeft op het arbeiderstoezicht, in de volgende bewoordingen op te stellen:

« *Instelling van het arbeiderstoezicht door de oprichting van Bedrijfsraden en het aanwijzen van arbeidersafgevaardigden in de kolleges van commissarissen der nijverheidsvennootschappen. — Oprichting van gewestelijke Arbeidskamers, uitgaande van de Bedrijfsraden, en van een nationalen Raad van nijverheid en arbeid door de belanghebbenden verkozen.*»

§ 5. De maatschappelijke Verzekeringen.

Het is niet noodig daaromtrent de algemeene formule, die in ons huidig programma staat geschreven, te wijzigen :

Vervorming der openbare Weldadigheid tot algemeene verzekering van al de burgers : a) tegen werkloosheid ; b) tegen onbekwaamheid tot werken (ziekten, ongevallen, ouderdom) ; c) tegen overlijden (weduwen en weezen).

Maar de rijkdom aan ervaringen, die sedert dertig jaar op dat gebied werden opgedaan, laat toe het socialistisch standpunt in die kwestie duidelijker te omlijnen.

Op 11 Juli 1922 hebben Léon Troclet en medeleden een wetsvoorstel ingediend waarbij de *verzekering tegen onvrijwillige werkloosheid* wordt ingericht (1). Dat voorstel is terzelfdertijd ingege-

(1) Wetsvoorstel waarbij de verzekering tegen onvrijwillige werkloosheid wordt ingericht. Kamer der Volksvertegenwoordigers. Vergadering van 11 Juli 1922. Parl. besch., n° 403.

ven door een voorontwerp der Studiekommissie van de Internationale Vereeniging ter bestrijding van de Werkloosheid (Belgische Afdeeling) en door de grondige studiën van onze Syndikale Kommissie over hetzelfde onderwerp.

Door dat stelsel zou de verzekering tegen de werkloosheid verplicht worden gesteld voor de arbeiders der handels- en nijverheidsondernemingen, evenals voor de voor goed aangestelde arbeiders van den Staat, de provincies en de gemeenten. Zij zou vrij zijn voor de landbouw- en de huisarbeiders. De lasten van die verzekering zouden gedragen worden door de arbeiders, met tusschenkomst van de werkgevers en den Staat. Men zou eigenlijk dus de bestaande instellingen, en name-lijk het Krisisfonds, uitbreiden en veralgemeenen.

Langs een anderen kant heeft de ontwikkeling der instellingen voor onderlinge verzekering een vasten grondslag gelegd voor al de instellingen, die tot doel hebben de verzekering tegen de verschillende risikos van onbekwaamheid tot arbeiden in te richten.

Sedert den oorlog vooral heeft het *Verbond der socialistische Mutualiteiten* zulke ontwikkeling genomen dat het door de Werkliedenpartij als een harer steunpilaren mag worden beschouwd en dat geen enkele hervorming der maatschappelijke verzekeringen mogelijk schijnt zonder dat er in groote mate wordt rekening gehouden van zijn bestaan en van zijn eischen.

Zijn algemeene sekretaris, Arthur Jauniaux, heeft onlangs, onder den titel : *Standpunt der socialisten inzake maatschappelijke verzekeringen*, een merkwaardige, volledige en nauwkeurige uiteenzetting van die eischen laten verschijnen.

Wij houden er aan hulde te brengen aan een onzer beste mannen door ze hier volledig op te nemen :

Standpunt der Socialisten inzake maatschappelijke verzekeringen.

1. De risikos waaraan de arbeiders het meest zijn blootgesteld zijn ziekte en arbeidsongeval.
Zij hebben er eerst en vooral aan gedacht zich tegen die risikos te verzekeren. Uit de geschiedenis van de arbeidersorganisaties, in den loop van het kapitalistisch tijdvak, blijkt dat de mutualiteitsverenigingen vóór elke andere werden opgericht.
Op dit oogenblik omvatten de mutualiteitsverenigingen 610.000 leden.
2. De ervaring, die de mutualisten opdeden, doet aan de arbeiders spoedig begrijpen dat de verzekering tegen de gewone ziekte, dit is de ziekte van betrekkelijk korten duur, niet volstaat. Er bestaan langdurige ziekten en er zijn zieken die ongeneesbaar zijn: deze worden vroegtijdig invalide. De mutualistische inspanning streeft er dan ook naar bondskassen (herverzekeringsskassen) op te richten, welke hun aandeel betalen, wanneer de primaire mutualiteit ophoudt haar vergoedingen uit te keeren.
3. De inspanning der arbeiders kan nochtans in de verzekering tegen alle risikos niet voorzien; dat is het standpunt dat in het programma der Werk-

liedenpartij ligt besloten en dat spoedig de aandacht der arbeiders op zich vestigt, zelfs van degenen die aangesloten zijn bij mutualiteitsverenigingen die zich niet op de Partij beroepen. Allen wenschen zij dat de werkgevers en de openbare besturen de lasten der verschillende verzekeringen helpen dragen.

4. Die tusschenkomst wordt, dank vooral de socialistische aktie, allengs werkelijkheid, en naarmate zij toeneemt, stijgt het ledental der mutualiteitsverenigingen. Na het aannemen van de wet op vergoeding der schade voortspuitende uit arbeidsongevallen — waarbij dat risico ten laste der werkgevers wordt gelegd — stijgt het ledental, daar de mutualiteitsvereniging haar werking bijzonder kan samentrekken op het ziekterisico en den onderstand kan verhoogen. Het aannemen, door sommige provincieraden en door het Parlement, van het verleenen, aan de herverzekeringkassen, van premiën vanwege de provincie en den Staat, geeft aanleiding tot nieuwe stijging van het ledental, omdat de som der aangeboden voordeelen betrekkelijk aanzienlijk is, in vergelijking met de bijdrage die van de leden wordt gevergd.

Toen de Staat, voor de eerste maal, een poging deed van belang (16,000,000 — 1 Januari 1920) ten bate van de mutualiteit, door in zijn begrooting een krediet te voorzien voor de genees- en apotheekdiensten der mutualiteitsverenigingen, was de stijging van het ledental aanstonds buitengewoon en de arbeiders stemden er in toe groote onofferingen te doen voor de verschillende verzekeringen, die door de mutualiteit worden ingericht.

Het feit dat aan de kassen ter bestrijding van de tering regeeringspremiën werden toegekend, heeft oogenblikkelijk aanleiding gegeven tot de oprichting van gewestelijke of nationale kassen van verzekering tegen de tering.

5. Indien de vooruitgang der mutualiteit al werkelijk

aanmoedigend is, is het niet minder waar dat de meeste arbeiders hun plicht nog niet hebben begrepen en dat zij buiten de mutualiteit blijven. De verplichte verzekering dringt zich dus op.

6. De verschillende risikos, welke totnogtoe in aanmerking kwamen, worden gedekt door de bijdragen der arbeiders en door de tusschenkomst der openbare besturen.

De werkgever komt nooit tusschen, terwijl de industrieele arbeid de belangrijkheid der risikos doet verhoogen en het belang der nijverheid bovendien een gezonde arbeidskracht vergt.

Bijgevolg is het hoogst noodig over te gaan tot het aannemen van een wetgeving, waarbij de werkgevers verplicht worden tot tusschenkomst in het dekken der risikos.

De beroepsziekte moet vallen onder de wet op de vergoeding der schade voortspruitende uit werkongevallen.

De werkgevers moeten hun aandeel nemen in de kosten der inrichting van den genees- en apotheekdienst.

Zij moeten voor een groot deel bijdragen tot het verlichten der lasten van den dienst der langdurende ziekte en vroegtijdige invaliditeit, want indien het al mogelijk is beroepsziekten te omschrijven, kan men vaststellen dat de nijverheidsarbeid grootendeels de oorzaak is van andere erge en langdurende ziekten : slechte gezondheidsvoorzorgen in de werkplaatsen en overwerktheid.

7. De verzekering tegen de tering moet ten laste der arbeiders en der openbare besturen vallen. Al de openbare besturen moeten het hunne bijdragen : de Staat, om de inkomsten der mutualiteitskassen voor verzekering tegen de plaag te verhoogen en om de oprichting van sanatoria te bevorderen ; de provincies, om voor een deel en de gemeenten om voor een ander deel in de werkingskosten te voorzien.

De geldmiddelen der mutualiteitsverenigingen moeten tot het voorkomen der ziekte aangewend worden, door de inrichting van een dienst tot voorlichting van de aangeslotenen en door het verleenen van zorgen en vergoedingen voor overvoeding aan degenen die door beginnende tering zijn aangetast. Zij moeten ook nog dienen om aan de ongeneesbaren toe te laten een stoffelijke verbetering in hun toestand te brengen.

8. De mutualistische werking moet meer en meer tot doel hebben de oorzaken der ziekten te bestrijden en den verpleegdienst zoo in te richten dat een spoedige genezing van de zieken kan bereikt worden.

Men moet de maatschappelijke geneeskunde inrichten : opleiding der arbeiders op gezondheidsgebied; raadpleging van den geneesheer, telkens een verschijnsel van een mogelijke ziekte zich voordoeft; inrichting van den verplegingsdienst op zulke wijze dat de zieken steeds op de volstreckte en verlichte toewijding der geneesheeren kunnen rekenen; poliklinieken waar de leden der mutualiteit specialisten kunnen vinden; heilkundige operaties, telkens zij als noodzakelijk worden erkend, in inrichtingen die alle waarborgen opleveren omtrent de wetenschappelijke veiligheid en waar een atmosfeer heerscht die den gunstigen zedelijken invloed uitoefent welke noodzakelijk is om de genezing te bespoedigen.

9. De inrichting van de maatschappelijke geneeskunde vereischt een herinrichting van het hooger onderwijs. Dit laatste ontwikkelt tot nog toe geen « maatschappelijken » geest bij de toekomstige geneesheeren, het verleent geen voldoende plaats aan het onderwijs in maatschappelijke gezondheidsleer. Het vormt vooral vakmannen die zieken wenschen.
10. Het is niet volstreckt noodig dat de mutualiteitsverenigingen op eigen hand poliklinieken en hospitalen oprichten. De bestaande hospitalen kunnen

de mutualisten voldoen, op voorwaarde dat deze in ruime mate aan het beheer er van kunnen deelnemen; die medewerking zal een herinrichting der diensten voor gevolg hebben.

Maar vermits er te weinig hospitalen zijn en de bestaande nog geen rekening houden met de mutualisten, is het noodzakelijk de mutualiteitsverbonden, die geneeskundige instellingen oprichten, geldelijk te ondersteunen. Provincies en gemeenten zouden de oprichtingskosten moeten dekken en de werkingskosten moeten helpen dragen.

11. Als men nagaat hoe de wetgever zou moeten te werk gaan om op logische wijze de wetgeving op de maatschappelijke verzekeringen te bevorderen, blijkt het dat de eerste in bespreking te leggen wet die is waarbij de verplichte verzekering tegen ziekte, de langdurige ziekte, de vroegtijdige invaliditeit en de tering inbegrepen, wordt ingevoerd, alles gegrond op de wetenschappelijke inrichting van den dienst der maatschappelijke geneeskunde.

Er zijn 610.000 personen die vrijwillig opofferingen deden, met het oog op die drievoudige verzekering. De verkregen uitslagen zijn aanzienlijk. Men moet volmaken.

12. De wetgeving inzake pensioenen moet enkel verbeterd worden, maar niet veranderd.

Arbeiders, werkgevers en openbare besturen zouden de lasten van het risico moeten helpen dragen als het pensioen wordt toegekend op een leeftijd, waardoor het aan de groote meerderheid der verzekerden zou toegelaten zijn er van te genieten.

Het pensioen moet kosteloos zijn, zooals voor de Staatsambtenaars, als het verleend wordt op een leeftijd (65 jaar) die door weinig arbeiders wordt bereikt.

De verbetering van de wet van 20 Augustus 1920 moet nagestreefd worden in den volgende zin :

- a) Recht op het maximum-pensioen voor de loon-

arbeiders wanneer zij, op 65-jarigen leeftijd, gedurende 30 jaar gewerkt hebben voor rekening van één of verschillende werkgevers;

b) Voor de onafhankelijke arbeiders het beroepsinkomen niet rekenen, indien het niet hooger is dan 720 frank.

13. De vrouwen werden onrechtmatig uit de wetgeving op de maatschappelijke verzekering gesloten. Men zou de moederschapsverzekering en de verzekering ten bate der weduwen en weezen moeten inrichten.

Deze twee verzekeringen zouden moeten ingesteld worden met de financieele tusschenkomst van den Staat en de werkgevers, voor wat de loonarbeiders betreft.

De belanghebbenden zullen die verzekeringen medebeheeren.

14. De onafhankelijke arbeiders, wier jaarlijksch beroepsinkomen niet hooger is dan 9.000 fr., mogen van al de verzekeringen genieten. Zij betalen bijdragen, die gelijk zijn aan de bijdrage der arbeiders en die der werkgevers samen, en zij hebben recht op de toelagen der Openbare besturen in dezelfde mate als de loonarbeiders.
15. De samenordering der bestaande en der latere wetgeving inzake maatschappelijke voorzorg en verzekeringen, dringt zich op. Die samenordering moet met de medewerking van den Dienst voor Maatschappelijke Voorzorg en Verzekering van het Ministerie van Nijverheid en Arbeid worden voltrokken. Deze Dienst moet beheerd worden door een Bestuur waarin de mutualisten en de werkgevers hun verleggenwoordigers hebben.
16. De mutualiteit past, voor wat haar inrichting betreft, het centralistisch stelsel toe, daar dit de beste administratie toelaat en het gemeenschapsgevoel het meest bevordert.
17. De vakbonden met menigvuldige grondslagen vinden in de mutualistische centralisatie het middel

om hun mutualiteitsbijdragen met een maximum-
öpbrengrst te laten beheeren.

18. Van politiek standpunt uit, moet de mutualiteit echter niet enkel voor de leden der vakbonden met menigvuldige grondslagen open staan. Men mag niet vergeten dat uit de geschiedenis der Werkliedenpartij blijkt dat de aansluiting bij de mutualiteitsvereniging voor de arbeiders, die buiten de groote centra wonen, dikwijls de eerste wijze is om van de Partij deel uit te maken.
19. Dat de wetten, die wij eischen, in de vorenaange-
wezen logische orde worden aangenomen ofwel dat het Parlement eerst het ontwerp Moyersoën aan-
neemt, de noodige inspanning moet worden
gedaan opdat in elke plaats zoo spoedig mogelijk
een mutualiteitsafdeeling wordt opgericht, opdat
de arbeiders zich erbij kunnen aansluiten zoodra
de verplichte verzekering is aangenomen. Het aan-
vankelijk ledental doet weinig ter zake, aangezien
de centralistische formule aan enkele leden van
een afdeeling dezelfde voordeelen verzekert als aan
die van een afdeeling welke honderden leden om-
vat.
20. De Partij en de Syndikale Kommissie moeten
rechtstreeks aan de mutualistische werking deelne-
men. Met dat doel zullen die organismen vertegen-
woordigers aanduiden in den schoot van het Bu-
reel van het Nationaal Verbond der Federatiën van
Socialistische Mutualiteiten.

Kortom, op wetgevend standpunt onderstelt de
socialistische politiek der maatschappelijke verze-
keringen, in den huidige staat van zaken, de ver-
plichte tusshenkomst der bedrijfsleiders, der
openbare besturen en der belanghebbenden zelf.
Maar, de belangrijkheid van het aandeel van de

eene of de andere dezer drie categorieën zal ver-
anderlijk zijn volgens den aard der risikos waar-
tegen de verzekering is te sluiten.

Voor de *verzekering tegen ziekte*, die noodza-
kelijk streng toezicht vereischt om de veinzerijen
en het bedrog te vermijden, zal het middel tot
het inrichten van dat toezicht zijn, het voornaam-
ste deel van den last door de verzekerden te doen
dragen.

Voor de *verzekering tegen ongevallen*, integen-
deel, met uitzondering van de onbekwaamheid
tot werken van zeer korten duur, dient de last
der regeling van de voorzorg tegen arbeidsonge-
vallen en van de vergoeding der er uit voortsprui-
tende schade, vooral gedragen door de werkge-
vers, die er door den band belang bij hebben de
beroepsrisikos te verminderen.

Voor wat de *arbeiderspensioenen* betreft, is
niets billijker dan dat aan de gemeenschap de ver-
plichting wordt opgelegd, een kosteloos mini-
mum-pensioen te verleenen, niet meer alleen aan
de ambtenaars, maar aan alle werkers die een te
bepalen leeftijd hebben bereikt, welke ook hun
maatschappelijke werkzaamheid is geweest.

Nu wij aan het slot van deze uiteenzetting zijn gekomen, blijft er ons nog over het algemeen besluit, dat er uit volgt, beknopt aan te wijzen.

Ons eerste voornemen was den ouden inhoud van ons programma en de wijzigingen, die wij voorstelden er aan te brengen, tegenover elkaar te plaatsen. Na onderzoek bevonden wij dat dit niet gaat. Ons nieuw programma vangt inderdaad aan bij het punt waar ons programma van 1893 een einde neemt.

Het einddoel van de Werkliedenpartij is niet veranderd : na dertig jaar, kunnen wij onze *Verklaring van Beginselen* ongewijzigd hernemen. Maar, sedert tien jaar hebben de arbeidersorganisaties in België zich zoodanig ontwikkeld, dat hun programma van onmiddellijke werking een volledige omwerking moet ondergaan.

Vóór den oorlog vormden wij nog maar een kleine partij. Onze vakvereenigingen waren zwak: in het jaar van haar stichting, telde de Syndikale Kommissie 13,000 leden! Alleen onze koöperatieve vereenigingen, die zeer voorspoedig waren, vormden een machtige organisatie. In de parlementaire oppositie waren wij maar een minder-

heid in de minderheid. Gedurende dertig jaar, was ons streven gericht op het losmaken van enkele brokken maatschappelijke wetgeving, en vooral op het veroveren van de twee strijdmiddelen, die onmisbaar voor ons waren : het gelijke stemrecht en de onbepaalde syndikale vrijheid.

Heden, integendeel, zijn die voorwaarden, die eerst vervuld moesten zijn om den strijd voor het socialisme zelf te kunnen aanvatten, volledig verwezenlijkt.

De Belgische Werkliedenpartij heeft het zeldzaam geluk gehad, gedurende de drie jaren die op den oorlog volgden, heel haar programma van onmiddellijke verwezenlijking in de wetgeving en in de Staatsbegrotingen te kunnen doen opnemen. Zij alleen blijft de oppositie vormen. Haar vakverenigingen tellen nagenoeg 700.000 leden. Zij mag hopen dat zij, binnen een toekomst die niet ver meer is afgelegen, de Staatsmacht zal kunnen in handen nemen. Zij heeft eigenlijk alles wat aan den voet van de kapitalistische vesting ligt, veroverd.

In haar politischen strijd streeft zij dan ook niet meer naar voorbereidende hervormingen, maar naar het uitbreiden van de macht der arbeiders en socialisten over al de vormen van het maatschappelijk leven.

Zeker, zij moet nog een strijd voeren tot verdediging en uitbreiding van den wettelijken achturen-

dag, de kosteloze pensioenen, de grondslagen van de verzekering tegen de werkloosheid, de vormen, hoe onvolmaakt ook, van de groote Staatsbedrijven.

Maar die inspanning tot verdediging moet in haar werking maar op het tweede plan staan.

Heden komt het er eerst en vooral op aan nieuwe stellingen te veroveren : de instelling van een eenvormig arbeidsrecht, het toezicht over de ondernemingen, het kijkrecht, de vertegenwoordiging der arbeiders en der bedienden in de beheerraden der zelfstandige regieën, het toenemend aandeel der vakbonden in de gemeenschappelijke regeling der arbeidsvoorwaarden, kortom, het invoeren van de arbeidersmacht in een *nieuwe economische regeling, waarbij de vervanging van de kapitalistische naamlooze vennootschap door het koöperatief verbond van al de arbeiders wordt voorbereid.*

Het zwaartepunt van ons programma wordt daardoor dan ook verplaatst.

In hoofdzaak gaat het thans niet meer om hervormingen tot het bereiken van de politieke gelijkheid of tot bescherming van den arbeid. Wij moeten nog slechts den naooft doen op den akker, waarvan wij den oogst hebben binnengehaald.

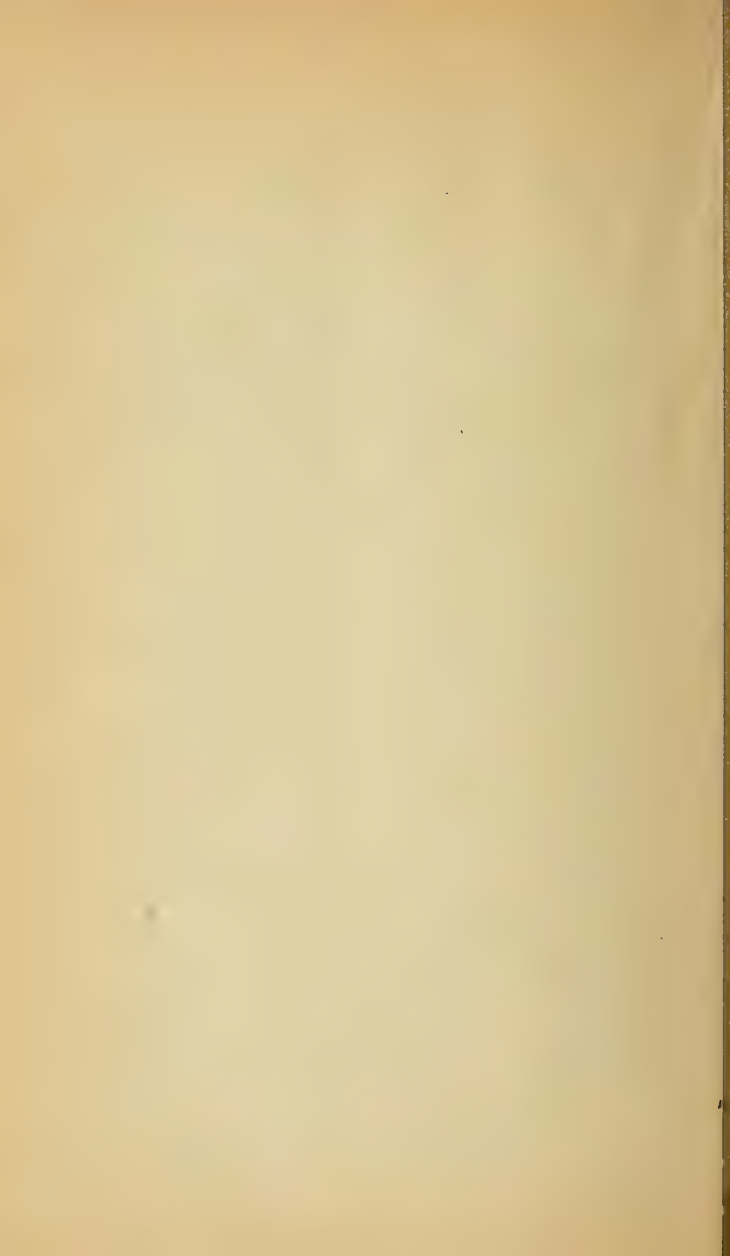
Maar er is reeds iets anders gezaaid.

Onze inspanning in de naaste toekomst zal de arbeidersklasse, of liever, de klasse der werkers, die nu ondergeschikt is, opvoeren tot de vrije en sterke macht, welke moet groeien tot het *werktuig*

dat de klassen zal afschaffen en ze in de groote arbeidsgemeenschap zal samensmelten.

Ons algemeen programma wordt dan ook van overheerschend belang. Ons vereenvoudigd, hernieuwd programma van onmiddellijke werking wordt enkel maar de lijst der arbeiderseischen voor de eerstvolgende jaren.

Kon het weldra heel en al worden verwezenlijkt, evenals dat van 1893! Wij hebben de democratie op politiek gebied bewerkt. Het komt er voortaan op aan ze op economisch en maatschappelijk gebied te doen doordringen en zegevieren.

VOORONTWERP
VAN
Programma der Belgische
Werklieden-
en Socialistenpartij

I.

Wij stellen voor de *Verklaring van Beginselen*, die het programma van Quaregnon voorafgaat, ongewijzigd te laten :

Verklaring van Beginselen.

1. De rijkdommen, in het algemeen, en de voortbrengingsmiddelen in het bijzonder, zijn óf natuurlijke bestanddeelen, óf de vrucht van den handen- of geestesarbeid der vorige geslachten, zoowel als van het huidige geslacht; bijgevolg moeten zij beschouwd worden als het gemeenschappelijk erfgoed van het menschedom.
2. Slechts om reden van maatschappelijk nut en met het doel aan elk menscheijk wezen zooveel mogelijk vrijheid en welzijn te verschaffen, kunnen afzonderlijke menschen of groepen het recht hebben over dat erfgoed te beschikken,

3. De verwezenlijking van dat ideaal brengt natuurlijk de verdwijning mede van het kapitalistisch stelsel, dat de maatschappij in twee noodzakelijk vijandige standen verdeelt : de eene die, zonder werken, van het eigendom kan genieten; de andere die verplicht is een deel zijner opbrengst aan de bezittende klasse af te staan.
4. De arbeiders kunnen hun volkomen vrijmaking maar verwachten van de afschaffing der standen en van een grondige vervorming der maatschappij.
Die vervorming zal niet uitsluitend ten voordeele zijn van het proletariaat, maar van de geheele menschheid; daar zij echter strijdig is met de onmiddellijke belangen van den bezittenden stand, moet de ontvoogding der arbeiders grootendeels het werk der arbeiders zelf zijn.
5. Op *stoffelijk* gebied moeten zij tot doel hebben zich het vrij en kosteloos gebruik van alle voortbrengingsmiddelen te verzekeren. Die uitslag kan, in een maatschappij waar de gezamenlijke arbeid steeds meer den afzonderlijken arbeid vervangt, maar verkregen worden door het zich toeëigenen, door de gemeenschap, van de natuurlijke rijkdommen en van de voortbrengingsmiddelen.
6. De vervorming van het kapitalistisch stelsel in kollektivistisch stelsel moet natuurlijk vergezeld gaan van medegaande vervormingen :
 - a) *Op zedelijk gebied*, door de ontwikkeling der liefde tot den evennaaste en het toepassen van de solidariteit.
 - b) *Op staatkundig gebied*, door het vervormen van den Staat in het Beheer der zaken.
7. Het socialisme moet dus terzelfder tijd de stoffelijke, zedelijke en politieke ontvoogding der arbeiders befrachten. Niettemin moet de stoffelijke vervorming het hoofddoel zijn, want de vereeniging der

kapitalen in de handen van één enkelen stand maakt den grondslag uit van al de andere vormen zijner overheersching.

Tot de verwezenlijking dier beginselen, verklaart de Werklieden-Partij :

- 1° Dat zij zich niet alleen als de vertegenwoordigster van den arbeidersstand beschouwt, maar van alle verdrukten, zonder onderscheid van nationaliteit, godsdienst, ras of geslacht;
- 2° Dat de socialisten aller landen solidair moeten zijn, want de ontvoogding der arbeiders is geen nationaal, maar een internationaal werk;
- 3° Dat in hun kamp tegen den kapitalistischen stand de werklieden moeten strijden met alle middelen die in hun macht zijn en, namelijk, met de politieke werking, de ontwikkeling der vrije vereenigingen en de oñophoudende verspreiding der socialistische grondbeginselen.

II

Algemeen Programma.

1. Verovering van de Staatsmacht door de arbeiders die nationaal en internationaal in een klaspartij zijn vereenigd.
2. Socialistische Bondsrepubliek der Vereenigde-Staten van Europa.
3. Socialisatie van het kapitalistisch bezit :

- A. Gemeenschappelijke toeëigening der voortbrengings- en ruilmiddelen die niet toebehooren aan degenen welke ze in werking brengen.
- B. Vervanging van het stelsel van voortbrenging voor het maken van winst, door de voortbrenging om rechtstreeks aan de persoonlijke en maatschappelijke behoeften te voldoen.
- C. Inbedrijfneming der gesocialiseerde ondernemingen door openbare vereenigingen van hand- en geestesarbeiders, onder Staatstoezicht.

4. Toepassing, in elk opzicht, van het principe dat de godsdienst privaatzak is. Scheiding van Kerken en Staat. Rechtspersoonlijkheid voor de godsdienstige of wijsgeerige vereenigingen.

5. Samensmelting van al de soorten onderwijs — geestelijk en lichamelijk, klassiek, technisch en beroepsonderwijs — in een enkelen dienst, zoodanig dat, door uitlezing en specialiseering, de verscheidenheid van den persoonlijke aanleg ten bate van de maatschappelijke belangen kan benut worden.

6. Strijd tegen het militarisme en het imperialisme, op nationaal en internationaal gebied; verandering van den Statenbond in een Volkerenbond; ontwapening en vestiging van een duurzamen vrede, door het doen verdwijnen van de klassentegstellingen, die de grondoorzaak der oorlogen vormen.

Programma van onmiddellijke toepassing.

A. Politisch Programma.

§ 1. — *Politische instellingen.*

a) Algemeen stemrecht, zonder onderscheid van geslacht, voor alle verkiezingen;

b) Oprichting van verkozen Raden die de verschillende takken van den maatschappelijken arbeid vertegenwoordigen (nijverheid, landbouw, handel, onderwijs, enz.);

c) Verandering van den Senaat in een vergadering, welke van die Raden uitgaat en afhankelijk is van het bij algemeen stemrecht verkozen Parlement;

d) Rechtstreeksche wetgeving: recht om voorstellen aan het Parlement te doen en referendum;

e) Zelfstandigheid van de gemeenten en de provincies. — Evenredige vertegenwoordiging in de Bestendige Deputaties. — Aanwijzing der burgemeesters en gouverneurs door de gemeente- en provincieraden, behoudens goedkeuring van de Regering.

§ 2. — *Rechtswezen.*

a) Uitbreiding van het principe der verkiezing tot al de rechtsinstellingen die de arbeiders rechtstreeks aanbelangen, en namelijk tot de vredege-rechten;

b) Hervorming van het *Pro Deo*;

c) Democratiseering van de jury;

d) Verandering van de strafrechtspleging tot een ambt van maatschappelijke verdediging en voorzorg; toepassing van de straf volgens den persoon; tegenonderzoek; schadeloosstelling voor de slachtoffers van rechterlijke dwalingen; uitbreiding van de strafhervormingen, ten einde de verbetering en het wederopheffen der gevangenen te vergemakkelijken; afschaffing van de doodstraf.

§ 3. — *Onderwijs.*

a) Vrijheid van onderwijs;

b) Inrichting van het onderwijs als openbaren dienst, onder toezicht van den Staat en de gemeenten, beheerd door Schoolraden of -kommissies, die verkozen worden door de huisvaders en de huismoe-
ders, met vertegenwoordiging van het onderwijzerskorps en van de openbare besturen;

c) Oprichting van een Hoogen Onderwijsraad, die de uitdrukking is van de schoolkommissies en

namelijk de inrichting van het opzicht over de openbare en de van overheidswege gesubsidieerde en gecontroleerde vrije scholen in zijn bevoegdheid heeft;

d) Onderhoud van de kinderen, van overheidswege, gedurende hun verblijf in de school, zonder onderscheid te maken tusschen de openbare en de vrije inrichtingen;

e) Ontwikkeling der instellingen die tot doel hebben den overgang van de meestbegaafden naar het middelbaar en het hooger onderwijs te vergemakkelijken;

f) Verplichting van het naschoolsch onderwijs en herinrichting van het technisch en het beroeps-onderwijs.

§ 4. — *Landsverdediging.*

a) Afschaffing der staande legers en vorming van volkslegers, die alleen tot verdediging dienen en gewestelijk worden ingedeeld;

b) Vaststelling van den duur van den legerdienst op ten hoogste zes maand.

B. Economisch Programma.

§ 1. — *Geldwezen.*

a) Heffing op het kapitaal, om de buitenlandsche schuld af te lossen en de binnenlandsche schuld tot gewone verhoudingen te beperken;

b) Vrijhandel en vervanging van de verbruiksbelastingen door belastingsmonopolies : tabak; lucifers; suikerraffinaderij; alcohol (in de mate dat de verkoop van sterke dranken niet volstrekt zal verboden zijn);

c) Versterking van den voet en de evenredige stijging der belastingen op het inkomen;

d) Afschaffing van het erfrecht in de zijlijn en verhooging van de belastingen op de nalatenschappen in rechtstreeksche lijn, evenals van de rechten op de goederen die bij testament worden vermaakt, met bijzondere verhooging van die rechten voor het gedeelte van het erfgoed, dat niet door eigen spaarzaamheid of arbeid is verkregen.

§ 2. — *Uitbreiding van het Gemeengoed.*

a) Nationalisatie van de voldoende gekoncentreerde handels- en nijverheidsondernemingen, en, namelijk, van de vervoermiddelen, de banken, de verzekeringdiensten, de wouden, de mijnen, te beginnen met de lagen die nog niet werden ontgonnen — door hun inbedrijfneming, onder de controle der verbruikers, hetzij aan den Staat, hetzij aan de provincies en de gemeenten, hetzij aan de nijverheidsgemeenschappen toe te vertrouwen;

b) Verandering der bureaukratische overheidsbedrijven in zelfstandige regieën, met vertegenwoordiging der verbruikers en der arbeiders die er werkzaam zijn;

c) Oprichting van raden, die door de arbeiders en bedienden der openbare diensten worden verkozen, om met het bestuur over de voorwaarden van bezoldiging en arbeidsregeling te beraadslagen.

§ 3. — *Regeling van het Arbeidskontrakt.*

a) Uitbreiding van de arbeidswetgeving tot en aanpassing ervan bij al de bedrijven, en voornamelijk de huisbedrijven, den landbouw, de zeevaart en de visscherij;

b) Verscherping van het Arbeidsopzicht en aanstelling van arbeiders-opzieners die in al de nijverheidstakken worden verkozen ;

c) Regeling en controle van den arbeid der dienstboden;

d) Eenmaking en veralgemeening der bestedingsmethodes op tweezijdigen grondslag;

e) Invoering van het stelsel der halve werkdagen voor de jongelieden van 14 tot 18 jaar;

f) Wettelijke samenstelling van tweezijdige Kommissies, met het oog op de regeling der voorwaarden van den gemeenschappelijken arbeid;

g) Vaststelling van een minimumloon op grond van de normale levensduurte;

h) Vorming van een nationaal fonds voor het verleenen van loonbijslagen aan de hoofden van talrijke gezinnen;

i) Instelling van het arbeiderstoezicht, door de oprichting van Bedrijfsraden en het aanwijzen van arbeidersafgevaardigden in de kolleges van commissarissen der nijverheidsvennootschappen. — Oprichting van gewestelijke arbeidskamers, die uitgaan van de Bedrijfsraden en van een door de belanghebbenden verkozen Nationalen Raad van Arbeid en Nijverheid.

§ 4. — *Maatschappelijke Verzekeringen.*

a) Verandering van de Openbare Weldadigheid in algemeene verzekering van alle staatsburgers :
 1) tegen werkloosheid; 2) tegen onbekwaamheid tot arbeiden : ziekten, ongevallen, invaliditeit, ouderdom; 3) tegen overlijden (weduwen en weezen);

b) In 't bijzonder :

- 1) Inrichting van de moederschapsverzekering;
- 2) Kosteloosheid der ouderdomspensioenen tot het beloop van een bij de wet vast te stellen minimum;

3) Opneming der beroepsziekten in de inrichting van de werkgeversverzekering tegen ongevallen;

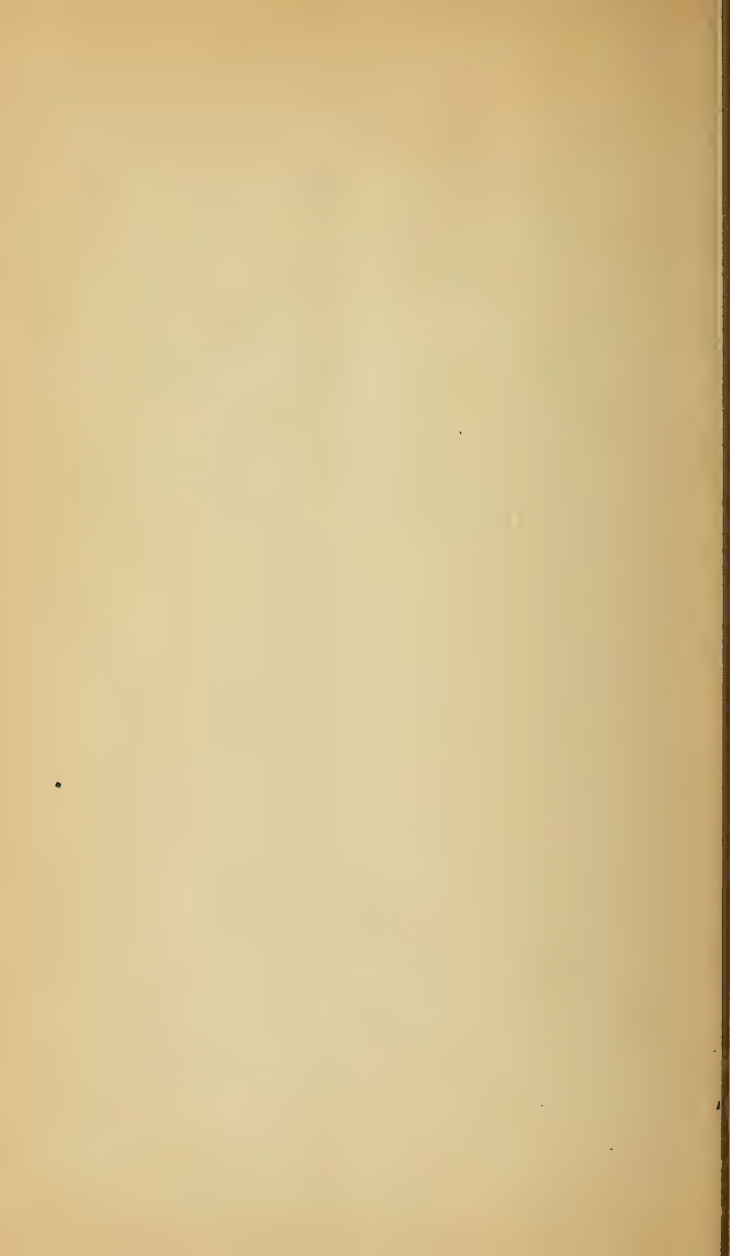
c) Tusschenkomst der openbare besturen tot bestrijding van de groote maatschappelijke kwalen : tering, geslachtsziekten, alcoholisme;

d) Verbod van den verkoop, in 't groot of in 't klein, van sterke dranken;

e) Inrichting van de maatschappelijke geneeskunde en tusschenkomst van de openbare besturen bij de oprichting van mutualistische hospitalen en klinieken.

Dat voorontwerp zou nog moeten aangevuld worden met een nieuw ontwerp van gemeente-programma en landbouwprogramma en met een lijst van vrouweischen.

Maar wij zijn van meening dat die bijzondere programmas bestudeerd en ingediend zouden moeten worden door de groepen die, in den schoot der Werkliedenpartij, daartoe bijzonder bevoegd zijn.

INHOUDSOPGAVE

INLEIDING	7
---------------------	---

EERSTE DEEL

De Wereldoorlog en zijn gevolgen.

EERSTE HOOFDSTUK

<i>De Algemeene Verarming</i>	17
§ 1. Stilstand van de uitbreiding der bevolking en averechtsche teeltkeus	19
§ 2. Uitgaven door den oorlog veroorzaakt	20
§ 3. Ekonomische gevolgen van den oorlog	22
§ 4. Stoornis van het evenwicht van het Wereld- kapitalisme	24

TWEEDE HOOFDSTUK.

<i>De Verscherping van de Klassentegenstellingen</i>	33
§ 1. De Oorlogswoekeraars	34
§ 2. De Weerwraak van het platteland	35
§ 3. Het Verval van den Middenstand	38
§ 4. Arbeiders en Werkgevers	41

DERDE HOOFDSTUK.

<i>Het Kapitalisme en zijn streven naar uitbreiding der produktie</i>	55
§ 1. Het vakonderricht	58
§ 2. De Ontwikkeling van het Machinisme	60
§ 3. De Kapitalistische Koncentratie	63
§ 4. Het aangroeien van het aantal voortbrengers	75

VIERDE HOOFDSTUK.

<i>De Krisis van het Kapitalisme en de besluiten die er uit te trekken zijn</i>	81
---	----

TWEEDE DEEL

Verovering van de staatsmacht en socialisatie.

EERSTE HOOFDSTUK.

<i>Verovering van de Staatsmacht</i>	91
§ 1. De Bolsjewisten en de Diktatuur van het proletariaat	95
§ 2. Socialisme en Democratie	112

TWEEDE HOOFDSTUK.

<i>De Socialisatie der produktie- en ruilmiddelen</i>	123
§ 1. Het « oorlogssocialisme »	129
§ 2. Socialisatieplannen sedert den Oorlog	146
§ 3. De onteigeningen in Rusland en de « nieuwe economische politiek »	160

DERDE HOOFDSTUK.

<i>Het Socialistisch programma en de socialistische aktie van morgen</i>	173
--	-----

DERDE DEEL

Het minimumprogramma

Het minimumprogramma 187

EERSTE HOOFDSTUK.

Het politiek programma 191

§ 1. De politieke hervormingen 191

 I. De rechtstreeksche wetgeving 193

 II. Het Vrouwenstemrecht 196

 III. Afschaffing van de erfelijke funkties en instelling van de Republiek 198

 IV. De afschaffing van den Senaat 201

 V. De zelfstandigheid der Gemeenten en der Provincies 205

§ 2. De hervorming van het rechtswezen 208

 I. Wijze van benoeming der rechters. 209

 II. Bevoegdheid der beroepsmagistraten 212

§ 3. Scheiding van Kerken en Staat 219

§ 4. De hervorming van het onderwijs 226

§ 5. Het Vraagstuk van de landsverdediging 241

TWEEDE HOOFDSTUK.

Het eëkonomisch programma 257

1. De financieele hervormingen 257

2. De uitbreiding van het Gemeengoed 268

3. De regeling van het Arbeidskontraakt 273

4. Het Arbeiderstoezicht 281

5. De maatschappelijke verzekeringen 290

Voorontwerp van Programma der Belgische Werklieden- en Socialistenpartij 305

 I. Verklaring van Begiënselen 305

 II. Algemeen programma 307

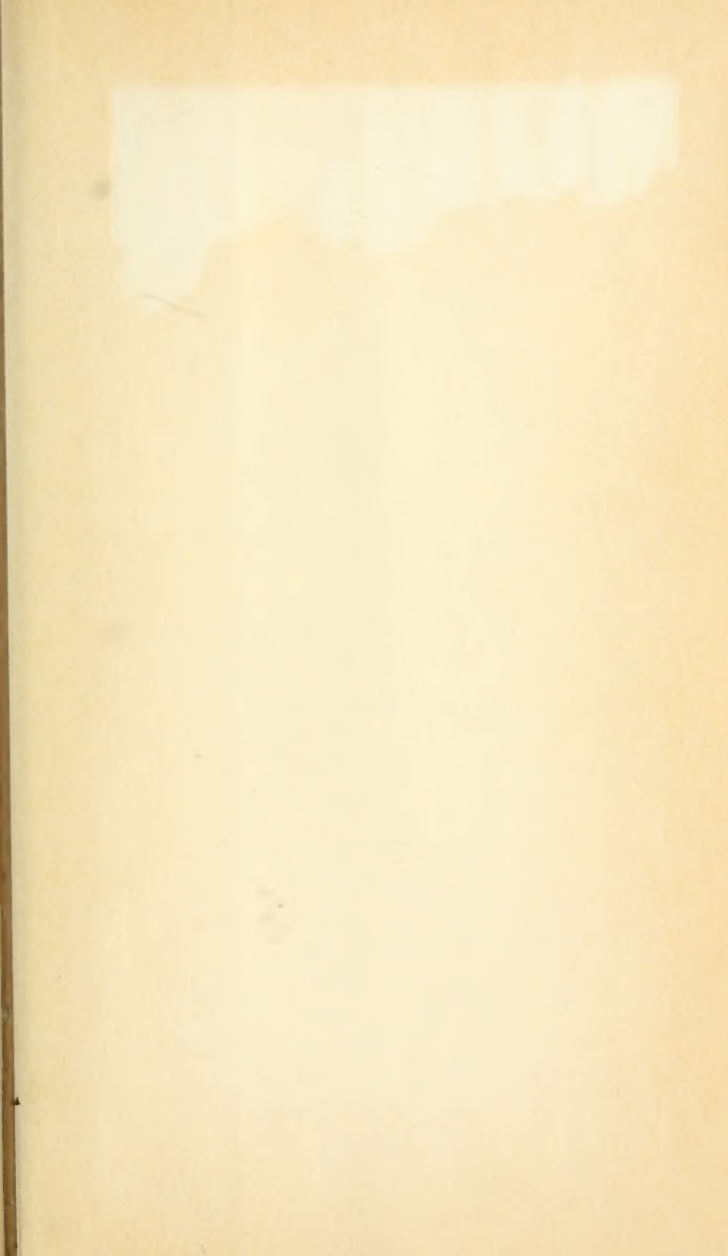
 III. Programma van onmiddellijke toepassing 309

310 11371
P-135

University of British Columbia Library

1977 D

=====

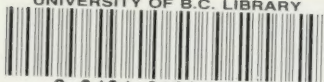

University of British Columbia Library

DUE DATE

DEC 8 REC'D

UNIVERSITY OF B.C. LIBRARY

3 9424 01237 0950

